

DE
ET
ALICE

UNIV. BIBLIOTH.
* 1908 *
HELSINGFORS

1900

VÄRDAGAR

PROSTNÄTTER

1900

1900

WADSWORTH
KITCHEN

UNIV. BIBLIOTH.
18-1908
HELSINGFORS

∴ ∴ JUHANI AHO ∴ ∴

VÅRDAGAR
— OCH —
FROSTNÄTTER

TREDJE DELEN

HELSINGFORS
SÖDERSTRÖM & C:o FÖRLAGSAKTIEBOLAG

257651

257652

VÅRDAGAR OCH FROSTNÄTTER

III

VÅRDAGAR
OCH
FROSTNÄTTER

AF

JUHANI AHO

AUKTORISERAD ÖFVERSÄTTNING FRÅN FINSKAN

AF

HOLGER NOHRSTRÖM

TREDJE DELEN

HELSINGFORS
SÖDERSTRÖM & C:o FÖRLAGSAKTIEBOLAG

VÄRDAGAR

FROSTNÄTTER

JULI 1906

FRÖSTNÄTTER

FRÖSTNÄTTER

FRÖSTNÄTTER

HELSINGFORS 1906

FRENCKELLSKA TRYCKERI-AKTIEBOLAGET

1.

På Kontola prästgård hade man rustat sig för vintern. Fönstren hade blifvit insatta, de hvita gångmattorna hade utbytts mot varma yllemattor, möblerna hade befriats från sina ljusa sommaröfverdrag, och den stora ljuskronan i salen dol-des icke mer af sitt skira skynke. Ute var det än gråväder, vått och regnigt, än klart och bi-tande kallt. Skördarna voro redan för länge se-dan bärgade — de, hvilka frosten icke förstört — trädgårdssängarna voro uppluckrade, grindarna borttagna och gömda under byggningen.

Den förlutna sommaren hade icke varit lika lyckad som de föregående. På dess blad voro icke enbart glada hågkomster upptecknade som så ofta förut. Prostinnan sörjde öfver Robert och var också bekymrad för Lauris skull, ty hon hade icke fått full klarhet rörande hans förhållande till Hedda; men hon anade likväl, att allt ännu icke var slut, ehuru det sett så ut.

Prosten besvärades och plågades af konflik-ten med Helander. Förhållandet emellan dem

hade blifvit så spändt, att de icke sammanträffade med hvarandra annat än i tjänsteärenden. Och då domkapitlet befallt honom att afgifva sitt utlåtande rörande Handolins angivelse, hade han blifvit tvungen att uttala sig såväl om pietismens utbredning öfver hufvud som också angående He-landers verksamhet och uppträdande, och han hade därvid naturligtvis icke kunnat förtiga sanningen och underlåta att beröra det upphetsande och upplösande inflytande den sistnämnda genom sina predikningar utöfvat på församlingen. Han hade icke heller kunnat skrifva annorlunda än han skrifvit, ty sanningen skulle ju sägas. Ja, nog hade han ju kunnat och kanske också bort säga det vida skarpare; men helt säkert skulle de ändå komma och anklaga honom och påstå, att han nog förmått hindra väckandet af åtal, om han blott velat. Men de må svara för sina gärningar!

Och ännu en annan sak fyllde prosten med grämselse: frosten hade förstört rågen i kärret. Skulden härtill var naturligtvis den, att största delen af kärret ännu icke var odlad eller dikad och därför andades kyla öfver hans tegar. Ensam skulle han aldrig förmå uttorka dem, hos bönderna hade han intet bistånd att vänta, och nu hade till på köpet regeringen afslagit hans ansökan om ett uppodlingslån, och det oakadt svågern hade gjort sitt bästa för sakens framgång. Det skulle nog en gång komma att gå så, att till och med de diken han själf upptagit skulle rasa

samman och hela hans goda idé förbli oförverkligad . . . Under de mörka höstkvällarna ville dessa sorgsna och nedslående tankar ofta rinna honom i hågen. Det fanns ingen, med hvilken han kunnat tala om dessa ting. Han måste anförtro sig åt fiolen, men han kunde ju icke spela för sig själf, då flickorna icke ville ackompanjera. Hvad fattades dem? De voro icke mer desamma som förr.

Icke ens för flickorna bjöd den gångna sommaren på idel angenäma hågkomster. Hanna hade icke, såsom prostinnan hoppats, blifvit upplifvad af gästernas besök. Hon hade strax i början dragit sig undan och lefde sitt eget lif för sig. Hennes enda vän var Maria Helander. Till sammans med henne satt hon om söndagarna i de väcktas bänk. Prosten klandrade henne en gång härför och uppmanade henne att med de öfriga sätta sig i prostgårdsbänken, åtminstone när modern bevistade gudstjänsten. Därefter stannade Hanna alltid hemma, då de andra gingo i kyrkan. Och hon inlät sig icke mer i någon diskussion rörande dessa saker. Prostinnan var öfvertygad om, att hon inom kort skulle ikläda sig de väcktas dräkt.

Karin såg ut, som hade hon ständigt saknat något, kanske sört öfver något. Hennes ifver för skolan hade plötsligt slocknat. Då det en gång blef tal därom, sade hon en smula otåligt: — „Ensam kan jag ju inte uträtta något, när

ingen annan bryr sig om det.“ — „Om du blott finge den i gång — om du skulle skrifva till magister Hagman och fråga honom om råd?“ — „Månne han inte har andra viktigare saker att tänka på?“ — „Det var underligt, att han inte kom tillbaka, fastän han lofvade.“ — Karin bet af en tråd i sin sömnad och lyfte icke på hufvudet. — „Kom, Naimi, så skola vi försöka om det passar,“ sade hon.

Det var Naimis utstyrsel som syddes, och till detta arbete åtgick all flickornas tid. Det var denna omsorg, som nu gaf prästgårdsflickornas lif en smula innehåll och kom prostinnan att för en tid förgäta sina andra bekymmer. Man väfde, virkade och sydde och — väntade på posten.

Posten kunde under hösten ofta dröja flera dagar öfver den utsatta tiden. Den kunde komma om natten lika väl som om dagen. Prostinnan hade ingen ro. Hon gjorde sig alltemellan ärende till visthusen eller folkets stuga på andra sidan gårdsplanen för att lyssna efter ljudet af hjulslammer från bron. Dessemellan gick hon ofta till fönstret i prostens rum, hvarifrån man nu, sedan träden fällt sina löf, hade en lika god utsikt öfver bron som om sommaren från verandan. Naimi var lika orolig som modern, men hon försökte icke ens dölja det. Plötsligt kunde hon springa upp ifrån sin väf och utropa: — „Nu hör jag posthästens kurirklocka på två versts afstånd!“ — kasta en schal öfver skuldrorna och skynda till

bron, hvarifrån man hade utsikt öfver den snöräta vägen genom kärrmarkerna ända till en annan backe, bakom hvilken hon sett sin fästman försvinna, under det hon stod här och vinkade honom ett sista farväl. Då hon återvände hem från en sådan promenad, såg hon alltid modern med sin hvita spetsmössa stå spanande i fönstret.

Från Robert hade det kommit blott ett enda bref sedan han reste. Det var skrivet i Kuusamo invid ryska gränsen, därifrån han i renpulka ämnade begifva sig till ryska Lappland. Han kunde antagligen icke låta höra af sig förrän till julen. Men det oaktadt väntade likväl prostinnan med hvarje post bref ifrån honom, och hon var alldeles öfvertygad om, att någon olycka hade händt honom, då intet bref kom. Och litet emellan suckade hon:

— Hvem hade kunnat tro något sådant om Robert, att han skulle utbyta ett stipendium för en utrikesresa mot en färd till Lappland. Af Lauri, vårt tanklösa brushufvud, hade man möjligen kunnat vänta sig något liknande, men att Robert — Och jag är inte ensam om min förvåning, många andra anse det lika oförnuftigt som jag — till och med i Helsingfors!

— Om nu också morbror och moster göra det, så betyder det ändå ingenting — morbror och sådana där.

— Karin, huru kan du tala på det sättet?

Lauri skrifver ju just, att Roberts handlings-sätt tvärtom allmänt beundras — och just för den skull att det är han, han som kunnat ha framgång på så många andra områden.

— Hvem beundrar honom?

— Alla Lauris kamrater.

— Lauris kamrater . . . , härmade prostinnan.

— Mamma tycker inte om Lauris kamrater, för att de på en enda kväll åto upp all den vägkost mamma gjort i ordning åt Lauri.

— Ja, ja, skratta ni bara.

— Posten har kommit! ropade någon, och väskan hämtades in.

Naimi sprang med väskan in i prostens rum, och prostinnan skyndade efter. Hanna och Karin sutto kvar vid sybordet. De väntade icke bref från någon.

— Inte heller nu kom det några underrättelser från Robert, suckade prostinnan, när hon kom tillbaka, men här är ett bref till dig, Karin, ifrån Lauri.

Hjälplös, med händerna i skötet satte sig prostinnan vid flickornas bord.

— Mamma fick ju också bref, från hvem är det?

— Bara ifrån moster.

— Hvarför läser inte mamma det?

— Åh, jag hinner nog sedan — Nå, hvad skrifver Lauri?

Karin läste:

— „Säg mamma, att, som jag redan skrivit till henne, hennes utmärkta väggkost redan första kvällen blef uppäten. Mamma kan vara stolt däröfver —“

— Ja, ja —

— „däröfver, att hennes käre son vid hennes matkorg fick knyta vänskapsband för hela lifvet och att den kvällen stora beslut fattades rörande fosterlandets och det finska folkets väl. Ni komma längre fram att få höra saker, som skola väcka er hänförelse i lika hög grad som vår. Vi ämna också uträtta något, ehuru vi ännu icke ha riktigt klart för oss, hvad och huru. Men alla äro vi ense om, hvar fosterlandets lycka skall sökas, genom hvem det skall frälsas och hvarigenom dess räddning skall ske. Och är det inte underligt, att samma hänförelse, samma idé på olika håll, men på samma sätt, utan att vi vetat af hvarandra, bemäktigat sig oss alla? Snellman är vår hjälte, Saima är vår fana, vår eldstod, som skrider framför oss, ledande oss in i det förlofvade landet, som vi snart skola skåda med våra egna ögon. Andra hafva endast läst, hvad han skrivit, men vi hafva sett honom och hört hans idéer ur hans egen mun.“

— Det är visst ingenting att skryta öfver, sade prostinnan.

Karin höll ett ögonblick upp med läsningen, men fortsatte sedan:

— „Antero var också här tillsammans med några andra äldre kamrater. Han kommer kanske att flytta hit till mig, då jag har ett så stort och rymligt rum —“

— Det vore då väl, sade prostinnan.

— „För öfrigt tyckes Antero icke vara den samme som senaste sommar hos oss. Han har undergått en i ögonen fallande förändring. Han förefaller mer melankolisk och allvarlig än förut och tyckes egentligen ganska litet bry sig om annat än sina studier. Han har i synnerhet börjat sysselsätta sig med filosofi, hvilket också jag ämnar göra. Vi måste känna vår Hegel. För öfrigt vet jag ännu inte, hvilket ämne jag kommer att välja till mitt hufvudämne, men det har jag ändå klart för mig, att jag inte kommer att blifva präst.“

— Det sade jag honom redan i somras efter hans misslyckade predikan, sade Hanna.

— Hvarför skulle inte Lauri kunna blifva präst lika väl som hvarje annan? sade prostinnan.

Prosten inträdde nu. I handen höll han ett kuvert, som såg ut att innehålla en ämbetskrivelse.

— Hvad är det? frågade prostinnan.

— Här har jag nu domkapitlets förordnande.

— Blir det ändå åtal?

— Så ser det ut. Men vi skola inte tala om den saken.

Hanna hade lyft blicken från sin sömnad och betraktade forskande sin far.

— Hvad skrifer moster? frågade Karin.

— Ja, — prostinnan hade glömt systemns bref i sitt knä.

Professorskan beskref utförligt deras återfärd till Helsingfors. I Kuopio hade de varit bjudna till guvernören — bjudningen tycktes ha varit tillställd uteslutande för deras skull — och där hade varit samlad stadens hela nobless, med undantag af Snellman. Det hade tolkats på många sätt, men det var en välförtjänt skrapa för den artikel, „Man af heder“, som han funnit lämpligt införa i Saima. „Han stjälar heder och ära af sådana, som samvetsgrant uppfylla Hans Majestäts höga befallningar. Ni, som ha Saima, ni ha troligen läst den där pamfletten. Det är oerhördt. Guvernören är ändå en man, som sätter sig öfver sådant i den mån det rör honom. Icke med ett ord gaf han tillkänna någon förtrytelse. Vi hade af denna sak ändå den ledsamheten, att Thure och Lauri inte infunno sig på bjudningen, utan tillbringade kvällen hos Snellman. Guvernören lät ingenting märka, men guvernörskan kunde inte låta bli att pika. Det var höjden af oartighet och taktlöshet af Snellman att bjuda dem till sig samma kväll. Apropå Thure, så vet du, att han oakadt vårt missnöje icke ämnar blifva jurist, utan skrifvit in sig i historisk-filologiska fakulteten för att kantänka bättre kunna hängifva sig åt

,idealens' tjänst och för att slippa resa till Petersburg, där han hade haft en säker och god karriär. Anette understöder honom i detta beslut, och nu ha de tillsammans begynt läsa finska. Alla unga tyckas nu vara gripna af en riktig feber för den där finskans skull.

Detta skulle nu egentligen ingenting betyda, men det, som i högsta grad förorsakar alla universitetslärare bekymmer, är, att bland universitetsungdomen allt tydligare börjat yppa sig en anda, hvilken, om den kommer att vinna utbredning och taga sig uttryck i tanklösa handlingar, kan komma att ha de mest oberäkneliga följder icke blott för universitetet, utan för hela landet. Det råder icke tvifvel om, att hvilken opposition än må uppstå, så kommer den att ställas i samband med Saimas upphetsande verksamhet, och det ingalunda utan orsak. Det är så mycket mer oförlåtligt, som relationerna för närvarande äro så goda som de någonsin kunna vara och monarken är synnerligen gynnsamt stämd mot vårt land.“

Karin, som fortsatt läsningen af Lauris bref, utropade plötsligt:

— Nej, det kan inte vara möjligt! — „Här glunkas det om att Saima är hotad eller att Snellman genom sina vänner fått den vinken från högre ort, att, om han inte i tid drar in sina klor, både klor och händer kunna vara i fara. Vi kunna ändå inte ännu skänka det ryktet någon tilltro. Men om det verkligen skulle visa sig vara sant, så

anar åtminstone jag — och de andra hafva nog samma uppfattning — från hvilket håll slaget kommer. Nå, nog nu härom, och du får inte omtala denna sak för någon. Det må ni likväl veta, att Snellman äger alla ungdomens sympatier, och att hvad denna ungdom vill, det vill Gud.“

— Så, så, stäm ned tonen, min son, sade prostén, men tillade sedan efter en stund, i det han satte sin gungstol i rörelse:

— Det vore nog stor skada, om det ginge så, att Saima inte mer finge utkomma.

Men prostinnan tog sin stickstrumpa och suckade:

— Hvar manne vår stackars Robert nu finnes?

— Kanske åker han som bäst fram öfver Lapplands tundror vid norrskenets flammande lågor.

— Eller kanske ligger han sjuk i någon eländig lappkåta. — Har Lauri inte något mer att berätta?

— Ingenting annat än många hälsningar till alla från Lauri själf och Antero.

Där fanns likväl i marginalen en egenhändig hälsning från Antero, hvilken Karin icke uppläste: „Afstå inte från edra skolplaner, fastän jag var så oartig, att jag inte kom tillbaka, såsom jag lofvade. Men ni kan nog godt arrangera allt utan min hjälp. Till en början behöfver man väl knappast undervisa i annat än innanläsning och skrifning.“

Åter gingo långa dagar och veckor, och längtan efter posten var densamma som förr. Nu hade det blifvit vinter och nu kom posten i tid.

Ånyo kom ett bref från Lauri, hvilket lästes gemensamt.

Han skref, att deras sällskap nu hade organiserat sig, ehuru icke i så stor omfattning som de först hade tänkt sig. „Först försökte vi väcka nationell entusiasm inom alla kretsar af afdelningen, men det fanns så mycket trögt och likgiltigt folk, som blott gjorde narr af alltsamman. För dem finnes på lediga stunder inga andra anledningar till entusiasm än korten och toddyglassen. Då tranorna svinga sig mot höjden, så taga de icke kråkor med sig. Det är trefligare och nyttigare att till en början dryfta vår sak i en trängre krets. Vår sal är nu det ställe, där vi en gång i veckan sammankomma för att utbyta tankar och idéer och klargöra våra åsikter. På senaste möte ventilerade vi tesen: „Är det möjligt, att Finland någonsin kan blifva finskt?“ Alla voro ense om, att det kan blifva det, men rörande frågorna huru och när, uppstod meningskiljaktighet. Några ansågo, att vårt folks förfinskning är möjlig redan under dess beroende af en annan stat, då däremot andra höllo landets själfständighet för ett oeftergifligt villkor. — På ett annat möte framställde Thure ett förslag, som genast vann allas enhälliga understöd. Och om däraf blir en verklighet — och hvarför skulle det inte

bli det? — så kunna också ni flickor vara oss studenter behjälpliga vid realiserandet af planen. Thure föreslog, att vi skulle börja utgifva ‚småskrifter för folket‘, i hvilka allehanda frågor och ämnen skulle behandlas i populär och lättfattlig form. Thure gick ännu längre; han hade velat, att man strax skulle börja öfversätta världslitteraturens mästerverk till finska. Han sade, att blott det allra bästa var godt nog för folket. ‚Kunde jag finska, så skulle jag genast gripa verket an och öfversätta Wilhelm Tell‘, sade han. Vi andra voro af den åsikten, att man ännu inte kunde inlåta sig på sådana företag, men han svarade, att han ämnar göra det, så fort han lärt sig språket, och han kommer nog att lära sig det. Han tror, och han kan ha rätt i sin tro, att dylika stora snilleverk i högsta grad komma att väcka folkets läslust, hvilket ingalunda är osannolikt. Han hade — kanske mest för att reta — talat litet med sin far härom, och denne hade blifvit alldeles förskräckt och ropat, att det var galenskap, galenskap!

Antero har allt mer och mer fördjupat sig i sin filosofi, men jag tror, att han på samma gång i all tysthet tjänar också sånggudinnorna. Jag såg i hans bordslåda ett häfte, i hvilket fanns utkast till flere dikter. Hör ni, ni ha ju där hos er hans dikt från i somras. Den vore lämplig att uppläsas vid något af våra möten, men han hittar den icke bland sina papper. I fall ni bevarat

den, kunde ni just sända mig en afskrift. Man borde komponera musik till den och sjunga den.“

— Du tog den från mig, Karin, du har väl den? frågade Naimi.

— Ja, antagligen.

„Risto Tolonen har öfvergifvit sina historiska studier och slagit sig på juridiken. Han är nog en af de våra, men vi tycka ändå inte riktigt om honom, ty förutom hans lilla narraktighet finnes det hos honom något kallt, hårdt och själfviskt: han kan aldrig entusiasmeras af en sak. Men stål och fasthet finnes nog ändå hos den gossen. Han gaf ett bitande skarpt svar åt en adelsman, som frågade, hvarför han icke hade utbytt sitt fula namn mot ett vackrare. ‚Mitt namn är af lika gammal adel som herrns eget.‘ — ‚Adel?‘ — ‚Ja, af det finska folkets äldsta adel, icke denna tyska ‚von‘-adel, som erhållit sitt adelskap som belöning för blodsdåd i främmande länder, utan af den urgamla finska ‚-nen‘-adel, som genom fredligt arbete skapat det Finland vi nu äga.‘ — ‚Men det låter så fult!‘ — ‚Det är åtminstone lika vackert som Svinhufvud eller Oxenstierna. Släkten Tolonen har visserligen inte ännu någon vapensköld på riddarhuset, men gif er till tåls, en sådan kommer nog en gång att hänga där, och en gång skall ännu denne Risto Tolonen sitta i senaten, dit han skall höja sig på folkets skuldror.‘“

— Jaha, jaha, han har sina idéer, han . . . skrattade prosten.

— Det kom således inte heller nu något bref från Robert, suckade prostinnan.

Det har fallit varaktig snö, och posten börjar komma, innan man ens hinner vänta den. Prostinnan har en dag tillsammans med Karin gått till det gamla pörtet för att baka hvetebröd. Med en vit duk på hufvudet och ett vitt förkläde framför sig sysslar hon beställsamt vid bakbordet och ugnen. Prosten träder in och närmar sig prostinnan, som just står i beråd att skjuta in plåtarna i ugnen. Karin står bakom henne med brödspaden. Prosten klappar prostinnan på skuldran och låter i detsamma ett bref oförmärkt falla ned på spaden. Prostinnan fattar denna och ämnar just skjuta in den, då hon varseblir brefvet.

— Inte ämnar du väl grädda Roberts bref, eller hur?

Prostinnan sjunker ned på en bänk, och hennes hand darrar så, att hon knappast förmår bryta förseglingen.

Brefvet är dateradt i Enare, det har inte varit mer än en månad på väg, renlappar hafva fört det till Uleåborg. Robert berättar ingenting om sig själf, han säger blott, att han efter omständigheterna befunnit sig väl. Så mycket mer förtäljer han om sina färder och sina äfventyr, men framför

allt om resultaten af sitt arbete. Han färdas som en upptäcktsresande i främmande land, där något nytt och underbart väntar honom vid hvarje steg. Hvarje dag når han allt högre, hvarje stund vidgar sig hans synkrets. Han har gjort den iakttagelsen, att språkforskning icke allenast är språkforskning, utan också historieforskning. Mycket är ännu höljdt i dunkel för honom, men han anar likväl redan, att de finska stammarna i sina språk och dialekter afsatt spår af sin kulturs utveckling . . . Också många andra nya idéer har han fått, och han vill bringa klarhet öfver dem genom sina forskningar. Och han är så hänförd af sin uppgift, att till och med prostinnan blir varm och glad, hufvudsakligen dock af den orsak, att Robert att döma af tonen i brefvet är frisk och rask, ty vore han det icke, skulle han ej på detta sätt kunna entusiasmeras. — „Ni voro nog emot att jag reste, och jag förstår det nog, men, kära föräldrar, var icke mer ledsna på mig. Vissheten om, att ni följa mig och mitt arbete med välvilja och intresse, skulle skänka mig ny förtröstan och nytt mod — och framför allt, kära mamma, hälsa och motståndskraft i alla hotande faror.“

— Inte var jag emot, men då — och tårarna hindra henne från att säga något mer.

Från Helsingfors hade det också kommit bref, från Lauri till flickorna, från professorskan till prostinnan.

Lauri skref:

„Nu har det skett, Saima är indragen. Ett så skändligt dåd kan icke historien uppvisa. Munnens är tilltäppt på den enda, som vågade och förmådde förkunna sanningen för dem, som behöfde höra den. Denna svarta gärning blir ännu svartare därigenom, att det helt säkert, om det också förnekas, är ett verk af inhemska män, eller åtminstone åvägabragt på deras initiativ. Vi fingo just höra det på vårt senaste veckomöte, som hölls hos oss. Ännu veta vi icke, hvad vi komma att företaga i anledning af det skedda, men det få vi sedan se. Ehuru vi icke veta något med säkerhet, så betviflar åtminstone jag för min del icke det minsta, att herr Hartman har sin trasa med i den här byken. Det förefaller mig, som skulle också Thure tro det, fastän jag naturligtvis inte velat fråga honom. I Hartmans hjärna smidas också alla andra ränker. Hans inflytande är orsaken till, att alla framstående förmågor utestängas från universitetet. Han sträfvar efter att blifva enväldshärskare i konsistorium. På alla upptänkliga sätt försöker han kringskära studenternas rättigheter. Nu får man inte ens hålla serenader. Då vi på afdelningen ville dryfta frågan om finska språket, så förbjöd han såsom inspektor all diskussion därom. Det var kantänka politik, och studenterna ha inte rätt att — och behöfva icke heller — blanda sig i politiken. Jag och alla de våra ville uttala vår reservation till protokollet,

men det tilläts icke. Jag skäms öfver att jag är släkt med honom, men jag är stolt öfver att han tyckes tåla mig lika litet som jag honom. På ett eller annat sätt ämna vi visa, att vi förakta honom, denne lakej och höga herrars handtlangare. Nej, det är så skändligt, att då man tänker därpå — Saima indragen! — så darrar handen af vrede och förtrytelse. Men låt gå! „Det går ett rop från norr till söder, att världen hör de frie till.“ — Ni behöfva inte visa detta bref för pappa —“
— Aj . . .

Professorskan skref, att en allt större oro hade begynt yppa sig inom studentkretsarna. Man sökte hvarje tänkbar anledning för att angripa professorerna. Lauri hade på ett afdelningsmöte uppträdt synnerligen opassande mot Hartman. Det är den radikala Snellmans anda, som nu utbreder sig öfverallt, hetsande och uppviglande. Han har fäst sig hvarken vid varningar eller böner, icke ens sina bästa vänners. „Jag tror, att det är en lycka för landet, att han nu måste tiga, ehuru man naturligtvis måste beklaga, att han på detta sätt tvungits därtill. Men det är ju hans eget fel, att man måst tillgripa detta medel. För en enda mans envishets, besinningslöshets och storhetsvansinnes skull får icke hela landet utsättas för faror. Ingenting fruktas i Petersburg så mycket som nedsättande och ringaktande af öfverhetens auktoritet. Hans Majestät

ser i hvarje angrepp mot myndigheterna ett angrepp mot sin egen höga person. Och det är blott om klander och missnöje man härifrån rapporterar till Petersburg. Den minsta nysning i Helsingfors låter som ett kanonskott i Petersburg. Så länge vi förhålla oss lugna, få vi vara i fred och utveckla oss i skydd af våra lagar och traditioner, men allt nytt, hvarje angrepp på det bestående är för oss i högsta grad farligt och skadligt. Detta förstå eller vilja icke dessa unga brushufvuden förstå, och beklagligtvis hafva också lika kortsynta och lika opolitiska äldre personer anslutit sig till oppositionen, hvilken för öfrigt icke har några bestämda fordringar, utan blott skrifver och talar. Låtom oss hoppas, att dessa kannstöpere åtnöja sig med ord och diskussioner inomhus. Likväl kan man ingalunda vara säker på att det kommer att aflöpa så stilla. Men om man i dessa tider försöker ställa till oordningar här — de må vara huru obetydliga som helst — så äro vi sålda. Förlåt, kära vänner, men jag måste bedja er om något, hvilket jag icke skulle ha gjort, om inte Hartman uppmanat mig därtill. Skrif till Lauri, både du och Olai, och varna honom. Han är, jag måste säga det rent ut, en af de värsta bråkmakarna. Det har blifvit känt, att hans och hans rumskamrat Hagmans bostad är hufvudkvarteret för all oro och uppstudsigheit. Thure hör också till deras anhang. De borde nödvändigt uppmanas till lugn och be-

sinning. Vål vore, om också flickorna ville skriva till dem, ty de unga lyssna alltid hellre till hvarandra än till oss äldre.“

— Jag ämnar åtminstone inte skriva något, sade Naimi.

— Inte jag heller, instämde Karin.

— Gossarna veta nog själfva bäst, hvad de göra.

— Det fattades bara, att vi . . . aldrig i tiden!

— „P. S. — Hartman ber mig tillägga, att den „väckta“ processen är påbörjad i rättan tid. På högsta ort ser man inte med blida ögon ens nya strömningar inom kyrkan, och det förmäles, att man redan i denna rörelse börjat spåra något politiskt. Det hålles ju hemliga sammankomster i skogarna och under bar himmel. Om ett sådant tal som Helanders senaste midsommar, i hvilket universitetet kallas fördärfvets källa och biskoparna gudsförnekare, blefve kändt, innan nödiga åtgärder vidtagits i anledning däraf, så skulle till och med svåra ledsamheter kunna uppstå för vederbörande domkapitel. Det är därför af vikt, att lagens och ordningens väktare kunna ådagalägga, att något dylikt aldrig inträffar med deras samtycke.“

På en lång stund yttrades icke ett ord.

— Det förefaller mig ändå, som skulle de se spöken midt på ljusa dagen där i Helsingfors, sade slutligen prostinnan.

— Ja, det är nog också min tanke, sade prosten, som vandrade af och an i rummet.

Då flickorna efter kvällsvarden dragit sig tillbaka till sin kammare, sade prostinnan till prosten:

— Tror du, att det verkligen är Hartmans skuld —?

— Man vet inte. Jag skulle ändå inte vilja tro något sådant. — Men nog gingo ju hans åsikter redan i somras i den riktningen.

Men Naimi och Karin voro strax öfvertygade om, att det förhöll sig så som Lauri hade skrivit. Naimis mun fick ett bestämdt drag och hennes blick ett hårdt och kallt uttryck, då hon sade:

— Ja, är det så, så vet jag inte, hvad jag riktigt skall tänka.

— Jag tycker det blir omöjligt att hädanefter anse dem för mina släktingar, sade Karin.

— Hvilka?

— Morbror och moster naturligtvis.

— Jaså, nu först ha ni kommit därhän, sade Hanna. För mig har den släktskapen redan länge varit slut, alltsedan morbror försökte reta upp pappa mot de väckta, och nu ser man då ändtligen, hvad de gå för.

— Men hvarför skola då människorna vara så dåliga? utropade Naimi och slängde undan sina kläder.

— Därför att de äro ogudaktiga.

— Jag läste i pappas ögon, sade Karin, att han, ehuru han ingenting sade, ändå inte gillade mosters bref.

Prosten satt denna afton länge uppe och grubblade öfver om han skulle skrifva till Lauri, såsom svågern uppmanat honom. Kanske borde han göra det, eftersom de därborta ansågo det så nödvändigt. Han hade öfver hufvud svårt att banna eller tillrättavisa någon, och i detta fall tycktes det honom dubbelt så svårt, då Lauri i grund och botten troligen hade rätt. Saimas indragning kunde på intet vis försvaras, inte ens under sken af att fosterlandets välfärd kräfde det. De hade ju censuren att tillgå. Och hvem kunde veta, i huru hög grad enskild hätskhet och hämndlystnad influerat denna åtgärd? Man förstod så väl, att något sådant som detta upprörde och retade ungdomen. Det var att smutskasta deras vackraste ideal. De måste äras och högaktas därför, att de icke tiggande tagit emot skymfen. — „Såsom jag gjorde,“ kom han ofrivilligt att säga till sig själf. Det var skuggan i hans lif, att ingenting i tid blifvit gjordt för att rädda Arvidsson. Han, som vågade och offrade så mycket, han fick icke mottaga minsta bevis på medkänsla, ehuru sympati ingalunda saknades. Men man visade det icke på något sätt. Prosten försökte nu liksom så många gånger tillförne för-

svara sig själf därmed, att han icke vid denna tid befann sig i Åbo; men en röst hviskade till honom beständigt, att det nog fanns andra orsaker. Han hade nyss gift sig, och han väntade på sin utnämning till docent. Och då inga andra, efter hvad han hade sig bekant . . . hade gjort början — han skulle nog eljes ha anslutit sig till dem. Men hvad hade man för öfrigt vunnit genom sympatyttringar? Under dåvarande förhållanden hade det varit nästan omöjligt att finna på ett sätt, som icke hade varit riskabelt . . . Nu stod ungdomen inför en liknande händelse . . . De må göra hvad de finna för godt, jag vill inte ha någon slef med i den grytan . . .

Men hvad de än må företaga sig, så är det dock nödvändigt, att de handla på ett passande sätt . . . Och därom kunde han nog skrifva till dem. — Och prosten blef så förtjust öfver denna lysande idé, att han genast lade bort sin pipa och fattade pennan.

Först en liten inledande harang om att studentens hufvudgöromål icke är politiserande, utan skötandet af studierna. Man kunde likväl inte neka, att tillfällen yppa sig, då äfven studenten känner ett behof att fastslå sin ståndpunkt och ungdomen inte kan underlåta att uttala sin åsikt. Det är också dess rättighet. Men man måste likväl ihågkomma, att hvad som är studentens rättighet dock icke får hindra honom från att minnas, hvad som är hans skyldighet. Hvarje aka-

demisk medborgare har rättighet att kritisera sina öfverordnades åsikter och handlingar, men det är på samma gång hans skyldighet att tillse, att kritiken icke utöfvas på ett opassande, allra minst förolämpande sätt. „Af andan i ditt bref ser man, att ni planlägger en protest, en demonstration eller något dylikt. Afstå hellre därifrån. Jag skulle på det allvarligaste vilja varna er för att företaga något sådant, ty lag och god sed förbjuda det. Och tillika och framför allt måste man ihågkomma, att ännu intet bevis föreligger för att den person, som af er misstänkes, verkligen gjort sitt inflytande gällande för att åvägbringa Saimas indragning. Men skulle också edra misstankar besannas, så vore äfven den minsta märkbarare demonstration en stor olycka för vårt land. Hämnens udd skulle sedan på mot oss fientligt håll gifvas en oväntad riktning, den skulle drabba själfva universitetet. Detta kunde hafva oberäkneliga följder också för den sak, som är dyrbar för er och — jag erkänner det oförbehållsamt — äfven för mig. Om jag vore i ert ställe, så skulle jag lämna alla antipatittringar därefter och i stället visa min sympati för honom, som nu blifvit lidande, antingen genom en adress eller genom en till hans ära föranstaltad akademisk fest. Detta hedrande af Snellman skulle med önskvärd tydlighet utgöra ett misstroendevotum mot dessa andra, hvilka de än må vara.

Till slut vill jag, min käre gosse, lägga dig på hjärtat ännu en sak. Din far är en f. d. universitetslärare, och vårt namn har gammal, god klang i vårt land. En lång rad ämbetsmän, till och med de mest högtstående, professorer, senatorer m. fl., har burit det. I vår släkt har ingen, ifall vi undantaga farbror Jakob, kastat någon skugga däröfver. Ännu vet jag ju inte, om mina söner komma att tillföra det heder. Men jag har hoppats, att åtminstone Robert och du skulle hålla skölden blank. Allt detta säger jag dig fördenskull, att om du på något sätt af öfverilning, tanklöshet eller något dylikt skulle komma att råka i delo med pedellerna och universitetets disciplinskommission, så kunde du icke bereda din far större sorg och misräkning.“

Prosten genomläste sitt bref och var belåten med hvad han skrifvit. Han hade blifvit varm, han hade liksom på sitt gamla välkända sätt hållit ett litet tal till ungdomen. Det kunde ju nog hända, att allt detta blott var falskt alarm och att man icke hade skäl till någon fruktan, men han kände sig i alla fall lugn, då ett så lämpligt tillfälle erbjudits honom att säga ungdomen ett ord om dess rättigheter och skyldigheter.

2.

Det var en månklar söndagsafton. Prosten och flickorna, Karin och Naimi, återvände från en promenad till bron, som de företagit för att möta posten. Då någon post emellertid icke hördes af, gjorde de ännu ett slag mot kyrkan och fortsatte därifrån till kokkobacken, öfver hvilken vintervägen gick till Korpivaara. Dessa promenader, hvilka prosten stundom föreslog, beredde flickorna en alldeles särskild glädje. Fadern var då alltid hjärtligare och språksammare än vanligt, och när de höllo honom under hvardera armen, tyckte de sig komma honom närmare än annars. Gubben berättade dem om sina minnen, om sina forna vänner, om sin studenttid, huru man då drömt, hoppats, men också besvikits. De fingo honom att omtala, huru han blifvit bekant med modern — under sin vistelse som informator i hennes fina familj i Åbo — huru de sedan hamnat här i ödemarken, i hans gamla hemtrakt, huru de lefvat här de första tiderna — han förtäljde om de hårda frost- och nödåren, huru också

han hade försökt väcka folket och äfven förmått bringa läskunnigheten till en sådan höjd, att det numera icke fanns många, som inte gått i skriftskola. Men mycket hade blifvit ogjordt, mycket, som likväl hade bort göras. Landsvägen var hans verk, men någon tack hade han inte fått därför — åtminstone inte i början. Och forsarna hade han låtit upprensa, så att nu hvem som helst kunde fara ned för Kontokoski, under det att den tidigare hvarje år kräft många offer. Och prosten anförtrodde dem sina drömmar, som ännu icke förverkligats och kanske aldrig skulle förverkligas: om kanalerna, som också här borde fås till stånd. Nu byggdes Saima kanal, men dess betydelse vore fullständig först då, när de öfre vattendragen här och högre upp genom mindre kanaler förbundits därmed. Det skulle blifva en stolt tid, då det också här vid Kontokoski funnes en kanal, och stora fartyg kunde segla fram ända till Rajavaara och ännu längre! Då skulle man exportera tjära, talg och mastträd, och i utbyte skulle man få säd från Petersburg. Man kunde anlägga järnbruk och draga nytta af våra sjöars malmrikedom. Nya näringsgrenar skulle på detta sätt uppblomstra. — Ja, ja, det är månskensfantasier, men också om sådant, kära barn, kan man drömma i månskenet, icke endast om den älskades vackra ögon . . .

Flickorna voro isynnerhet förtjusta öfver att fadern omtalade allt detta för dem, att han så-

lunda betraktade dem som sina jämlikar, som gossar. De kunde under dessa promenader vara fria och öppna mot honom, och det gladdde dem mycket, då de sågo, hvilken fröjd och förnöjelse deras spända uppmärksamhet beredde fadern nu, då han icke med någon annan kunde tala om sina favoritämnena . . . Och han var i gengäld munter och skämtsam, berättade anekdoter, lyckade en smula med dem, eller också kunde han blifva varm och vek, klappa dem på kinden och smeka deras händer.

— Ja, ja, lifvet har nog sina sorger, men det har också sin glädje. Hufvudsaken är, att människan åtminstone emellanåt försöker se allt så ljust som möjligt. Och en sådan härlig kväll som denna lyckas det också.

De hade nu kommit fram till prästgårdens område och vandrade genom den månbelysta björkallén, där träden nu stodo öfversållade af glittrande rimfrost, liksom om sommaren af löf, men likväl genomskinliga som kristallkronor.

— Åh, hvad det är vackert, utbrast Karin.

— Ack! suckade Naimi. Måste jag verkligen lämna allt detta?

— Minns du inte ordspråket, att liksom båten längtar till vattnet, så längtar ungmön till sin brudgum också från det vackraste hem?

— Nej, nej, jag vill inte fara bort härifrån.

— Nej, naturligtvis inte, du måste väl med våld föras härifrån.

— Om Björn ändå vore präst, så att han kunde komma hit som adjunkt.

— Låt oss inte tala om adjunkter, af dem ha vi sannerligen inte haft fröjd, suckade prosten.

— Nej, det är nog sant, sade Naimi, liksom ångrande sitt yttrande.

Efter en stund frågade Karin:

— Har Hanna igen gått till Honkaniemi?

— Stackars Hanna, sade prosten. — Flickor, vi måste besluta en sak: att lämna Hanna i fred. I mitt tycke visar mamma litet för mycket sitt missnöje och kan inte låta bli att pika och såra henne. Men det gör henne endast ännu mer främmande för oss andra.

— Det förvånar mig egentligen inte heller, sade Karin.

— Låt oss hoppas, att allt en gång i tiden går om och att hon åtminstone emellanåt skall kunna betrakta världen med lika glada blickar som vi — denna härliga månskensafton.

— Jag tror aldrig, att hon kommer att afstå från det, hvori hon en gång funnit tröst.

Karins röst hade darrat litet.

De stannade på gårdsplanen. Hela huset stod där omgifvet af rimfrostklädda björkar.

— Det finnes här i världen knappast något så vackert, så drömmande öfersvinneligt som en sådan vintersyn som denna, sade prosten, som stannade vid grinden. Det är som en idé utan ord, ett innehåll utan form, det är som stelnad

musik. Det tigger, men är ändå fullt af ton och melodi.

— Hvarför har du inte blifvit skald, pappa?

— Tror du inte, att jag bland många andra svagheter också haft denna — i min ungdom. Men jag tillfrisknade ändå jämförelsevis hastigt från den sjukdomen. Men nu ville jag endast säga, att man en sådan kväll som denna, då allt är så utsägligt härligt, likväl alltid har en aning om något sorgligt, till och med om en hotande olycka.

— Hvad kan vara orsaken därtill?

— Hvem kan förklara stämningarnas och aningarnas vägar? Jag tror, att Gud sänder oss dem. Det är hans änglar, som med osynliga händer röra strängar inom oss, på hvilka vi själfva inte kunna spela. Äfven stora skalder äga denna gåfva.

— Jag tycker alldeles, att det redan är jul, och snart är ju julen också inne, sade Naimi. — Pappa, får inte Lauri komma hem till helgen, fastän det är så lång väg? Det är ju min sista jul i hemmet. Kanske kommer också Antero, om vi bjuda honom till oss. Och vet ni, jag har en aning, att också Robert ämnar bereda oss den öfverraskningen att komma hem.

— Säg det åt mamma, det kommer att göra henne godt.

— Men hvar är mamma, när hon inte sitter i pappas fönster och spejar efter oss?

— Nej men posten har ju kommit.

Naimi skyndade in.

Prostinnan satt i salen med postväskan i famnen.

— Mamma, finns det bref till mig?

— Jag vet inte.

— Hvarför gråter du, mamma? Hvad har händt?

— Lauri är relegerad från universitetet!

— Hvad vill det säga? frågade prosten i dörren.

— Läs själf . . . och Robert ligger sjuk i Enare prästgård.

Prostinnan gick in i sitt eget rum för att gråta. Prosten tog brevet, som låg på bordet, och läste det.

Det var från professorn. Denne meddelade, att en skara studenter hade iscensatt en demonstration mot honom i universitetets vestibul och sedan följt honom till ett auditorium, där de skränat och stampat åt honom. Följande natt hade flere fönsterrutor blifvit krossade i hans arbetsrum, troligen ett verk af samma studenter, ehuru dessa försökte skjuta skulden på gatpojkar. Bland demonstranterna hade beklagligtvis Lauri och hans kamrat magister Hagman uppträdt i irämsta ledet. „Att förklara, hvad orsaken varit till att jag på detta sätt blifvit uppmärksammas, därpå kan jag för tillfället icke inlåta mig. Jag har uppjudit all min förmåga för att få straffet

så lindrigt som möjligt, och för min egen del hade jag icke framträdt med något ansvarsyrkande, men rättvisans gång har jag inte kunnat hindra. Man har dömt de skyldige till ett års relegation från universitetet. — Det ledammaste är, att det skedda fått en politisk anstrykning, ehuru kanske hela demonstrationen var riktad blott mot min ringa person eller, rättare sagdt, mot mina politiska åsikter, hvilka jag aldrig förhembogat, icke ens mina tankar rörande Snellman och hans verksamhet. Man misstänker mig för att på något sätt ha haft del i Saimas indragning, men underrättelsen därom var för mig en lika oförmodad nyhet som för alla andra. Läget försvåras och tillspetsas ytterligare i högsta grad däraf, att det i samma hus som vi bor en rysk officer och att en kattserenad hölls också utanför hans fönster. I den stund jag skrifver detta, vet man ännu inte, hvilka stormmoln som kunna komma att visa sig vid horisonten; men utsikterna äro mycket hotande, och möjligt är, att en plötslig åskby hvilket ögonblick som helst kan sopa bort all universitetets ringa frihet, kanske också hela det finska folket ur nationernas antal. I detta läge har nu uppvigglaren från Kuopio bragt oss, ty det är hans sådd som nu bär frukt. Om något ännu kan räddas, om Finlands framtid ännu kan blifva tryggad, så ha vi härför att tacka de män, och uteslutande de män, hvilka genom sin statsklokhets hitintills hafva

lyckats lotsa oss fram mellan lurande blindskär.“
— Till slut uttalade professorn i sitt bref den förhoppningen, att denna högst beklagliga tilldragelse icke skulle komma att grumla det goda förhållandet mellan dem såsom släktingar och gamla vänner. Hans förhoppning hade så mycket större skäl för sig som han visste, att prostens skulle ogilla sin sons handlingssätt lika mycket som han själf. „Bitterheten hos dina faderliga känslor kan jag så väl förstå, då min egen son, ehuru han icke aktivt var med, likväl moraliskt ställt sig solidarisk med orostiftarna och sålunda af fullaste hjärta tagit del i det skedda. Jag kommer själf att relegera honom genom att sända honom utomlands för att bli klokare.“

Denna kväll satt prostens länge i gungstolen i sitt kansli, utan att tända sin lampa, i den månljusa halfdagern. Flickorna hade tyst smugit sig bort utan att våga yttra ett ord.

3.

Rummet är uppfyllt af tobaksrök. Midt på golfvet står ett bord med glas och bålar. Rundt omkring bordet stå och sitta unga män, samtalande, skrikande och allt emellanåt sjungande. Midt i allt larmet höres plötsligt ett klingande mot bälens rand och därefter ett genomträngande: *silentium!* En liten blek man står med orörliga anletsdrag vid bordsändan i väntan på tystnad.

— *Silentium!* Thure vill tala! ropar Lauri, hvars kinder glöda och ögon brinna. Han är resklädd och har långskaftade stöflar på fötterna.

— Kamrater! höres en lugn, men på samma gång skälfvande och kraftig stämma yttra.

— Upp på stolen! fordrar någon i ändan af rummet, och i detsamma skjutes en stol bakom Thure, som springer upp på den.

— Afskedets timme är slagen, kamrater! Hästarna äro förspända. Tillåt mig fördenskull säga några ord, blott några få, korta ord till ett sista farväl. Medtag, Antero och Lauri och ni, våra öfriga vänner, våra hjärtligaste tacksägelser för det ni gjort för den gemensamma sakens skull.

Vår gemensamma sak är framför allt opposition, ungdomens opposition mot allt som är gammalt och murket, ungdomens af entusiasm burna opposition mot allt det, som hos oss är svagt, ömkligt och föraktligt, ungdomens djärfva protest mot det som är skuggrädt, fegt, uselt och förnedrande. Vår lilla krets har uttalat sin dom öfver den reaktion och det frihetsförtryck, som nu frodas hos oss och öfverallt annorstädes i världen . . .

Det hördes bravorop.

— . . . som öfverallt i världen har slagit folkens och den enskildes frihet i bojor. Vi hafva protesterat mot det, som legat oss närmast, men spetsen af vårt spjut har på samma gång varit riktad mot det förtryck af det fria ordet och det maktmissbruk, som utöfvas både i öster och väster. Folkens dyrbaraste rättighet, hvaraf allt dess lif och all dess varelse beror, är en fri kritik, en obunden tryckfrihet. Men den är klafbunden öfverallt i världen, fast hos oss i ännu högre grad än annorstädes. Kanske lyckas det oss redan snart att bräcka bojorna, men tillsvidare måste vi åtnöja oss därmed, att vi åtminstone hamra på fjättrarna. Och det hafva vi gjort och gjort på ett sådant sätt, att det måhända hörts också utanför de murar, som på alla håll omgifva oss. Formen för vår, eller rättare sagdt er — ty jag har ju af för er lätt begripliga skäl icke kunnat deltaga med annat än min sympati — formen för er protest har blifvit utsatt för klander till och med

af sådana, som i öfrigt äro af samma åsikt som vi. Men om det en gång är tillåtet, såsom Antero träffande anmärkte inför disciplinskommissionen, att som en yttring af sitt bifall klappa händerna, hvarför skall det då icke vara tillåtet att som ett tecken på sitt misshag äfven ropa „ned“ och „ut“? Ni protesterade ju icke mot personer . . .

— Jo, också mot dem.

— Ni protesterade ju icke allenast mot personer, utan mot ett helt system. Det var åt systemet ni ville ropa „ned“. Såsom sådan var manifestationen fullkomligt korrekt också till formen. Man har redan tillräckligt länge och utan någon effekt uttalat sina reservationer till protokollen. Man måste en gång ropa så, att det höres, handla så, att det synes.

— Ned med våra små tyranner!

— Ned! Ned!

— Låt vara, att vårt tilltag måhända var oklokt i detta ögonblick, men om vi dag för dag skulle vänta på ett lämpligt tillfälle, så när månne tiden egentligen skulle vara inne? Aldrig. Alltid finnes det sådana, som kalla det oklokt, hvilket inträffar just i den stund det bör. Om Snellman hade varit så „klok“, som han enligt vissa herrars åsikt hade bort vara, så skulle vi nu vara „dumma“, så skulle vi nu ingenting veta, ingenting känna, vi skulle ligga kvar i samma dvala i hvilken vårt folk framlevat all sin tid. Men nu äro vi väckta, och hela folket skall också väckas. Ungdomen

kan icke vara statsklok och får icke heller vara det. Den måste få uttala, hvad den känner och när den känner något, och den har så mycket större rättighet därtill, som den alltid är beredd att svara för följderna, underkasta sig konsekvenserna af sina handlingar, våga hela sin framtid för att kunna göra en bräsch i muren, färdig att segra eller stupa. All ungdom höfves det att handla så och i främsta rummet universitetsungdomen, i hvars händer i allan tid hos alla folk framtidstrons och idealens fana blifvit lagd. Uttalar jag edra hjärtans tankar, kamrater?

— Bravo! skallade det från alla håll. —
Fortsätt!

— Så kan också jag säga, bortdrifna vänner, att denna er handling också är vår handling. Tågande i spetsen lärde ni oss, att det ännu i detta land, där vi kantänka borde lefva som råttan i lejonets kula, utan att gifva ifrån oss det minsta ljud, utan att röra en lem, på det att vi icke måtte varseblifvas och krossas — att det ännu i detta land, säger jag, likväl finnes mod, djärfhets, oförskräckthet att resa sig till kamp för sin öfvertygelse. Därför följas ni i er förvisning af edra kamraters sympati, högaktning och beundran. Låtom oss höja ett tiofaldigt —

Han hann icke fullborda sin mening, innan kretsen omkring honom, som tycktes bestå af idel burriga hufvuden, halföppna munnar, röda kinder och flammande blickar, utbrast i ett dånande

hurrarop, hvarunder två — tre — fem studenter af kraftiga armar slungades upp mot det låga taket.

— Det var bra taladt af dig, Thure! Just af dig! ropade Lauri och slöt honom i sin hänförelse till sitt bröst.

— Hvad säger Antero? hördes från ett annat håll. — Tyst, tala inte om sådant. Din förtjänst är större än alla andras. Du sade dem sanningen rent ut i ansiktet utan att frukta . . . Det var stort och käckt! . . . Tyst! Din skål!

Och Antero fick icke säga, hvad han hade velat: att han inte önskade blifva vare sig någon hjälte eller någon martyr.

— Lauri, sade han, skola vi inte begifva oss af? Det är redan hög tid, klockan är snart tolf och vi måste dessförinnan vara utanför tullarna.

Lauri gick med en smula osäkra steg fram till bordet med bålen, fattade sitt glas och sade:

— Tack, kamrater — men det var ju icke för oss, utan för idén som ni hurrade — den ställde vi ju högre än allt annat. Mitt hjärta är fullt, och jag förmår inte uttala, hvad jag i denna stund känner. Och jag behöfver det inte heller — ni veta det nog ändå, ty alla våra hjärtan klappa ju i samma takt. — Ja, jag ville blott säga hvad jag alltid sagt — hvad betyda individerna, om blott folken — det finska folket är ungt bland nationernas antal — det är ringa och obetydligt, men det har sin egen uppgift, hvartill ödet utsett

detsamma — Sviker det denna sin mission, lämnar det ofullbordadt . . .

Han märkte, att han förirrat sig från sitt ämne, att han glömt, hvad han hade ämnat säga. Han stod där blossande röd, blinkande med ögonen och nervöst fingrande glaset. Kamraterna väntade på fortsättning och bjödo till att se så intresserade ut som möjligt . . .

Då³ begynte man höra psalmsång från det närbelägna rummet, framför hvars stängda dörr Lauri just tagit plats vid ändan af bordet.

— Det är, som här nyss yttrades, ungdomens sak, vår sak, och vi äro ungdomen. — Snellman uttalade i en evigt minnesvärd stund . . .

Men icke heller nu mindes han, hvad han skulle säga — och sången hördes för hvarje sekund allt starkare.

— Tig där, ni gnällande käringar! ropade han, i det han vände sig mot dörren.

— Var det det som Snellman sade? hördes någon fråga i en aflägsen vrå af rummet. Och från samma håll ljödo undertryckta fnissningar.

— Hss . . . Fortsätt, Lauri!

Sången fortfor segerviss i långa stigande och fallande tonvågor, liksom hade den velat bölja in också öfver detta rum.

— Håll mun, säger jag! — och Lauri sparade med foten till dörren. Sången upphörde ögonblickligen, och icke det minsta ljud spordes härefter från det andra rummet. Men nu irritera-

des Lauri af att sången upphört, och han tapade fullkomligt koncepterna.

— Jaså, kråkorna slutade att kraxa . . .

Men han kunde icke locka de andra att instämma i skrattet. Månget ansikte hade ett besväradt uttryck. Han försökte ännu en sista gång vinna sällskapets stämning för sig och göra sig fri från sin förvirring — han försökte taga saken skämtsamt och sade obesväradt:

— Ja, egentligen var det nu inte detta jag ville säga . . .

— Nå hvad då? Ljöd en torr, en smula ironisk fråga.

— Ingenting annat än hvad jag redan sagt.

— Skål då! Lefve talaren!

— Lefve eller dö! — och Lauri tömde sitt glas i ett enda drag och slungade det i golfvet.

Han kände att han gjort fiasko, och han såg, att kamraterna icke gillade hans uppförande.

Antero kom fram till honom:

— Du hade gärna kunnat lämna dem i fred, de ha ju inte på något sätt stört oss.

— Men själf har du ju sagt, att deras sång irriterar dig.

— Männe det inte är tid för oss att bryta upp?

— Jag reser inte, förrän jag har druckit mig dödfull.

Nu fick han understöd af några. — Det var rätt! De behöfde det nog! — Men Antero trodde

sig märka, att detta erkännande inte tillfredsställde Lauri. Han såg honom plötsligt resa sig och skynda ut. Antero följde efter och fann Lauri stående i den öppna dörren till det andra rummet. Där inne satt en skara unga män kring ett rundt bord midt på golvet; framför en af dem låg bibeln uppslagen.

— Seså, sjung nu, nu få ni sjunga, nu talar jag inte mer . . . dag och natt, om ni vill, huru mycket ni önska . . .

— Lauri, kom, hvarför skall du störa andras andakt?

— Jag stör inte, tvärtom . . .

De unga männen där inne rörde sig icke från sina platser.

— Om ni vill lyssna till Guds ord, så stig in och stäng dörren, sade någon.

Lauri slog igen dörren med sådan kraft, att den åter sprang upp. En af männen reste sig för att ånyo lugnt stänga den.

— Sköna sanningsvittnen! hörde Antero någon där inne yttra.

Så slöts dörren till de väckta studenternas rum, och rigeln sköts för.

4.

Antero vaknade af att han frös och skakade af köld. Han fann sig liggande i en släde, och bredvid honom låg Lauri, som nu också vaknade under fällarna.

— Hvar äro vi? frågade Lauri.

De befunno sig någonstädes i en snöig skog och åkte i sakta mak vägen fram.

Lauri ämnade stiga ur i en brant backe, men sjönk åter tillbaka i släden. Det gick rundt för hans ögon, och hans hufvud värkte.

— Har jag sofvit länge?

— Två skjutshåll.

— Hvarför har du inte väckt mig?

— Jag har nog försökt, men du har inte vaknat.

— Huru slutade det sedan? Jag minnes ingenting.

— Vi följdes till tullen vid Långa bron, och de ropade: Lefve sanningens hjältar!

— Sof jag då redan?

— Nej, det gjorde du visst inte, du hurrade med de andra — för dig själf!

— Fy fan!

Det gick en lång stund, innan Lauri på nytt tog till orda:

— Hvad är egentligen din tanke, Antero, om allt detta?

— Jag hade just ämnat fråga dig detsamma.

— Vi äro verkligen sköna sanningsvittnen!

— Hörde du det?

— Hvad då?

— Du kom således af dig själf till samma slutsats?

— Samma slutsats som hvilka?

— Som pietisterna.

— Jaså.

De kommo till ett gästgifveri och stego in för att värma sig under den tid hästarna ombyttes, men de talade icke ett ord med hvarandra.

Ett tätt snöslag föll ned från den grå himlen, och då de åter satt sig i släden, försökte de krypa så djupt in i sina skyddande pälsar som möjligt.

— Tror du, Antero, att det var annat än skrämskott, det där som de sade, att vi måhända hade bragt fosterlandet i fara? — frågan framställdes på följande gästgifveri.

— Naturligtvis kan man, om man vill, gifva allt en oriktig och förvrängd tydning.

Efter en lång tystnad, då de igen voro på väg, frågade Lauri osäkert:

— Skulle du, om du kunde, göra det gjorda ogjordt?

— Jag vet inte.

— Ja, du gjorde ju egentligen inte något . . . du var ju tvärtom i början emot hela saken.

— Jag fick ju likväl uppbära klander för att jag genom mitt uppträdande förlänat saken en större bärvidd, än den i början ägde, och att det just var det, som var det farligaste, det politiskt farligaste. — Thure gjorde det ju nästan till en världshistorisk händelse.

— Thure talade förbannadt bra och mot sin egen fader. — Ja, hvad manne vår gubbe skall säga? Det kommer nog att blifva gråt och tandagnisslan. Men sak samma! Om han inte tillåter mig att vara hemma eller gör lifvet där outhärdligt för mig, så far jag min väg — hvar som helst — kanske till Otto, tillade han med en smula osäker röst.

Men det var inte länge han förmådde bibehålla detta morska mod.

— Jaså, yttrade han efter en stund, — jaså, pietisterna sade: sköna sanningsvittnen! Det hade ju nog kunnat vara ogjordt, det där sista — att gå och störa andras andaktsstund. Men då jag såg, att bibeln låg uppslagen framför dem — var det, som om något plötsligt flammade till för min syn.

— Liksom för Saulus på vägen till Damaskus?

— Skall också du håna mig —?

— Jag hånar dig ingalunda.

— Hvarför skall allting här i världen vara så eländigt? Af alltsamman blef ju egentligen endast ett förskräckligt fiasko.

Han hade hoppats, att Antero skulle mot-säga honom, men Antero teg.

På flere dagar talade de icke ett ord om dessa saker och icke heller mycket om annat. Men bådas tankar vandrade samma vägar.

— Hör du, Antero, voro våra motiv rena? — Jag menar: drefvos vi uteslutande af osjälf-viska bevekelsegrunder? Hade inte vår stolthet, vår ärelystnad, vår lust att väcka uppseende och dylika sidoinflytelser sitt finger med i spelet?

— Jag börjar misstänka, att hela saken alls inte är så stor som vi föreställde oss den.

— Den måste vara det! Vi få på inga villkor öfverlämna oss åt dylika tvifvel. Göra vi det, så äro vi förlorade.

Och äfven Antero försökte se saken med Lauris ögon. Kanske voro dessa tvifvel blott en följd af kölden. Ty huru skulle man ändå ha kunnat underlåta att gifva uttryck åt sin indignation öfver ett dåd som detta? Och på hvilket annat sätt skulle man ha kunnat göra det tillräckligt effektivt?

Det var en klar och solig dag. De hade sofvit godt, hästen var flink och rask, föret godt och omgifningen naturskön. De hade återfått tron på sig själfva och sin sak. Med klingande

bjällror körde de in på en gästgifvargård. Där tillspordes de, hvilka de voro, i hvilket ärende de reste, hvart de skulle hän. Hvarför hade de lämnat Helsingfors? — De kunde icke svara på alla dessa frågor, eller också svarade de undvikande. Det kunde ju inte komma i fråga att börja förklara för dessa, hvad de af kärlek till sin sak hade gjort. Hvad visste dessa om Saimas verksamhet, och hvad angick dem dess indragning? För den där feta värdinnan skulle de icke ha varit annat än från akademins utsparkade odågor.

Medan de sutto på gästgifveriet och väntade på hästar, yttrade Antero:

— Där i Helsingfors talades mycket om folket, men det förekommer mig ofta, som skulle folket för dessa nylänningar vara något helt annat än för oss. När de tala om folket, så tala de liksom om ett egendomligt djur, hvilket man måste visa och skryta med för andra. Med hvilka blickar betraktade de inte dessa karelska runsångare! Se på hans pjäxor! se på hans händer! hvilken präktig typ! — Och om Lönnrot tala de ungefär på samma sätt. För mig åtminstone är folket något vida djupare och närmare. För dem är detta intresse blott en modesak. Det fattas dem och kommer alltid att fattas dem den rätta finska andan . . .

Antero fortsatte tigande sina grubblerier. Aldrig tillförne hade han känt sig så fullkomligt beröfvad hvarje fast grund. Då hade det brutit

ut, då . . . Förgäfves hade han sedan försökt läka såret i sin själ. Han hade icke i sina studier återfunnit det, som han förlorat, det som han sökte . . . hvarken tron på sig själf eller ett mål för sina sträfvanden. Han hade trott sig finna ersättning i sin filosofi, för honom hade hägrat den vises ensamma lif utan annan uppgift än förverkligandet af etiska ideal. Han ville i sin själ och sin kropp utveckla allt det goda, sköna, ädla och sanna, hvartill fröet där måhända blifvit nedlagdt. Han ville vara ett experimentalfält för sina egna idéer. Han ville framför allt vara ren, fullkomligt fri från alla passioner och begärelser, icke i någon bestämd afsikt, icke för sin egen lyckas skull, nej, utan hvarje bitanke! Och på grunden af de resultat han på denna väg — under hans idéers mognande och tillväxt — vunnit, ville han skapa en etik, en ny och stor etik, söka åt densamma en finsk botten, uppdagat urkällan till det finska folkets sedlighet sådan den i sekler gömd och fördold sakta sorlat, sådan den sprungit fram i sina tvenne grenar: först i form af de gamla runornas visdom, sedan såsom pietism. Det var hans renässansidé i ny gestalt, det var icke humanism, utan dess fortsättning: reformation.

Allt hade han ännu icke förmått göra klart för sig, mycket anade han blott dunkelt — kände mer än förstod — men på sig själf såsom sina idéers probersten hade han trott sig vara säker.

Han hade redan gått och inbillat sig vara förmer än andra, hvilka enligt hans uppfattning hvarken kunde eller ville försaka något. Huru ringa och obetydlig var icke i hans tanke den sak, för hvilken de kämpade och för hvilken de entusiasmerades, i jämförelse med hans sak!

Och så hade plötsligt allt rasat samman, på en enda natt brustit och gått i sär. Hans själfgjorda helighets skrank föll till marken. Då han kom till sin bostad, sjöngo de väckta studenterna på andra sidan väggen hans aflidne faders psalm. Han grät och förbannade sig själf och hela världen. — Och följande morgon tog han, liksom för att försona något, vid undersökningen inför disciplinskommissionen skulden på sig och förkunnade rätt och sanning och fordrade, att dessa ting skulle ställas högre än allt annat. Men han kände inom sig, att han ljög och att han ljög med uppsåt, medvetet. Och hvarför? Hvarför taga skulden på sig, då saken icke låg honom närmare om hjärtat? Var det för rättens och sanningens skull — mot lögn och orätt? Måne det ändå icke till slut var ärelystnad, längtan att väcka uppseende?

Hela denna senast förflutna tid föreföll honom som full af förställning. Där fanns en falsk, skorrande ton i det hela . . . Om han blott en gång, en enda gång blefve förd till sin själs rätta strömfåra!

Hvad förestod honom nu? Hvert var det han nu var på väg? Till sin syster — kantänka? Nej — han ville råka Naimi, se henne, lyssna till hennes stämman. Ett vildt hopp om något omöjligt, något oförmodadt . . . Strax då Lauri bedt honom följa med, hade han varit redo. Men om han hade haft kraft att höra och lyda den stämman, som ljud i hans inre, så skulle han nu genast ha hoppat ur släden och låtit Lauri fara allena . . .

De hade tagit in öfver natten på det sista gästgifveriet före Kuopio. De lågo hvar i sin bädd utan att få sömn. Lauri vände och svängde på sig — också han gjorde upp räkningen med sitt förflutna lif.

— Alla djäflar skola nu också ansätta mig — du måste höra mig, Antero!

Han satte sig på sängkanten.

— Jag är ärelös och usel . . . jag förförde henne och jag lämnade henne där och har inte sedan dess råkat henne. En gång har jag skrivit till henne, men inte fått svar. Jag skref också med flit så, att hon inte skulle kunna svara. Nu vet jag, hvarför jag straffas.

— Du måste godtgöra hvad du förbrutit.

— Om jag blott kunde! Och jag kan . . . Men det ljud icke tillräckligt öfvertygande i hans egna öron.

— Det är åtminstone väl, att Anette inte bryr sig om mig.

Det var således det, som var orsaken till Lauris misstämning. Det var således det, som lockade fram hans ånger . . .

— Hvilken labyrint är ändå inte ett människohjärta, suckade Antero.

— Ja, hvilken labyrint, hvilken labyrint, upprepede Lauri, utan att veta, hvarpå Antero tänkt.

Då de anländt till Kuopio, uppsökte de strax Snellman. De mötte honom i porten på väg till skolan. Han hälsade dem kyligt och sade vresigt:

— Herrarna ha fullkomligt missuppfattat mig och gjort mig och min sak en dålig tjänst. Jag tackar er för den sympatiadress jag fått mig tillsänd, men jag vill ingenting ha att göra med anstiftare af gatuoroligheter och pojkkaktiga demonstrationer. Herrarna tyckas inte ha den aflägsnaste aning om frihetens första principer. Frihet är inte själfsvåld. Jag ber om förlåtelse, mina herrar . . .

Och han gick och lämnade dem stående på gatan.

Lauri svor till, men kunde icke inlägga den rätta kraften i sin förbannelse.

Men för Antero kom detta som en befrielse. Det var som hade han fått en spark — en välkommen och välförtjänt!

5.

Då Lauri och Antero en mörk afton körde in på Kontola prästgårds plan, sågo de prosten sitta i matsalen med ryggen mot fönstret, läsande något vid skenet af ett ljus. På andra sidan bordet satt Naimi nedlutad öfver sin sömnad. Då hästen stannade framför trappan, sprang Naimi upp och försökte, skuggande med handen för ögonen, se ut. I detsamma svängde hon rundt på klacken, ropade något in i salen och var i samma ögonblick ute i förstugan och kastade sig i Lauris famn. Antero såg prosten resa sig, gå in i sitt rum och stänga dörren.

Flickornas glädje och förtjusning var så stor, att prostinnan förebrående måste säga: — Flickor, flickor, tänk ändå på —

— Jag kan inte, kära mamma, tänka på någonting — det är så gränslöst — Välkomna, välkomna! — Välkommen, magister Hagman!

— Hss . . . Pappa kommer.

Naimi fattade Anteros båda händer, vände sig därefter igen till Lauri, ref upp hans resbälte,

kastade det åt sidan, tvang honom att sätta sig och drog ytterstöflarna af hans fötter, så att skorna följde med, och hviskade ifrigt i hans öra:

— Jag vill genast säga dig, genast, hör du, att det som ni gjorde var rätt och att jag skulle ha gjort detsamma.

— Och jag också, instämde Karin med värme.
— Hitåt, hitåt, häng edra pälsar här!

— Pappa kommer . . . !

Lauri stod i strumplästen inför sin far, som tagit på sig sin långa kaftan. Han hälsade först på Antero, ceremoniöst och kyligt, och låtsade till en början icke ens varseblifva Lauri, men räckte slutligen också honom sin hand.

— Jaha, jåså, här ha vi er således nu.

— Ja, här äro vi nu . . .

De stodo där och betraktade hvarandra . . .

— Naimi, hvar gjorde du af mina kängor?

Naimi vågade skratta endast helt litet, ehuru hennes skrattlust var nära att kväfva henne.

I detsamma rusade Musti in genom dörren, hvilken skjutskarlen, som bar in reseffekterna, hade lämnat öppen. Hunden hoppade upp mot Lauris bröst, slickade honom i ansiktet och slog med sin muntert svängande svans mot bord och stolar, springande från den ena till den andra.

— Marsch! Vet hut! Ut med dig!

Prosten fattade hunden i halsbandet och fick honom blott med största ansträngning bortslä-

pad, först in i kansliet och sedan denna väg ut. Och själf blef han borta med detsamma.

— Nå, nu är det värsta förbi, hviskade Naimi. Musti fick det som var ämnadt åt dig.

— Naimi . . . bannade prostinnan.

Men Naimi skrattade blott, och hon var i Anteros tycke mer intagande än någonsin. Liksom en varm våg strömmade hennes munterhet och goda lynne genom hans frusna sinne. — De hade handlat rätt! — Och i denna stund förvånade det honom nästan, att han kunnat ångra sig det, förebrått sig själf därför och fördömt de öfriga.

De fördes upp på vinden, i Roberts rum, som blifvit eldadt och försatt i sitt sommarskick.

Då de åter kommo ned, var en kvällsvard uppdukad för dem, och prostinnan och flickorna satte sig för att hålla dem sällskap. Prosten hördes icke af. Lauri bjöd till att vara ogenerad och sorglös samt frågade efter ett och annat i hemmet, men tonen var icke fullt naturlig.

— Nå, mamma, sade han plötsligt, gräla nu och gräla med detsamma också på pappas vägnar.

Prostinnan försökte antaga en så förebrående min som möjligt och sade:

— Ja, huru kunde du, Lauri, handla så som du gjorde?

— Jag måste, mamma, jag måste!

— Måste? Hvad menar du?

— Jag skulle ha varit en dålig karl, om jag inte gjort, hvad jag gjorde.

— Och att också ni, magister Hagman, som ser så allvarlig och förståndig ut . . . Minst af allt hade man af er kunnat vänta, att ni skulle slå sönder fönster.

— Men vi ha ju inte slagit sönder några fönster!

— Så påstod åtminstone morbror.

— Han påstod det inte, han skref blott, att man misstänkte det, rättade Karin.

— Ja, men ändå . . .

— Mamma, var farsgubben mycket arg?

— Du kan väl inte fordra, att han skulle taga emot dig med öppna armar.

— Liksom du, mamma . . .

Prostinnan låtsade icke höra.

— Pappa är gammal universitetslärare, och du borde begripa, att det därför smärtade honom dubbelt så mycket, att hans son . . .

— Aj, aj, mammas härliga piråger och denna sköna surmjölk!

— Karin, hämta mera! Får det inte lof att vara litet till, herr Hagman? — Jag är af alldeles samma åsikt som pappa. Utom för din egen skull är det hela mycket ledsamt för oss, också för socknebornas skull. Jag vet inte, om vi nu mer kunna besöka någon eller bjuda någon till oss . . .

— Att mamma kan taga det på det sättet! sade Naimi.

— Jag är öfvertygad om att de nu också hos lagmannens skämmas för oss. De ha helt säkert talat om det, fastän du ingenting berättat.

— Så tro mig då en gång, de ha aldrig sagt något sådant.

— De visa naturligtvis så mycken finkänslighet, att de ingenting säga, då du är närvarande, men jag vet nog, att lagmanskan tänker så mycket mer. Hurudana äro också inte mina barn i jämförelse med hennes! Hennes äro verkliga praktexemplar och mönster! Och vi ha Otto och nu Lauri och också Robert — hvar han nu må befinna sig — kanske är han inte mer i lifvet — hvem vet?

— Men han är ju frisk och har åter begifvit sig ut på en ny resa.

— Han kan ha sjuknat in på nytt . . . Hvarför skall också all denna olycka plötsligt hopa sig öfver mitt hufvud? — Förlåt, herr Hagman, att jag på detta sätt . . . Men ni äter ju ingenting . . . var så god . . . Helander gläder sig åtminstone öfver det här och likaså alla andra väckta . . .

— Hvilka grunder har mamma för en sådan förmodan? sade Hanna, som suttit något afsides vid ett annat bord och hittills icke yttrat något.

— Kanske inte, kanske inte . . . du är då förfärligt ömtålig, när det gäller de väckta . . .

— För att jag vet . . . Mamma borde inte mer tala illa om Helander, då mamma ju vet . . .

— Nå, det betyder ju ingenting . . .

— Hvad då? frågade Lauri.

— Äh, ingenting annat än att Helander har låtsat bedja pappa om ursäkt för den där predikan han höll i somras.

— Åhå, jäså? Verkligen?

— Hela saken är, att han är rädd för den stundande rättegången . . . !

— Huru kan mamma säga något sådant?

— Lika väl som du kan . . .

— Gråla nu inte igen . . .

Man hörde prosten röra sig i salen, blåsa ut ljusen och sedan gå till hvila. Prostinnan reste sig också hon för att gå till sängs. Hanna dukade af bordet och försvann. Naimi och Karin sutto ännu en stund kvar med Antero och Lauri.

— Bry er inte om det, sade Naimi, det går nog snart öfver. I morgon är mamma redan helt belåten med att ni kommit hem, och troligen har inte heller pappa lust att länge vara vid dåligt humör.

— Jag tror, att pappa egentligen i grund och botten af fullaste hjärta gillar ert handlings-sätt . . . han har nog aldrig riktigt kunnat tåla morbror Hartman och dela hans åsikter. Men berätta nu närmare om allt!

Och Lauri omtalade allt som inträffat. Han skildrade det skedda säkert och liffullt, som skulle

han inte ett ögonblick ha betviflat rättmätigheten af deras gärning och som om han inte ihågkommit den tryckta stämningen på färden. Han förmådde till och med gifva sammanträffandet med Snellman en sådan färg, som hade denne blott varit vid en smula knarrigt humör.

— Nåja, så var det med den saken! När skall ditt bröllop stå, Naimi?

— I midsommar.

— Och är du alltjämt lika förälskad som i somras?

— På sådana frågor svarar man inte.

— Kommer din fästman hit till julen?

— Jag hoppas det.

Antero hade för en stund förgätit, att Naimi var förlofvad. Medan Lauri förtäljde om händelserna i Helsingfors, hade han hvarken hört eller sett något annat än Naimi, som satt midt emot honom och än stödde armbågarna mot bordet, än höll händerna hopknäppta bakom nacken och med glimmande ögon och med läpparna stundom öppnade för ett utrop, stundom uttalande ett gillande ord och stundom krusade af ett spefullt löje åhörde hans berättelse. Omedvetet greps han af samma känslor som Naimi. Invaggad i drömmar af tröttheten efter resan, upplefde han ånyo under dessa korta minuter den gångna sommarens dikt. Han uppvaknade nu som ur en

djup sömn, hvarunder han trott sig flyga. Han kände ingen smärta, hans hufvud svindlade blott en smula, och han hade velat slumra in på nytt.

Då han efter en stund hvilade i sin bädd där uppe i vindsrummet, ångrade han icke mer, som under resan, att han kommit hit. Hans af-färd i somras hade varit en flykt, och en vild förfäran hade följt honom i hälarna. Också nu kände han, att han inom kort borde och ville begifva sig härifrån; men nu skulle det blifva en reträtt i god ordning: han var besegrad, men ej förlamad och förkrossad.

Han ville beundra henne, som han förut älskat, han skulle alltid komma att göra det, och han skulle ur denna kamp medföra det som ett byte, hvilket ingen kunde neka eller främtaga honom. Hans minne af Naimi skulle vara hans minne, ty ingen ägde en sådan bild af henne som han. — Och på detta sätt behöfver jag inte söka förjaga henne ur mina tankar, utan får för alltid behålla och äga henne!

Hvad betyder detta? Hvarifrån leder denna frid, denna tillfredsställelse, denna nya uppfattning sitt ursprung? Möter jag här den lifvets hemlighet, som jag hittills förgäfves sökt? Älska, fastän utan genkärlek? Är det nyckeln till lifvets lycka? Är det höjden af all visdom? Hvarifrån kom du, härliga uppenbarelse, hvarifrån kom du äfven till mig? Du kom som hade du vetat, att du behöfdes, du sändes, som hade den som sändt dig

förstått, att du var efterlängtd. Och att jag skulle finna dig här, just här, där jag trott mig för evigt förlora dig!

Han kände detta nya vidga hans bröst, höja och lyfta honom . . .

Fönstret hade varit mörkt, då han gick till hvila. Småningom hade det likväl ljusnat där ute, och det ljusnade allt fortfarande. Han steg upp och såg vintermorgonens kalla, bleka måne svagt belysa snöhöljda tak och rimfrostglittrande björkar.

Var det därifrån det kom, lyste det måhända i växande klarhet mot honom bortom himlarnas gräns? Han kände ett behof att knäböja — för första gången i sitt lif — knäböja inför denna ljusnande rymd, liksom vid tröskeln till sin framtidens himmel, icke solig, strålande och sommarklar, såsom han så ofta fordom föreställt sig lyckan, utan vinterblek, kylig och full af ro, sådant hans lif från denna stund skulle gestalta sig, det nya lif, hvilket han också kände sig äga kraft att utan knot och klagan kunna lefva. Och aldrig hade hans själ tillförne varit så full af andakt, aldrig hade hans egna sorger synts honom så ringa.

6.

Ånyo är han stadd på resa, ånyo sitter han i släden, som längs den smala vintervägen än glider genom rimfrostklädda skogar, än i slingrande bukter följer kärrens kanter, än ilar rakt fram öfver sjöarnas isar, stundom sträfvar upp för branta åsar, stundom skyndar ned i djupa dälдер. Det är samma väg, på hvilken han under den gångna sommaren färdades till Korpivaara och därifrån tillbaka med hjärtat fullt af förväntan och jubel.

Då vandrade han, nu fördes han framåt. Nu var han också beredd, icke för något af det han själf önskat, icke att förverkliga det, hvarom han själf drömt, utan beredd att föras, viljelöst vaggas fram — vare sig mot ett nytt lif eller mot en evig hvila, hvilketdera gjorde honom detsamma. Huru härlig var ändå inte denna österlänningarnas „nirvana“-tanke, hvilken djup lefnadsvishet var icke nedlagd i detta: „det är bestämdt“! Ty hvem afgör här själf sina öden, hvem utstakar själf sin bana? Att själf söka styra sina steg mot lyckans portar — att inbilla sig förmå fatta

ödets roder för sitt folk! — — Ack, hvilka stora barn äro vi ändå icke! Ack, vi jaga efter irrbloss! Om dessa tusen sinom tusen himlakroppar hafva sina förut bestämda banor, skulle då ej också vi hafva det? Hvarför gripes människosjälens af ångest och förskräckelse, då hon tror sig ha gått vilse och ständigt återvänder till samma ställe? Därför, att hon sträfvar bort ifrån sin bana. Men hon bör icke sträfva någonstades. Då hon upphör att sträfva, upphör också förtrollningen, och hon kan själf finna vägen ur den cirkel, i hvilken hon gått. Vandra vägen fram, det måste du, människobarn, men — ledd af ödet.

Det hade mörknat; synkretsen minskades, men himlen klarnade, stjärnbestroddes, förstorades och vidgades.

— En gång, då jag färdades denna samma väg, trodde jag mig redan ha nått lyckans härligaste tinnar . . . men jag gjorde det ändå inte. Nu tror jag mig vandra mot ett sollöst mörker — — och där brinna likväl de hemlighetsfulla eldar, hvilkas ursprung ingen känner, men hvilka blifvit oss skänkta för att upplysa nejder, där ingen sol mer finnes.

En ousäglig känsla af trygghet fyllde hans hjärta, nu när han kommit till denna slutsats: „Komme hvad som komma vill . . . må människödet parcer styra och leda min vandring!“ — Om också döden skulle komma, hejda min häst, sätta sig på slädkanten, lyfta upp fällen och säga:

„Stå upp och följ mig till det isiga berget där borta, där väntar dig en bädd i den dunmjuka snön, en kudde af is blir din hufvudgård och en drifva af renaste snö skall varda ditt täcke!“ — så skulle jag följa honom . . . följa honom! — Där skulle jag slumra, icke lefvande, men icke heller död, ty ännu skulle jag minnas, minnas och därför lefva . . . Det är minnet som är lifvet. Du dör icke, om du minnes, du förgås icke, om du icke glömmes. Må det vara min lifskraft.

Naimi hade velat, att han skulle stanna. — „Ni måste! Ni får inte resa, jag kommer så att sakna er! Det är så trefligt att språka med er. Med ingen annan kan jag vara så fri och otvungen som med er. Hör ni, ni skall få det gamla pörtet till studerkammare, vi skola inte störa er det minsta, endast om kvällarna skola vi komma och hämta er, när vi gå ut på vår aftonpromenad, och sedan skola vi sitta och spela kantele vid spiselden. — Stanna åtminstone tills Björn kommer. — Och jag stannade, och om dagarna var Naimi för mig liksom en fågel, som kvittrar från sin gren, och om nätterna liksom en fågel, hvilken slumrar i min närhet, med hufvudet gömmt under vingen, och hvilken jag ville väcka till kvit- ter — tills den en morgon flyger bort, utan att minnas, utan att komma tillbaka . . . Och en dag, då de sutto och sågo ut genom fönstret, körde en häst in på gården. Fågeln uppgaf ett jubel-

skri, skyndade ut, hoppade upp i släden, och så körde de vidare åt lagmannens till.

Och det smärtade och upprörde honom icke mer. Han grät denna natt tysta, stilla tårar, som renade och skänkte ro. På morgonen begaf han sig af, och ingen kvarhöll honom.

Han var fri. Fri från sig själf och fri från allt. Det som hade varit, föreföll honom plötsligt som en saga, hvilken han hört förtäljas om någon annan, som ett skådespel, hvilket han åsett och från hvilket han aflägsnat sig, då ridån fallit.

— Skola vi rasta här? frågade skjutskarlen.

De hade kört in på en gård, och hästen hade stannat.

— Hvad är detta för en gård?

— Karila.

Allt gårdsfolket tycktes redan sofva, blott i en kammare lyste ljus. Antero såg genom fönstret den unge husbonden sitta vid ett bord, sysselsatt med att läsa.

— Nej, men . . . Är det möjligt! Hvem hade kunnat tro . . . Jag höll nästan på att inte känna igen! Stig in . . . Det var då roligt! Att jag ännu en gång fick råka magistern. Då jag i somras hörde, att ni rest förbi oss, var jag flere dagar riktigt nedstämd.

— Det passade inte då för mig att hälsa på.

— Nej, nej! Kunde nog tänka det. Och hade ni kommit då, så skulle ni kanske inte ha

kommit nu . . . Ja, ja . . . jag vill inte väcka någon . . . jag skall själf koka kaffe åt mitt rara främmande . . . strax på stunden . . .

Han gick ut och återvände efter några ögonblick med en börda små vedklabbar och ordnade dem i spiseln. Antero hade satt sig vid bordet. Där låg Kalevala jämte flere andra böcker.

— Ja, se det var en bok, den här, som ni skänkte mig, sade Kari, medan han gjorde upp eld. Ännu en gång måste jag tacka magistern. Om någon bjöde mig en häst eller den boken, så skulle jag låta hästen vara och taga boken.

— Hvilket ställe är i ert tycke det bästa? frågade Antero.

— Hvilket ställe är det bästa . . . fråga lika gärna, hvilket ställe som är det bästa i bibeln! Men nog är sången om solens och månens befrielse ut Pohjolas stenröse . . . Jag vet inte, jag är ju nog dum och obildad, men nog voro finnarna på den tiden andra karlar än nu. Det borde ännu finnas sådana män här! Åter mulnar dagen för Finland.

— Det är sant, och det ser inte ut att finnas något hopp om ljusning.

— Men är det verkligen sant, hvad herr Otto berättade, när han for här förbi: att munnen blifvit tilltäppt på honom, som fört det finska språkets talan?

— Ja, tyvärr.

— Ah, de uslingarna! Jag skulle aldrig ha kunnat tro, att det fanns sådana mördare. Det förefaller mig alldeles, som skulle de ha dödat en lefvande varelse. Men en gång skall nog solen på nytt befrias och morgonen gry!

— Ni har en fast tro.

— Ja, det har jag! sade Kari med blixtrande ögon, och den har jag hämtat ur denna bok.

Antero vågade icke säga, att hans egen tro, den tro, som denna bok gifvit honom, begynt vackla. Han omtalade likväl, hvad som inträffat i Helsingfors, huru galet det gått dem, huru man synbarligen ärnade kväfvva alla finskhetssträfvanden i deras linda, huru det såg ut som om allt skulle komma att gå om intet.

— Ack! suckade karila-husbonden, som, utan att afbryta, med lågande blick och ett uttryck af skälfvande harm i sitt anlete lyssnat till hans ord.

— Jaså, det är verkligen så, det är verkligen så! Men hör nu, magistern, jag är ju nog inte rätte mannen att gifva er råd, som är så mycket klokare än jag, men får jag ändå säga er en sak?

— Ja gärna!

— Jag tror för min del, att ni fruktar dessa mörka moln mer än de förtjäna. Vårens häftiga regnskurar skada inte sådden. Nu regnar och mullrar det, men i morgon ha vi redan klar himmel. Gamla människors planer och funderingar likna i mitt tycke inte så litet murkna trädstammar vid vägkanten, högtidliga och skrämmande.

Du går där omkring dem och vågar inte slå till dem med din yxa, du är rädd att de skola falla öfver hufvudet på dig. Någon gång rör du nog vid dem, men aldrig hugger du till med all din kraft. Men en dag, då du går förbi, så har hela spöket af sig själf fallit på näsan, och där ligger det nu, utan att du förmår resa det, om du också ville. Du förvånar dig öfver, huru det någonsin i tiden kunnat hålla sig upprätt.

— Hvarifrån har ni fått denna visdom?

— Visdom? Ja, inte vet jag, men är det då inte så?

— Kanhända.

— Ni skall få se! I skogsmannens näsa kittla vårvindar, medan snön ännu knarrar under hans fot. Dessa de ungas nya drömmar och strider äro förebud, och de bedraga inte. Till och med våra ögon skola en gång få se, att vårt finska språk kommer till en sådan makt och ära, att intet annat språk höres här i landet. Nu är det finska språkets sol fängslad i berget, men det skall nog komma en dag, då den befrias! Lita på det, magistern!

Det var ju samma tankar de uttalat i sina skrifter, men i denne mans mun föreföllo de likväl nya.

— Det är ju nog egendomligt, att ni skall ha mer tro och förtröstan än jag, fastän det borde vara tvärtom.

— Tag nu litet mera kaffe, uppmanade Kari.

— Den var utmärkt, den där dikten, som ni gaf mig i somras. Den lästes och beundrades öfverallt i Helsingfors.

— Jaså, ni tyckte om den, smålog Kari.

Det hördes smygande steg i snön under fönstret, sedan språng i trapporna, och i detsamma slogs dörren bullersamt upp, och en barhufvad kvinna med utslaget hår och en päls löst kastad öfver skuldrorna ropade in i rummet:

— Jaha, där sitter du nu igen natten lång med de där gudlösa böckerna . . .

— Här är herrskapsfrämmande, Kajsa . . .

— Här må vara hvem som helst!

Hon vände honom häftigt ryggen och aflägsnade sig åter, i det hon med en skräll slog igen dörren.

— Se så . . . men tag inte illa upp, jag gör det ju inte heller. Det är nu mitt kors! Men det är väl bäst, att min gäst får gå till hvila.

Kari hade blifvit nedstämd, ehuru han försökte dölja det. En känsla af outhärligt medlidande grep Anteros hjärta, när mannen aflägsnat sig. Att lefva och drömma och tro och hänföras här i ödemarken, utan en förstående vän och till på köpet nedtyngd af denna börda! Att hämta värme och kraft blott ur sin egen själs förborgade glöd! Huru djupt måste icke andens eld brinna i ett bröst som detta! Och min själs låga flämtar, nära att slockna, så snart minsta fläkt blåser emot mig! Idealens och idéernas fana fal-

ler ur min domnande hand, så snart jag ensam skall bära den framåt. Hvarför? Är allt, hvad som hos sådana som denne är orubblig öfvertygelse och tro, hos mig endast känsla och stämning?

Häriifrån, från dessa skall det finska folkets förnyelse och förädling komma, och icke från oss där i Helsingfors. Gif dem ett vapen huru slött som helst, och de skola åstadkomma något — om också icke så mycket, om också icke så lysande — likväl något godt, något bestående och framför allt något eget. De hafva skapat vår kultur och göra det allt fortfarande. Tänk på hans dikt! Han anar icke, han inser icke, att han är något, han vet icke, i hvilket nära samband han står till en stor, världshistorisk idé.

Hvilken orättvisa, hvilken himmelskriande orättvisa är det ändå inte mot sådana män, att de aldrig kunna nå högre, blott på grund af att förvända förhållanden ställa hinder i deras väg. Icke skolor, icke litteratur — icke en enda hjälpsam hand!

Antero nästan blygdes öfver sig själf och öfver den likgiltighet, som fått makt med honom och som han godvilligt öfverlämnat sig åt. Han, som satt vid det dukade bordet, som fick njuta alla vetandets skatter, han lät alla små yttre och inre motgångar föda tvifvel och slapphet, han var färdig att afbryta sitt verk, under det han, den andre, här fjärran i ödemarken lågade af

hänförelse, tro och tillförsikt! Och sådana som han finnas måhända många, och ingen vet af dem eller intresserar sig för dem. Kanske är ändå tiden inne, kanske är verkligen timmen slagen?

Huru glad blef han icke vid åsynen af mig! Aldrig förr har jag läst en sådan oförställd glädje i en människas anlete, en sådan tacksam blick i någons öga.

Huru ofta underlåter man ändå inte att göra godt, bereda andra fröjd och vara dem till nytta!

Om jag skulle slå mig ned här, börja tjäna honom med mina kunskaper, på samma gång lefva hans lif och därjämte utveckla och höja honom! Liksom de väckta prästerna undervisa och på samma gång lära sig själfva. Och på sätt och vis är ju också denne man min lärjunge.

Min fars hela lif var uppoffring för nästan. Likaså min mors. De hade ingen annan tanke och ingen annan sträfvan än att undervisa och bispringa sådana, som voro i behof däraf.

7.

Karilas unge husbonde hade lämnat Antero — gladt hade han hoppat ur släden och spänt skidorna på fötterna. Han hade följt sin gäst öfver en stor fjärd, och först på dess andra strand hade han tagit afsked; på återvägen ämnade han skjuta orrar på några björkbevuxna holmar. — De hade beslutit att ofta sammanträffa med hvarandra.

Anteros sinne var lätt och ljust, och en angenäm känsla af renhet fyllde hans bröst. Solen värmdde icke, den lyste blott, lyste öfver den idealiskt hvita skaren och de rimfrostglittrande skogarna. — Om en öfversinnlig idé kunde ikläda sig form, så skulle jag vilja föreställa mig den under bilden af en vinterdag. Guds ande bor icke i vågorna, den talar icke till mig i stormen eller i Sinais åska, endast i de rena snöfälten en klar vintermorgon ser jag ett återsken af dess härlighet. Då är det, som skulle jag bäst uppfatta Gud, som skulle jag skåda honom tydligast. Då sprider han klarhet och storhet i min själ . . .

Ute på vidderna, i öknen, var det ju också som gudsiden klarnade för Israels barn.

Är nu detta begynnelsen till min ökenvandring? Är Ristivaara där borta mitt Sinai? Eller mitt Horeb? Eller kanske mitt Golgata? Det må vara hvad som helst, jag färdas dit jag föres.

— Hvems gård är den där — där på holmen?

— Där bor herr Otto från prästgården, svarede skjutskarlen. Skola vi fara in där?

— Ja, vi kunna ju göra det.

Otto körde just före dem en stor stockfora in på gården. Han var klädd i en kort fårskinns päls, hade en stor skinnmössa på hufvudet och på fötterna långskaftade pjäxor — han tog sig i sanning ståtlig ut — uttrycket i hans ansikte var vänligt och välvilligt och blicken mild och varm. Var det öfver denne son prostinnan sörjde? Var det denne, som ansågs vara familjens rötägg och som bragte skam öfver namnet Martin?

Otto förde sin gäst in i pörtet. Farbror Jakob satt vid ändan af bordet och knöt not.

— Här kommer en bekant, sade Otto.

Gubben blickade upp öfver sina glasögon.

— Jaså, här ha vi således spektakelmakaren. Hvarifrån kommer du nu? Är det däriifrån, dit du senast tog vägen? Du borde få på huden, din kanalje! Jag trodde, att du hoppat i forsen; jag sprang längs stränderna, tills jag

höll på att digna af trötthet. Det fattades bara, att jag hade börjat dragga efter dig! Men jag tänkte som så: Kantänka, det lönar inte mödan. Nå, sitt ner nu och tag en sup i kölden. Hämta glas, Otto!

— Vi ha inte mer än ett enda här i huset.

— Nå, gif mig en kopp i så fall!

— Tack, jag bryr mig inte om det, sade Antero.

— När man bjuder, så ger man, sade farbror Jakob. Men tro inte, att du skulle ha fått mer än en liten smaktår. Här i huset ger man brännvin som man ger droppar åt sjuka, efter ett bestämdt mått. Bara så mycket, att själen hålles i den svaga kroppen. Kan du tänka dig, att den där Otto inte smakat en enda droppe, alltsedan lagmannens dotter förbjudit honom det. Han står redan under toffeln, fastän han inte ännu vet, om han får henne.

— Prata inte skräp, farbror . . .

— Men säg mig nu, hvarifrån du kommer och hvart du ämnar dig?

— Ni har således inte ännu hört, att Lauri och jag äro utsparkade från universitetet?

— Hvad säger du? Nå, det var en glad nyhet! — Otto, om du inte nu genast hämtar fram den där konjaken, så — hit med den, strax på fläcken, när det gäller en sådan sak!

Otto måste göra farbrodern till viljes, och skrattande gick han för att hämta flaskan från kammaren. Antero ämnade börja berätta.

— Nej, nej, inte ännu, låt oss först brygga en toddy, sedan kan du börja . . .

Det skymde redan, gubben gjorde upp eld i spiseln, toddarna bryggdes, och nu fick Antero förtälja.

— Så skall det vara! Sade ni det? Sade ni det verkligen? Rakt i synen på den församlade areopagen? Och Lauri också? Det finns ändå gry i den gossen!

— Nej, det finns det inte, sade Otto bestämdt.

— Det är en annan sak, men det här var ändå duktigt gjort. Ser man på, edra kanaljer! Det går som det skall gå. Början är god. Skål då igen! Och fönsterrutor krossades? Det smakar redan liksom litet af revolution. Kom ni också ihåg att sjunga marseljäsen? — Jaså, Snellman gillade inte? — Ja, ja, så är det alltid. Idéernas upphofsmän förneka alltid verkställarnas slutsatser. — Och var det inte så, att några af er offrades och de andra smögo sig sin väg? Naturligtvis. Där känner man på nytt igen det finska folket. Det är som sig bör, alldeles liksom på Arvidssons tid. Medan en del kämpar, underhandlar redan en annan del om fred. Huru skulle det kunna komma i fråga någon samkänsla, någon solidaritet, saken må vara huru gemensam som helst!

Det blef en angenäm kväll, det fanns icke så mycket dryckesvaror, att gubben kunde blifvit

berusad, han blef endast glad och munter. Man talade nog om ett och annat, men återvände likväl alltid till hufvudsaken.

— Det är hämnens dag, som nu har grytt! ropade gubben. Det är den första stenen, som lösbrutits från muren. Lefve friheten! Det är från den ändan man skall börja. Den jesuiten Hartman, sådan var han redan i unga år, jag kände honom nog, jag. Må de förvisa er, må de börja på med repressalier! Det sporrar endast till nya ansträngningar. Det sporrar och retar! Följderna skall man inte tänka på. Universitet och land må gärna råka i fara! Alltid är något i fara, när ett angrepp sker. — Det var väl det, att Saima blef indragen.

— Väl?

— Om de inte hade gjort det, så skulle det ha betydtt, att den ingenting åstadkommit och inte behöfde fruktas. Nu komma alla människor att läsa Saimas gamla årgångar. Bra, mycke, bra!

— Ja, man kan ju inte veta . . .

— Inte ångrar du dig?

— Emellanåt.

— Se så, där ha vi det igen — där ha vi den äkta finskheten. Först ställer man till spektakel, så blir man rädd, så ångrar man sig, och till slut ber man kanske om förlåtelse. Få se, så kommer det nog också nu att gå, om det inte redan så gått.

— Nu börjar farbror predika igen, sade Otto gäspande.

— Gå och lägg dig och låt bli att gäspla! Du skulle nog annars vara en bra karl, men på idéer och politik och allmänna angelägenheter begriper du dig inte ett dugg. Här är så helvetes ledsamt, då här inte finns en enda människa, som man kan tala med.

När Otto aflägsnat sig, fortsatte gubben:

— Han är nog en hederspojke ändå. Arbetar som en bonde, men med en herres vett. Han försöker på fullt allvar att få lagmannens Ingrid, och fördenskull bygger han också till här. Hon har redan stickat muddar och en halsduk åt honom, och dem tar han inte af sig ens här inne i det heta pörtet. De ha ännu inte talat om sina planer för någon. Lagmanskan kommer naturligtvis att utropa: *C'est une mésalliance! oh, mon dieu!* — och svimma — det vore roligt att se på. — De ha storartade funderingar. Otto ämnar en gång i tiden taga både lagmannens och prästgårdens jord på arrende. Och det kommer nog att gå bra, om han får en driftig hustru.

Genom stugan hade ett par gånger gått en ung kvinna, blek, brunögd, sett på Antero, som hade hon ämnat säga något, men sedan ändå aflägsnat sig.

— Hvem var det? frågade Antero.

— Det är just Lauris Hedda. I det där tillståndet bragte han flickan, men har sedan inte mer låtit höra af sig. Han gjorde hvad han gjorde och for och lämnade henne. Inte ett ord har han skrivit till henne.

— Veta de af det i prästgården?

— Hon har förbjudit oss att tala om det för någon . . . också för Lauri . . . När inte de vilja, så vill inte heller hon . . . Det är en stolt flicka. Sådana äro de, nu ser man det riktigt. Men vänta bara, när jag får den där Lauri i mina klor . . .

8.

Antero sitter i sin faders forna vindsrum, i hans stol, vid samma bord, där denne plågade studera och öfvertänka sina predikningar. Här hade också han suttit och sett ut genom fönstret, ut mot det höga Ristivaara, som mot den dunkla himlen aftecknade konturen af sin kala kam, öfver hvilken solen under korta vinterdagar icke förmodde lyfta sin skifva. På hvardera sidan om bordet stodo bokhyllor, fyllda med faderns gamla böcker, slitna och flitigt begagnade, alla bundna i skinnband af samma bruna färg. De borde flyttas undan någonstädes för att lämna rum för hans egna böcker. Han har redan ett par gånger sträckt ut sin hand för att tömma en hylla, men handen har hvarje gång åter sjunkit ned. Han har gått för att packa upp sina egna böcker, fått tag i filosofi, poesi, öppnat en och annan bok, men slutit den igen. Hvad skall han mera med filosofi, med poesi! Allt sådant förekommer honom lögnaktigt, tillgjordt.

Han tar fram sina papper, bläddrar i sina häften och anteckningsböcker. Diktkoncept, aforismer, utkast till ett föredrag om Kalevala och finska språket — där dispositionen till en skrift om hans renässansidé — ja, det var också ett hugskott! — allt ofullbordadt! — och några blad af det stora epos, i hvilket han ämnat gifva en skildring af sin resa senaste sommar och som han redan begynt indela i särskilda afdelningar: Rajavaara — Prästgården — Midsommarkokkon — Mötet på Ristivaara — Återkomsten till Kontola — och så var det slut med den dikten. Barnsliga, fåvitska inbillning!

Allt hans forna görande och låtande inger honom obeskriflig vämjelse. Alla färdens tvivel återvända — sommarens kalevala-hänförelse och entusiasmen för Snellmans idéer, men framför allt det, som var anledningen till denna hans förvisning — allt detta var intet, intet. Han måste börja allt från början, ett nytt lif, en ny verksamhet — men hvilket lif, hvilken verksamhet?

Han lider af yttre betryck och inre ångest. Han skulle vilja ut, ut att råka människor, ut att hämta vederkvickelse och lifsinnehåll. Han har ingenting att säga Karolina, han har i henne intet sällskap. Han skulle behöfva lyckliga, hänfödda och lifliga människor omkring sig, icke detta elände, som kräfver hans deltagande, medlidande och bistånd, något som han dock icke nu förmår gifva. Systemen hade ju hörsammat sin mans för-

bud och upphört att besöka religiösa sammankomster, låtit tvinga sig att sitta i kyrkan och lyssna till hans predikningar, i hvilka han hvarje söndag förtalade och skymfade de väckta. Och hon har äfven låtit tvinga sig att sända bort gossen. Och detta allt var kantänka hennes plikt, hennes kristliga plikt! Hon hade icke velat taga på sitt samvete, att mannen möjligen skulle ha slagit henne, om hon icke lydt honom. Men nu sörjer hon likväl däröfver och ångrar sig och vet icke, om hon handlat rätt eller orätt.

— Här kommer jag nu således att begrafva mig, hvem vet för huru lång tid framåt. Detta rum är ju likt en munkcell, jag känner mig nästan som en fånge.

Han gripes stundom af en häftig längtan efter frihet och beger sig ut att skida, styr kosan upp mot berget, ser rundt omkring sig ödemarkerna, vidderna utan gräns. Det är dock samma fängelse, något större blott. Han skidar förbi usla kojor, i hvilka han vet att den största nöd, det största elände råder. Han borde besöka dem — men han skidar likväl förbi.

Dagar igenom håller han sig instängd på sitt rum, och om kvällen vet han icke, huru han fått slut på dagen.

Karolina kommer till honom med kaffe.

— Här sitter du alltjämt ensam, för dig själf.

— Ja, här sitter jag . . . En sak skulle jag vilja fråga dig. Hvarifrån får du denna kraft att

lefva och existera, lefva det lif du måste lefva? Dock jag vet ju nog, hvarifrån du får den, men huru du får den, det grubblar jag ständigt öfver, det kan jag aldrig förstå.

— Jag hämtar den hos Gud genom hans stora nåd och barmhärtighet.

Det var hennes och hennes meningsfränders vanliga, utnötta svar, någon närmare förklaring förmådde de icke gifva. Hvad innebar det . . . var det verkligen något mer än en fras, en väl inlärd utanläxa, ett talesätt? Knappast!

En gång fick Karolina honom med sig på ett besök hos klockarens änka. I hennes hus rådde samma frid som förut, samma förnöjsamhet och ödmjukhet. Froståret hade inverkat också på deras lif, äfven de måste blanda bark i brödet för att af sina anspråkslösa medel kunna dela med sig åt andra. De uttalade sitt: „Gud hjälper nog!“ så fast och säkert, som hade det icke rådt minsta tvifvel om, att så alltid skett och äfven alltid skulle ske — hvarje dag, hvarje stund.

— Har han då aldrig och i intet underlåtit att hjälpa er?

Till svar smålogo de båda och sågo på hvarandra.

— Hvad skrattar ni åt?

— Bara åt det, att Antero ens kan fråga något sådant.

— Mig har åtminstone Gud aldrig hjälpt, sade Antero till hälften på skämt.

— Har då Antero någonsin bedt honom om hjälp?

Det hade han icke gjort, emedan han varit öfvertygad om, att han ändå under inga omständigheter skulle kunna få det enda han önskade och begärde.

Om jag ändå kunde förneka honom! Helt och fullt göra mig fri från honom! Men ständigt står han inför mig, och ständigt viker han tillbaka, då jag behöfver honom. Han lofvar allt, men håller intet. Lockar en med sig än hit, än dit, men leder en aldrig ända fram, skänker en aldrig kraft att nå det vinkande målet. Hans kärlek, hans omsorg — Guds stora, ofattbara kärlek! Ja, i sanning: ofattbar och — overklig!

En dag kom han på en skidfärd till ett fattigt torp djupt inne i skogen. Hustrun låg sjuk, den utmärglade mannen satt hjälplös på ugnsbänken, den hungriga barnskaran tuggade barkbröd vid bordet. Frostn hade förstört deras säd, björnen hade rifvit deras enda ko. De hade icke ens så mycket kläder, att de kunde begifva sig ut att tiggas. Antero gaf dem ur sin börs så mycket, att de kunde köpa sig en tunna råg.

— Nu reda vi oss nog öfver vintern, sade hustrun, där hon låg. Sade jag inte: Han hjälper nog liksom han förut hjälpt.

Hjälpt, men huru? — Den ena hälften af familjen var vid lif, men den andra hade dött.

Skön hjälp, skön omsorg! Och de tackade Honom därför — kysste gisslet!

En smula egendomligt ändå, att Gud sände just mig, att han liksom för att komma mig på skam styrkte dessa i deras tro, att Gud ändå alltid hjälper.

Men om det också fanns en Gud, så fanns han ändå inte för honom. Ty allt hvad han längtat efter, det hade han aldrig fått. — Ingen frågar efter mig, ingen saknar mig, ingen här i världen har sökt mig vare sig för min egen skull eller fördenskull, att jag behöfdes.

Han kände sorg och saknad, hans hjärta sved.

— Men har jag då själf sökt någon, har jag då själf saknat någon för hans egen skull? — Har jag icke alltid — också i min kärlek, i mina förhoppningar — tänkt uteslutande på min egen glädje, min egen lycka?

Hans tankar fladdrade oroligt af och an, hans känslor växlade.

Detta mörker, denna ensamhet, allt trycker och förlamar mig. Men hvarför kom jag hit? Hvad har jag här att göra? Hvarför styrde jag inte min färd mot södern, mot en solbelyst kust, där själen säges sväfva som svalan mellan en evigt blå himmel och en evigt grönskande jord? Mot lifvet — i stället för att lefvande begravas? Hvad angå mig Finlands sorger, hvad röra mig andras lidanden, då jag ändå inte kan hjälpa någon? När julen är förbi, reser jag!

Men detta beslut frigjorde honom icke. När kvällen kom, blef han på nytt ett rof för nöd och ångest: en känsla af försummelse, af uraktlåtenhet grep honom, det var, som hade han låtit ett efterlängtadt tillfälle gå sig ur händerna, som hade han någonstädes gått vilse, förirrat sig så långt, att han icke mer förmådde återvända till det ställe, där han skulle börja om sin vandring. Han satt med hufvudet nedlutadt i sina händer, lik en som förvillat sig i ödemarken. Ute var det mörkt, och vinden hven i knutarna, talgljuset flämtade som en döendes sista andetag.

Han hade icke sofvit på många nätter.

Faderns bibel låg framför honom på bordet. Huru hade den kommit dit? Hvem hade tagit ned den från hyllan? Var det han själf, som omedvetet gjort det?

Han öppnade mekaniskt dess knäppen och slog upp pärmen. Där stod hans faders namn, hans födelse- och dödsdag och hans eget namn och födelsedatum. Ett stycke längre ned stod skrifvet med faderns handstil:

„Denna bok har jag ärfit af min fader och läst och begrundat hvarje dag. Jag lämnar den i arf åt min son att på samma sätt läsas och begrundas.“

Det fanns ett märke i boken, Antero slog upp sidan där det låg. Det var ett ark gulnadt papper, fullskrifvet med faderns fina, välkända stil.

„På den dag jag begynte min predikoverksamhet.

Allsmäktige Gud, himmelske Fader, ljusets och barmhärtighetens ursprung, Fader, Son och Helige ande! En den fattigaste bland syndare vågar nalkas Dig. Styrk mig med Din kraft, så att jag förmår göra det på ett sätt, som är Dig välbehagligt och bäst motsvarar mitt behof. Om en syndare någonsin behöft Ditt bistånd, så gör jag det sannerligen, ty jag vet väl, huru svag jag är, huru jag till näring för min egenkärlek, min själfviskhet, denna förskräckliga afgud, vill begagna den högsta och bästa verksamhet. Förgät, nåderike Frälsare, Du alla syndares vän, Herre Jesus, förgät alla mina tusen och åter tusen synder. Befria mig från deras tunga börda och ur deras skamliga välde därigenom, att Du i mitt hjärta uppväcker en lefvande tro på Dig. Du barmhärtighetens och kraftens A och O, Du alla goda gåfvors gifvare, som nu begynt ett godt verk, fullborda det till Din egen ära och min arma själs frälsning. Gud Fader, hjälpare och förbarmare, som icke vill någon syndares död, omvänd mig, omvänd äfven om möjligt alla mina närmaste! Lär mig att gifva mig helt, utan att tänka på mig själf, utan att frukta faror och motstånd, åt Dig och Din heliga sak. Din är denna stora och viktiga uppgift! Jag vet, att Du skall göra det, om vi blott vilja öfverlämna oss i Din hand. Tag mig, Herre, i Ditt hägn. Tag allt, som jag kallar

mitt — min själ, min kropp, mitt förstånd, min vilja, alla mina krafter. Tag dem, rena dem, förnya dem, använd dem efter Din vilja. Glöm för Jesu skull, huru jag använt dem och tills nu vårdat mitt pund. Ja, gode Gud, rena mina afsikter, gör mig opartisk gentemot mitt eget arbete, på det att jag icke må bedraga mig själf. Skänk mig Din nåd, så att jag med Ditt bistånd må försöka verka för mina bröders och systrars förbättring. Led mig så hvarje ögonblick, att jag kan tillägna Dig alla mina ord, tankar, gärningar och begär och att de måtte vara Dig välbehagliga. Gif mig samma ande, som besjälade aposteln, när han sade: Jag förmår allt genom Kristus, som gör mig mäktig — med ett ord sagdt, gif mig en lefvande tro, så skall jag genom Din nåd varda salig. Tvinga mig genom denna bönesuck att fullfölja alla mina uppsåt, amen! Jag vet, att Du för Jesu skull skall göra det.“

Senare hade han med darrande hand skrivit på samma papper:

„Detta skref jag natten före den dag jag skulle hålla min första predikan. Jag ämnade då börja skriva dagbok, men den blef icke fortsatt. I dag har en son blifvit mig född, och jag har skrivit hans namn i fars bibel. För hans skull hade jag måhända bort fortsätta min dagbok, på det att han en gång, då min tid är all, däraf skulle lära känna, huru ofta hans far fallit och

syndat, rest sig och åter fallit, men likväl slutligen funnit nåd och frid i Jesus Kristus. Men kanske är det bäst, att han själf får söka sig väg till sanningens källa, ty alla hafva vi ju samma vägvisare, Den heliga skrift, hvilken vi må följa.“

På ett annat ställe hade han åter med darande stil och i sneda rader skrivit:

Fortsättning på det föregående, fem år senare.

Det är din födelsedag, min lille Antero. Jag känner på mig, att jag inom kort måste skiljas hädan. Kanske har jag icke mer många dagar kvar! Du kommer att stå ensam och utan värn. Jag har intet annat att gifva dig än Den heliga skrift. Om du någon gång kommer i stor nöd och själavända och icke vet, hvad du skall taga dig till, hvart du skall vända dig, så slå upp denna bok och läs Luk. 18:17: „Den som icke mottager Guds rike såsom ett barn, han kommer aldrig därin.“ Om all din egen vishet är dig vämjelig och marken vacklar under dina fötter, eller om du vill frigöra dig ur dina begärelsers och lustars bojor och din själfvishets slafveri, tag då denna bok och släpp den icke ur din hand, innan du fått svar på alla dina frågor! Nu vill —“

Pennan hade kanske fallit ur hans hand. Faderns sista tanke hade rört sonens frälsning.

Anteros hjärta bäfvade, och blott med möda kunde hans tårfyllda ögon läsa, hvad som stod skrivet på andra sidan af papperet:

„Detta är det sista pappa nedskrifvit — jag fann det här i bibeln och lämnade det där. Han dog följande dag. Framför honom låg hans bibel uppslagen vid Johannes 16 och 17 kapitel. Några minuter före sin död sade han till mig: 'Uppfostra Antero så, att han inte förnekar Gud.'“

Antero genomläste ännu en gång dessa rader. Tårarna begynte strömma ned för hans kinder.

En tröstande förnimmelse af lycka och ro böljade genom hans själ. Ångesten och spänningen voro försvunna. — Jag har funnit fader, moder, mig själf och innehåll för mitt lif. Jag är räddad. Nu skall icke det, som jag hela mitt lif sökt och spanat efter, gå mig ur händerna.

Då han lade sig, var det som om en mjuk hand hade stödt hans hufvud. „Den som icke mottager himmelriket som ett barn, han kommer aldrig därin.“

9.

Jag är icke mer allena, men likväl har jag ingen, med hvilken jag kan tala. Jag vill därför tala med mig själf.

Jag vet icke, hvad som händt mig. Det allenast förnimmer jag, att jag undergått en fullständig förvandling. Min själ är nära att flöda öfver, nära att flöda öfver af lycka. Jag vet icke, hvarthän jag föres, men jag är redo att följa med slutna ögon, ty jag är öfvertygad om, att jag är på rätt spår. Jag skådar en eld, hvilken som en fyrbåk blinkar inför mig. Jag följer den utan att se åt sidan.

Jag har börjat läsa bibeln. Hvilken härlig, storslagen bok! Tills nu har den icke för mig varit annat än en bunt papper mellan ett par tjocka, fula pärmar. Nu är den också för mig lifvets bok.

Jag har läst Johannes 14: 14—19:

„Om I bedjen något i mitt namn, skall jag göra det. Älsken I mig, så hållen mina bud. Och jag skall bedja Fadern, och han skall gifva eder en annan Hugsvalare, att han skall förblifva hos eder evinnerligen, Sanningens Ande, hvilken världen icke kan undfå, emedan hon icke ser honom, icke heller känner honom; men I kännen honom, ty han förblifver hos eder och skall vara i eder. Jag skall icke lämna eder faderlöse, jag skall komma till eder.“

Dessa voro de sista ord min far läste i sin bibel. Dessa ord voro de första jag läste i samma bok.

Sanningens ande — se där allt!

Jag var ute på en skidtur — huru annorlunda förekommer mig icke nu allt.

Naturens karghet och ödemarkernas oändliga ensamhet plåga mig icke mer, göra mig icke mer beklämd. De omgifva mig med sin frid och aflägsna mig från det förgångna. Nyss afskydde jag nästan dessa nejder, för att de tycktes mig som ett fängelse, nu äro de för mig ett frihetens land. Det var helt säkert Guds skickelse, att han just här lade min faders skrift i mina händer, att han just här slog upp för mig Den heliga skrift. Hade det skett annorstädes, så skulle

jag måhända icke hafva förstått dem. Det är, som hade han velat säga mig: Här är platsen, där du skall förverkliga din lefnads uppgift, hvilken den än sedan månne blifva. Här fick jag hjälp och här skänktes mig hugsvalelse. Här skall jag måhända skänka detsamma åt dem, som det behöfva, dem, hvilka jag förmår gifva det.

Natt och dag läser jag, och ändå vill icke tiden räcka till.

Davids psalm 107:

„De som irrade i öknen på öde stigar och icke funno någon stad där de kunde bo, de voro hungrige och törstige och deras själar försmäktade.

Och de ropade till Herren i sin nöd, och han räddade dem ur deras betryck. Och han förde dem på en rätt väg, så att de kommo till en stad, där de kunde bo. — De skola tacka Herren för hans nåd och för hans under med människors barn, att han mättade den försmäktande själen och uppfyllde den hungrande själen med sin godhet.

De som sutto i mörker och i djup natt, bundne i elände och järn, emedan de hade varit gensträfvige emot Guds ord och föraktat den Högstes råd, de, hvilkas hjärtan han kufvade med olyckan, de stapplade och hade ingen hjälpare. Och de ropade till Herren i sin nöd, och han

frälste dem utur deras betryck och förde dem utur mörkret och djup natt och sönderslet deras bojar. — De skola tacka Herren för hans nåd och för hans under med människors barn, att han krossade kopparportarne och nedbröt järnbommarne!

De som farit på hafvet med skepp och drifvit handel på stora vatten, de sågo Herrens gärningar och hans under på hafsdjupet, när han med sitt ord uppväckte stormvinden, som häfde dess böljor. Och de foro upp emot himmelen och foro ned i djupen under förtviflans ångest, så att de raglade och stapplade såsom en drucken och visste sig ingen råd mera. Och de ropade till Herren i sin nöd, och han halp dem ur deras betryck, stillande stormen, så att vågorna tystnade. Och de gladde sig, att det vardt lugnt, och han förde dem till den önskade hamnen. — De skola tacka Herren för hans nåd och för hans under med människors barn, och de skola upphöja honom i folkförsamlingen och lofva Herren, där de äldste sitta.

Han gjorde strömmar till öken och vattukällor till torr mark, bördigt land till ofruktbart, för deras onskas skull, som där bodde. Han gjorde öknen till en vatturik sjö och torrt land till vattukällor. Och han lät de hungrige bo där, och de byggde en stad, där de kunde bo. Och de besådde åkrar och planterade vingårdar, hvilka buro sin årliga frukt. Och han välsignade dem,

och de förökades storligen, och deras boskaps-hjordar förminskade han icke. Men själfve blefvo de förminskade och förödmjukade och tryckte af lidande och sorg. Han som utgjuter förakt öfver furstar och låter dem irra omkring i öknar, han upphöjde då den fattige från elände och gjorde släkterna talrika såsom fårahjordar.

De rättsinnige skola se detta och glädja sig, och all ondska skall tillsluta sin mun. Den vis är, han skall akta häruppå, och de skola besinna Herrens välgärningar.“

Detta är som ett jubelskri ur mitt eget hjärta!

Hvilken tröst att kunna bedja!

Han har alltid funnits, men för mig har Han tills nu icke funnits. Nu finnes Han äfven för mig.

Allt kännes nu så lätt, jag har kraft att utvärda allt. Det är, som hade detta lifvet ingen makt öfver mig, hvarken lifvet eller döden.

Det kommer sig kanske däraf, att jag icke mer tänker på mig själf.

Hvilken ljuf känsla födes icke af vissheten, att jag är återlöst, att Guds son tagit på sig mänsklighetens synder! Att jag är fri från trycket af min egen, dagligen och stundligen kända oförmåga och svaghet! Fordom icke hjälp annorstä-

des än i mina egna svaga och otillräckliga krafter! Vandrande och vacklande — sträfvan och stillestånd — ett sisyfusarbete! Och nu icke en skugga af tvifvel därom, att det slutliga målet, huru fjärran det än vara må, en gång likväl skall nås, om ock vägen synes svår och otillgänglig. Ty jag vet, att just då, när mina krafter hålla på att slappas, när jag dignat ned och knappast förmår röra en lem, just då skall hjälparen, frälsaren, förlossaren stå vid min sida. „Tror du, att jag kan hjälpa dig?“ skall han fråga. Och då jag tror —!

Nu först känner och förstår jag rätt, att jag älskar detta mitt finska folk. Här var det jag skulle söka det, här allenast skulle det finnas. Denna fattiga, karga ödemark med vida snöfält och djupa urskogar, blott den är det finska folkets förlofvade land, ty den blef folket gifven fördenskull, att det skulle lära sig söka Herren. Här allenast har det förmått blifva sådant det är, och här allenast synes det mig vara sådant, som det verkligen är. Hård är din skola, Herre, men du fostrade ett hörsamt folk.

Det finska folket är måhända i högre grad än något annat folk i världen besjäladt af den tron och den öfvertygelsen, att dess öde står i

Herrens hand. Och dess tro är en lefvande tro. Det har sett och erfarit detta i sekler och får hvarje dag, hvarje stund se och erfara det. Utan denna tro hade det icke förmått hålla sig upprätt och bära sina hårda öden. Tron på en högre ledning och Hans hjälp har kanske just skänkt det dess underbara kraft att lugnt och tålmodigt bida också sin jordiska lycka. Det vet, att tidens ur en gång helt säkert skall ringa in dess befrielses timme och att det uret aldrig kan stanna i sin jämna gång. Denna tro har fått makt med det i synnerhet af den anledning, att dess andliga uppfostran varit nästan uteslutande religiös och ideell. Däraf dess sega passivitet. Det möter sina motståndare hvarken med makt eller våld, det lyfter icke sin hand vare sig mot yttre eller inre fiender, utan det utmattar och besegrar dem genom sin tålmodighet, sin uthållighet, väl vetande, att de en gång i tiden skola sjunka till jorden liksom skaren för vårsolens strålar eller liksom en gärdesgård, hvilken står, tills den slutligen ramlar såsom Jerikos murar. Dess andliga salt, dess inre masur hindrar det från att fördärfvas eller taga röta.

Det är icke kejsaren, utan Gud, som upphöjt det finska folket bland nationernas antal. Därför kommer Gud också att draga försorg

därom, att icke ens kejsare skola förmå utplåna det ur nationernas antal.

För öfrigt tror jag icke, att politisk frihet och själfständighet — huru eftersträfvansvärda de än i och för sig kunna vara — äro ett oeftergifligt villkor för folkets höjande i kulturellt hänseende (N. B. kulturen uppfattad som en inre, andlig kultur.) Folk, hvilka varit i besittning af politisk frihet och haft lyckan att åtnjuta såväl en inre som yttre själfständighets alla förmåner, stå likväl ingalunda på en etiskt högre nivå än sådana, hvilka saknat allt detta. Beständigt har motgångarnas, stridernas, ja, till och med förtryckets tid utgjort ett ovillkorligt led i folkens utveckling. Det finska folket har alltid varit tvunget att rikta sina krafter inåt, och det är detta, som gjort det till hvad det nu är.

Allt det, för hvilket jag hittills hänförs och sträfvat, har icke i minsta mån förmått sedligen höja och förädla mig. Icke ens det renaste — min entusiasm för Snellmans idéer. Måhända förhåller det sig så, att ingen kamp för yttre fördelar, den må vara huru berättigad som helst, förmår göra det. Politisk verksamhet, huru

ädelt syftande och osjälfvisk den än i och för sig må vara, sätter likväl alltid passionerna i rörelse och tillsluter ens ögon för kärlekens, medkänslans och själfuppoffringens fordringar. Jag kämpade för finskhetens sak af hela mitt hjärta, af hela min själ, men likväl kände jag mig icke såsom människa bättre än förut. Jag förmådde icke älska mina fiender, jag förmådde icke skänka dem tillgift, hvilka gjorde mig orätt. Och i all denna min „heliga“ hänförelse var jag själfvisk, ärelysten, sinnlig, o. s. v., utan att fördenskull känna minsta samvetskval eller ånger, utan att känna ett behof af att förändra mitt lif och förbättra mig. Förrän jag får tänka på att förbättra världen, måste jag förbättra mig själf.

Fordom plågades jag ständigt af en inre tomhet, en inre leda, stundom till och med af förtviflan. Jag sökte tillfredsställelse ute i världen, i beundran och dyrkan af det sköna, jag sökte det i min filosofi, jag hänfördes, rycktes med, full af glöd och stolthet. Men ju mer hänförd och entusiasmerad jag var om kvällen, ju mer jag berusade mig själf med storheten af mina idéer och mina kommande bedrifter, desto tröttare var jag på morgonen, desto större var min leda vid mig själf och alla andra, desto bittrare var min besvikelse. Och nu vilja icke dagarna

räcka till för mig, icke nätterna skänka mig nog tid för att skynda framåt på den väg jag börjat vandra. Hvarje steg för mig in i nya nejder, mellan löfven på hvarje gren vidgar sig för mig en ny himmel och en ny jord.

Hvarje dag skänker mig ett nytt svar på mina gamla frågor. För första gången i mitt lif förnimmer jag, att jag äger en pålitlig vägvisare, åt hvars ledning jag utan att fråga, utan att spörja kan öfverlämna mig.

Fordom kunde jag hata, afsky, fördöma. Mest af allt och alla afskydde jag måhända Handolin. Nu känner jag för honom intet annat än medlidande och beklagande deltagande. Han skryter, stackars människa, därmed, att han skall utrota pietismen — med befallningsmannens tillhjälp! När han liksom i dag pokulerat med sin klockare, ropar han, medan han vandrar af och an i sin kammare: Jag skall nog visa dem! jag skall nog visa dem! Jag sade honom, att han är ett redskap i Herrens hand, ett redskap, hvarigenom Hans välde skall befastas.

Du nya lykta, som leder min vandring och upplyser min stig, kasta ett klart ljus öfver min forntid, sänd en stråle på vägen mot min framtid.

Liksom från ett högt berg skådar jag den väg jag tillryggalagt där nere i dalen. Huru ofta har jag icke gått vilse, hvilka irrfärder har jag icke gjort! Mången gång har jag icke varit fjärran från den plats, där jag nu står. På Rajavaara kallades jag redan, men vände på nytt tillbaka till mina drömmars blomsterstig. Jag gjorde många krokar, förrän en underbart stark och mäktig hand styrde mina steg på rätt spår.

Det var ju sanningen jag framför allt ville söka, men jag förstod likväl icke att söka den just där, hvarest den stod att finna.

Jag sökte kärlek, men sökte också den blott där, hvarest den icke fanns för mig.

Jag sökte en lifsuppgift, jag ville blifva en berömd man, en tänkare, en diktare till och med, en världsförbättrare, jag ville framför allt — utföra stordåd med mina egna skuldrors styrka, skörda rykte och världslig ära.

Nu känner jag sanningen, den sanning som alltid varit. Nu kan jag älska äfven utan att fordra genkärlek. Rykte och ära betyda numera icke något för mig.

Naimi — jag vill skrifva ditt namn för att försöka, om min hand ännu darrar därvid, —
Naimi — jag vill uttala det högt för att höra, om min stämma skälfter.

Hon var för mig allt, nu är hon intet för mig. Jag skattar mig lycklig för att Herren skänkte mig en ny tro, som skiljer oss åt. Helt, fullständigt förmår jag icke rycka henne ur mina tankar, men jag tänker nu på henne såsom ett redskap i Herrens hand.

Ljufva, syndiga dröm, som jag drömt i min själ,
farväl!

Sköna boja, hvari jag var smidd som en träl,
farväl!

Och min dröm var om kärlekens glädje och frid
all tid!

Och jag sökte ett bröst att få hvila därvid all
tid!

Gud är kärleken, blott vid hans hjärta är frid
all tid!

Lycklig jag, om jag endast får hvila därvid all
tid!

Det är för mig omöjligt att fatta, att en skald skulle kunna vara utan religion. Tro är poesins begynnelse och ända. Ingen skald har förmått åstadkomma något stort utan tro. Alla världens största diktverk stå på religiös grund. Davids psalmer, Jeremias klagovisor — hela bibeln —

hvarje produkt af Guds omedelbara eller medelbara inspiration!

Den kristna tron är outtömlig i sin rikedom. Ju djupare jag intränger i dess anda, desto tydligare skådar jag dess gränslösa storhet. Jag förstår icke, huru sådana människor kunna komma till rätta, hvilka icke hafva någon religion, hvari de i sorgens stunder kunna söka tröst.

Bön och tro på bönen kraft äro liksom en försmak af det eviga lifvet. Det måtte vara oändligt ljuft att dö med en bön på läpparna: vi sväfva bort till vårt anade, heliga land, hvilket i bönen öppnar sina portar för vår troende, bäf-vande föreställning.

Det gifves stunder, då hela mänskligheten förekommer oss usel och eländig. Hjärtat kännes tomt och tillsluter sig för världen. Hvad skulle vi i sådana ögonblick taga oss till utan tro?

När jag tänker på mina forna vänner, deras lif och deras sträfvanden och målet för all deras andliga verksamhet, så kan jag icke underlåta

att medlidsamt och med beklagande tänka på, huru fåvitskt och värdelöst allt dylikt är.

„Han är den sten, som af eder såsom byggningsmän vardt förkastad och som har blifvit oss en hörnsten. Och i ingen annan är frälsningen, ty det finnes icke något annat namn under himmelen, bland människorna gifvet, i hvilket vi skola saliga varda.“

Hvilken orubblig visshet, hvilken aldrig vacklande tro!

10.

Hela den yttre världen var för Antero liksom försvunnen, förgäten. Handolin råkade han blott vid måltiderna, språkade stundom med honom, men liksom med en, hvilken befann sig på andra sidan ett stort tomrum. Karolina kom emellanåt upp på hans kammare och satt och stickade sin strumpa, under det han läste högt ur bibeln — i synnerhet sådana ställen, hvilka särskildt berört honom. Men icke heller med henne talade han mycket, de förstodo hvarandra nu utan ord. Stundom sade Karolina: — „Det där stället tyckte också jag så mycket om.“

Då och då gjorde de ett besök hos klockarens änka och hennes dotter. Också där läste man bibeln. De bådo Antero läsa, och han gjorde det. De visade aldrig på något sätt, att de märkt, hvilken stor förändring han undergått. Men deras hälsning och deras afsked var ännu hjärtligare än tillförne, det var, som hade de betraktat honom som en af dem. Detta gjorde Antero godt. Det var en hvila och en tröst för

honom att betrakta Emma, där hon satt vid sin väfstol eller vid sin spinnrock. Emma var så stilla, så blygsam och så lugn, men likväl så säker på sig själf. Om hon icke hade varit så tillbakadragen och sluten, så skulle Antero ha haft lust att tala med henne. Hon hade läst igenom hela bibeln, och det tycktes icke finnas något nytt för henne i den, men likväl ville hon alltjämt höra honom läsa därur, och hon upphörde med sitt arbete, då de nalkades ett ställe som hon beundrade . . . Om hon icke varit klädd i den där dystra och fula dräkten, så skulle hon till sitt yttre ha varit lika vacker som hvilken annan flicka som helst bland dem Antero sett.

Stundom greps Antero ännu af sin forna ångest, en hemlig fruktan — tänk, om icke heller detta komme att räcka länge? Men då slog han åter upp sin bibel, och den förde honom tillbaka till den nya värld, som vidgat sig för honom, och han glömde allt annat.

Människorna syntes honom såsom skuggor, detta lif såsom någonting överkligt. Stundom kunde han blifva indragen i de forna förhållandena — han hörde människorna tala, han såg dem handla och verka, men de rörde sig som spöken omkring honom. Han såg inför sig personer, hvilka han påminde sig ha sett förut, men han kunde icke säga hvar — han såg sig själf i deras sällskap, men han betraktade sig som en främling.

En gång hörde han en välbekant stämma där nere, en mycket välbekant till och med, också stegen föreföllo honom bekanta, men hvems voro de? Hvems var rösten?

Det var Lauri. Han trädde in i rummet med snöiga skuldror, rimfrost i mustascherna och klädd blott i en lätt skidträkt.

— Tjänare! Till slut fick jag ändå tag på dig. Här sitter du i din ensamhet som en gammal uggle på en murken stubbe. Huhuh!

Han fyllde hela rummet med vinterväder och yttervärld. Så fort han sparkat af sig sina pjäxor, kastade han sig raklång på Anteros säng. Antero märkte strax, att han hade något särskildt på hjärtat, och det föreföll honom, som hade hans ordflöde icke sprungit ur en riktigt naturlig källa.

— Jag kommer för att hämta dig till oss. Där är för närvarande så helvetes torrt och tråkigt, att man på inga villkor kan härda ut längre. Mamma sörjer öfver mig och öfver Robert och öfver Hanna, och Naimi har ledsamt efter sin fästman, alltsedan han reste. Och Karin får inte sin skola i gång utan hjälp, men inte kan jag — och farsgubben är nervös och tänker på processen, som han fruktar för, och vid hvilken han skulle bli tvungen att uppträda som domkapitlets ombud, men han har efter vanligheten inte klart för sig, hvilken ståndpunkt han skall intaga — Och för resten är allt så åt skogen, att — fy fan! Får jag något att dricka!

Efter att ha tömt kannan med svagdricka fortsatte han:

— Hvarför har du inte alls låtit höra af dig? Kom nu till oss, du måste följa med mig! Eljes går allt åt fanders. Hvad sysslar du egentligen med här?

Allt tydligare märkte Antero, att Lauri hade någonting särskildt på hjärtat.

— Hvad är det då egentligen, som har händt? Hvad är det, som har gått åt skogen?

— Allt! — Man är kantänka nog färdig att entusiasmeras och tala och skrika och protestera, men när det sedan kommer till kritan, så tar man till harvärjan eller också bedyrar man: Jag har ingenting gjort, jag har ingenting gjort! Nu är alltsamman vårt fel — ditt och mitt och några andras — vi uppviolade, vi gjorde dumheter — den studerande ungdomen i sin helhet har naturligtvis aldrig stått bakom oss, har naturligtvis aldrig godkänt eller tagit del . . . Så skall det låta. Drag åt helvete!

— Hvad menar du —?

— Nå, hör på! Thure skrifver, att man satt i scen en agitation, som går ut på, att afdelningarna vid sina möten skulle fatta resolutioner i syfte att desavouera oss, och man skrämmer dem med, att om så inte sker, så är det fara värdt att universitetet stänges. Det åtminstone är kantänka fullkomligt säkert, att afdelningarna upplö-

sas, att pedeller tillsättas och att studenterna få uniformer. Här har du brevet. Läs själf!

Medan Antero läste, sade Lauri:

— Det finnes ibland dem alla bara en enda karl för sin hatt, och det är Thure. Det är en hederspojke. Det finns stål i den späda gestalten.

— Jag misstänker, att det kommer att gå som man fruktar, svarade Antero, i det han kastade brevet på bordet. Och man måste erkänna, att det verkligen är vårt fel — om också inte helt och hållet, så åtminstone till en del.

— Ja, jag vet inte. Det må vara huru som helst, jag handlade efter hvad jag bäst förstod och kände — och för resten bryr jag mig inte mer om någonting! Men det gläder mig i alla fall, att jag fick gifva befallningsmannen en örfil och säga: vet hut!

— Huru gick det till?

— Han satt hela kvällen och pikade och retade mig, och då jag blef förargad och sade, att jag hoppades blifva kvitt hans synnerliga uppmärksamhet, så svarade han: „Hvad tror du egentligen att du är för en kaxe, du, som är sparkad från universitetet och står under polisuppsikt —?“ — „Under din, kantänka?“ — „Ja, just under min! Jag skall hvarje månad till guvernören afgifva rapport om ditt uppförande!“ — „Och här skall jag, strax gifva dig anledning till rapport — se här!“ — och i detsamma gaf jag honom en orre och ropade: „Vet hut!“ — Vi voro, som du ju nog kan

begripa, allesamman en smula i fyllan och villan och jag ganska försvarligt därtill, jag kan inte heller mer påminna mig allt. — Hvarför säger du ingenting?

— Därför att jag egentligen inte vet, hvad jag skall säga.

— Kan du låna mig en torr skjorta?

— Har du skidat hela vägen?

— Ja.

— Tittade du in hos Otto?

— Nej, jag kom en annan väg. Hvarför frågar du det?

— Bara i allmänhet.

Lauri gaf honom en lång, forskande blick, och hans ögonlock darrade. Han sysslade en stund med sin dräkt och tog på sig torra kläder. Då han var färdig, var hans ton betydligt spakare och hans uppträdande icke fullt så säkert som tidigare.

— Hvad är det för en bok, som du läser?

— Endast bibeln.

— Jaså, huru kommer det sig, att du studerar den?

— Ibland läser jag nu den också.

Efter en stund sade Lauri:

— Ja, jag har som jag sade kommit för att hämta dig till oss. Vi skulle börja läsa tillsammans. Jag kommer ingen vart när jag är ensam. Kommer du?

— Jag vet inte. Jag måste först fundera på saken.

— Nå, fundera då. Får jag under tiden hvila ut en stund här — jag känner mig en smula trött.

Lauri somnade i samma minut han kastade sig på sängen. Antero gick ut, tog sina skidor och ilade bort. När han i skymningen återvände, sof Lauri fortfarande.

Antero skref i sin dagbok: „Fruktar jag för att begifva mig till Kontola och återse Naimi? Nej. Om min tro duger till något, så måste den gifva prof på sin fasthet icke allenast här i min ensliga eremithydd, utan också ute i världen, ute bland människorna. Den måste hålla stånd äfven mot frestelser. Jag ser, att Lauri behöfver mig, och kanske behöfva mig också de andra. Hvem kan veta, om icke Gud har någon särskild afsikt härmed, hvori den sedan må bestå!“

Då Lauri vaknade, var han nedstämd och missmodig.

— Ack, suckade han — jag vet inte, hvad jag skall tro. Det vore tungt att bära, om det helt och hållet skulle vara vårt fel.

Antero satt vid ett dunkelt lysande ljus med ryggen åt Lauri. Den andra hälften af rummet var nästan alldeles mörk.

— När människan dömes af sina egna gärningar, finnes det intet vad för henne, utan hon måste vara tillfreds med sitt samvetes dom.

— Du ångrar dig således?

— Jag har redan för långa tider tillbaka, innan jag ens visste något om följderna, varit på det klara med, att vårt handlingssätt var orätt — åtminstone hvad mig vidkommer.

— Men jag ångrar mig inte, aldrig i världen! Ty dömes inte gärningen efter motiven och inte efter följderna? Ville vi inte värna rätt och bekämpa orätt?

Lauri hade stigit upp och stod nu inför Antero med högburet hufvud.

— Värna rätt, men en orätt rätt och på orätt sätt, svarade Antero.

— På orätt sätt — det säger du alltid . . .

Lauri kastade sig åter på sängen. En lång stund tego de båda.

— Jaså, du studerar bibeln? Och du tyckes ha en hel massa andra religiösa böcker . . .

— Det är min fars gamla böcker.

— Du tänker väl inte på att blifva präst?

— Hvem vet.

— Ja, präst skulle ju också jag blifva.

— Det är i mitt tycke inte någon sak, som är att skämta med.

— Nej, du har rätt — förlåt! — Hör du, den där Helander är i alla fall en bra karl. Han är den ende, som inte på något sätt har pikat eller hånat mig. När jag efter det där kalaset, då jag slagit befallningsmannen, skulle återvända hem och yr och redlös, som jag var, hade ham-

nat i diket, kom han åkande förbi mig och tog mig med i sin släde och förde mig hem till sig, och där lade han mig till sängs och behandlade mig på intet vis föraktfullt eller öfverlägset. Minns du, huru vi föreställde oss, att han i synnerhet skulle göra spe af oss och visa sin skadeglädje. Egentligen var ändå hans predikan på midsommardagen på sin plats. Jag börjar fördraga den mannen. Vill man vara en verklig präst, så skall man med detsamma vara pietist — allt eller intet! Jag har jämfört hans predikningar med farsgubbens. Det är bara strunt som gubben pratar.

Innan de följande morgon anträdde sin skidfärd, suto de i salen på nedre bottnen och drucko kaffe. De voro vid godt lynne, ty det präktiga föret lofvade dem en angenäm färd. Då inträdde i kanslirummet en gammal kvinna, och Handolin gick för att fråga, i hvilket ärende hon kommit.

— Jag skulle anmäla en död.

— Ett barn eller en fullvuxen?

— Ett barn.

— När dog det?

— I går morse strax efter födelsen.

— Hann ni med ett nöddop?

— Ja, nog var det väl troligen ännu vid lif, då herr Otto döpte det.

— Hvems barn var det?

— Det var en ensam flickas barn — den där Heddas, som förut tjänade i Kontola prästgård.

— Vet man, hvem som är fadern?

— Modern torde nog veta det, men hon talade inte om det för mig.

Lauri hade rest sig och gått upp på Anteros rum. Denne hörde honom häftigt vandra några hvarf öfver golvet och därpå kasta sig på sängen.

Då Antero efter en stund gick dit upp, fann han Lauri liggande med hufvudet mot väggen, bittert gråtande, så att hela gestalten skäljde.

— Jag visste inte, huru det stod till. Men nu vet jag det.

— Vet du nu också, hvad som är din skyldighet?

— Ja.

11.

Det var en klar vinterdag, då Antero på sina skidor ilade ned för kokkobacken och förbi sakteristian styrde kosan mot Kontola prästgård. Han tog en genväg genom hagen, följde gamla spår, som ledde genom ett öppnadt led, och kom mellan visthusen och de höga, rimfrostdrädda björkarna in på gården. Gårdsplanen var full af snö, men vägar voro uppskottade, beundransvärdt prydliga gångar till bodarna, lidren, stugbyggnaden och det gamla pörtet. Snön lyste hvit och glänsande ren på taken. Dimman från forsen nådde just så högt, att solen sken öfver den som vid randen af ett moln. Hvilken fridens boning, hvilken renhet, hvilken kyla — hela omgifningen stod i fullaste harmoni med hans sinnesstämning. Icke en lefvande varelse syntes till, huset var likt ett förtrolladt slott.

Han gled fram till den gamla stugan, tog af sig skidorna, ställde dem mot den låga takfoten och trädde in i förstugan. Där kom Hanna honom till mötes. Hennes ögon strålade.

— Är det öfver min ankomst hon gläder sig?
Hade Karolina skrivit något till henne?

— Välkommen! Stig in! Alla de andra äro
hos lagmannens på Naimis fästmans namnsdag.

— Är han hemma för närvarande?

— Nej, men de ha ändå —

— Kanske jag får byta om kläder här i stugan?

— Var så god, men kom sedan upp.

Efter att ha tagit torra kläder på sig gick
Antero upp till stora byggningen.

— Men hvar har Lauri blifvit?

— Ja, här är ett bref till er från honom.

Hanna läste det, rodnade och torkade bort
de framträngande tårarna.

— Är Hedda mycket sjuk? Ja, hon måste
väl vara det, eftersom Lauri ber mig komma ge-
nast . . . Ack ändå . . .

Hanna begynte strax göra sig i ordning för
färden och sände bud till stugan, att en häst
skulle spännas för.

Antero irrade ensam omkring i rummen.
Han kom till kansliet och betraktade där de ur-
gamla kyrkoböckerna på arkivets hyllor. — De
innehöllo de enda spåren af människor, som här
lefvat och dött. Här födas de, ty innan deras
namn upptecknas här, existera de icke. Först
här dö de, ty om de icke här antecknas såsom
döda, befinna de sig ännu bland de lefvandes an-
tal. Här hållas deras synder och förvillelser i
minnet ännu långt efter det de försonats och för-

låtits. Där framför dörren, hvarest det finnes en djup urgröpning i golfvet, har släkte efter släkte stått, där ha de stannat, där ha de vändt om. Hit komma de med sina viktigaste angelägenheter, såväl andliga som världsliga. Hvilken tröst och hvilka råd erhålla de? Det vore ändå härligt att kunna vara en äkta, sann själasörjare . . .

Helander stod på gården och samtalande med Hanna, som sysslade vid släden. Han kom in och hälsade på Antero med ett vänligt uttryck i sin blick. De talade om väder och vind, medan Helander bläddrade i kyrkoböckerna och i dem antecknade diverse uppgifter ur sin annotationsbok. Allt emellan kastade han öfver sin bok en blick på Antero, en granskande och spörjande blick. Men då han gick, bad han honom någon gång besöka Honkaniemi, det ställe där han blifvit född. Han hade tydligen i likhet med Hanna fått höra något. Antero tackade för inbjudningen och lofvade komma.

Prostinnan, prosten, Karin och Naimi ha under tiden uppenbarat sig på gården, där de skocka sig kring släden, för hvilken drängen just håller på att spanna hästen. Hanna visar sig i detsamma, och de tyckas utfråga henne och göra henne föreställningar. Hanna gör en beslutsam gest och stiger upp i släden. Prosten höjer på axlarna och aflägsnar sig.

Samtidigt kör Lauri in på gården. Han hade således icke kunnat gifva sig till tåls och vänta.

Eller hade måhända Hedda dött? Man öfverlägger några minuter, och därpå flyttas Hannas saker öfver i Lauris släde. Hanna och Lauri samtala ännu en stund med hvarandra, och så begifver sig Hanna af. De öfriga komma in, och Antero hör Naimi utropa, medan hon i tamburen klär af sig ytterplaggen:

— Aldrig hade jag då kunnat tro något sådant om Hedda!

— Jag har nog alltid anat det och sagt mig själf, att det skulle gå så, hörde han prostinnan svara. — Det var då väl, att Lauri kom bort. Stackars gosse! Hvilken bitter erfarenhet för honom.

I deras tonfall kunde icke spåras minsta skymt af medlidande med den olyckliga unga flickan. Det var således från den sidan de togo saken! Var det kanske så, att de icke visste hela sanningen? Men i alla fall — var det väl nu rätta ögonblicket att beklaga Lauri och sätta sig till doms öfver en människa, som sväfvade mellan lif och död?

— Åh, se, här ha vi ju främmande!

De kommo alla med framsträckta händer mot Antero, men de gjorde på honom ett främmande och obekant intryck. Det var, som hade de icke tålt vid det klara, skarpa ljus, som från himlen och den bländande skaren strömmade in i rummet. Det föreföll honom plötsligt, som vore de af en annan ras, som vore de personer, med

hvilka han hade intet gemensamt. Här lefde de i bekvämlighet och öfverflöd och tycktes i grund och botten icke tänka på något annat än sig själfva — med undantag af Hanna, som ju icke heller mer tillhörde dem!

Mest af allt plågades Antero af, att de alla tycktes beklaga och kela med Lauri, betraktande honom som en martyr. Hade han icke sagt något åt dem? Men hvarför hade han icke gjort det?

Strax efter middagen gick Antero till det gamla pörtet för att uppsöka Lauri.

— Nå, huru stå sakerna?

— Fråga mig inte! Jag vet inte, hvad jag skall taga mig till.

— Finns det väl för dig mer än en enda tänkbar utväg?

— Men till och med det är en omöjlighet! Hon ville inte alls veta af mig, hon ropade bara: „Gå bort, gå bort!“ — först så hårdt hon förmådde, sedan en lång stund till hälften hviskande: „Gå, gå — gå, gå —“

— Hon är nu sjuk och ligger i feberyrsel.

— Det är nog också något annat . . .

— De tyckas inte här ha reda på att barnet är ditt.

— Jag vet inte, hvad de ha reda på — jag tror inte, att de ha reda på det. Men när de få veta det, så komma de att uppbjuda alla sina

krafter för att förhindra ett giftermål, och det är inte heller att undra öfver.

— Hör du, Lauri . . . något i din röst säger mig, att du hoppas, att de skola göra det.

— Låt mig vara i fred!

— Förlåt.

— Nej, nej, gå inte . . . tag inte illa upp . . . skall nu också du öfvergifva mig? Himmelske Gud, nu ligger hon sjuk och yrar där borta, kanske dör hon! Det är mitt fel. Jag har inte skrivit till henne, jag har inte besökt henne, men jag visste ju ingenting. Otto hade ämnat skriva, men hon hade förbjudit honom. Barnet dog helt säkert till följd af hennes sorg och bitterhet. Och under tiden njöt jag och roade jag mig och — tjänade fosterlandet! Just en skön fosterlandsförsvarare och världsförbättrare! Spotta på mig, Antero! Jag förtjänar det sannerligen!

— Lauri, nu öfverdrifver du, nu gör du dig till.

— Bra, bra, det är mitt fel, men ändå inte allenast mitt. Ifall de inte hade skickat bort henne härifrån, ifall jag strax hade fått se och råka henne, så skulle ingenting af allt detta ha skett. Det skall jag säga dem, och jag behöfver således inte så mycket bry mig om, hvad de komma att säga mig.

— Om det inte finns något annat hinder än hvad de säga och tänka, så betyder det då verkligen inte mycket.

— Det finns nog också något annat, det finns också något annat . . .

— Att du inte älskar Hedda?

— Och att jag älskar Anette.

De talade icke om denna sak och icke heller mycket om annat på flere dagar. Antero ämnade resa hem, men i nästan bönfällande ton uppmanade Lauri honom att stanna.

— Jag har ju ingenting här att göra.

— Stanna ändå!

Lauri gick som i yrsel, främmande för sig själf. Han vandrade åt kyrkan, han vandrade åt bron till, man såg honom stanna, försjunken i tankar. Hans ögon hade ett skyggt och förskrämdt uttryck, hans hår var ovårdadt. Antero försökte närma sig honom, men utan framgång.

Efter några dagar kom det bud från Hanna, att Heddas lif icke mer sväfvade i fara, ehuru hon ännu var mycket svag.

Då bröt det ut.

— Hvilken usling, hvilken missdådare är jag ändå inte! Jag hoppades att hon skulle dö.

Sedan utropade han:

— Hvar skall jag finna hjälp emot mig själf? Säg hvar?

— Där hvarest också jag funnit hjälp — i Guds ord.

— I Guds ord? Huru skulle jag finna det där?

— På samma sätt som jag och många tusen före mig.

— Men på hvilket sätt har då du —?

— Vill du höra?

Och den natten förtäljde Antero i det gamla pörtets djupa skymning för Lauri om de strider han utkämpat och den sällsamma förvandling han under de senaste veckorna undergått — huru allt med tillhjälp af hans döde faders bibel hade klarat för honom — huru han hade blifvit en alltigenom ny människa. Och han tog fram sin bibel och läste högt för Lauri de ställen, hvilka särskildt skänkt honom hugsvalelse och öppnat en ny värld för honom.

— Allt detta är skrifvet liksom för mig, och det är också skrifvet för dig och för alla dem, som inte förmå något af egen kraft, hvilket ju ingen förmår.

Lauri hade icke yttrat ett ord. Till slut sade han:

— Du talar om en frälsare, men huru skall jag veta, att han vill bistå också mig?

— Han hjälper enhver, som blott vill blifva hjälpt.

Efter en stund tillade Antero:

— Jag tror, att det för dig lika litet som för mig kan finnas något annat botemedel än detta: upphör att tänka på dig själf och din egen lycka och låt kärleken till din nästa och plikterna mot dina medmänniskor i allt leda ditt handlingsätt.

Det är den enda utvägen, det är alltings hemlighet och alltings nyckel.

— Du säger det med en sådan visshet, en sådan dräpande öfvertygelse. Men då jag inte förstår det — Hvad skall jag göra, då jag inte förstår det?

— Gud skall hjälpa dig.

— Gud skall hjälpa, härmade Lauri.

Härvid afstannade samtalet för denna gång. De släckte ljuset och gingo till sängs. Lauri kastade sig oroligt af och an i sin bädd. Icke heller Antero fick sömn. Midt i natten såg han sin vän stiga upp, tända ljus, sätta sig vid ändan af bordet och en lång stund sitta med hufvudet gömdt i sina händer. Så tog han fram bibeln, slog upp den på måfå och begynte läsa. Och då Antero efter en stunds sömn ånyo vaknade, satt Lauri fortfarande kvar på samma plats. Ljuset hade nästan brunnit ned. Morgongryningen lyste redan in genom fönstret.

Dag efter dag sitta Antero och Lauri i det gamla pörtet vid hvar sin ända af bordet, läsande bibeln. Blott vid måltiderna visa de sig bland de andra. Lauri stiger upp och aflägsnar sig, dröjer ofta länge borta, men återvänder sedan igen. En morgon utropar han:

— Ja, så är det, så är det! Det är allt, men allt annat är intet. Allt måste börjas om från början, vårt lif måste byggas på en helt och hållet ny grund. Allt som inte kommer härifrån är af ondo. Jag känner och anar det, men kan ännu inte fullt förstå det.

— Man behöfver inte heller förstå det, åtminstone fattar inte heller jag med mitt förnuft någonting.

— Det klarnade plötsligt för mig den där natten, då du sof och jag vakade, säger Lauri med strålande ögon. Men huru kan ändå en sådan förvandling ske så hastigt?

— Kanske skedde den inte så hastigt som du tror. Kanske var den hos dig liksom hos mig förberedd sedan flere år tillbaka. Jag kände all-

tid en sådan tomhet och liksom en andlig ångest.

Lauri sitter försjunken i tankar.

— Ja, redan då, när jag från predikstolen skymfade de väckta, tyckte jag mig i mitt inre höra en röst som hviskade: „Nu talar du emot ditt bättre vetande, i grund och botten tänker du inte så, som du nu talar.“ Detsamma tyckte jag mig också höra från alla deras läppar, hvilka tiggande sutto där nere i kyrkan. Jag försökte tillsluta mina öron och fortsatte min straffpredikan, men då sade åter rösten: „Du är en skön själsörjare, du bedrager den som du svurit trohet.“ Då kom jag af mig. Jag tyckte mig se henne långt nere i kyrkan, i människomassan vid dörren, och jag vet inte ännu, om det inte verkligen var hon. Och när jag nu tänker därpå, så vet jag, att det var den saken som hela tiden tryckte och plågade mig. I Helsingfors kunde jag emellanåt gripas af en sådan ångest och beklämning, att jag inte visste, huru jag . . . och det var i synnerhet då, när jag hörde de väckta kamraterna i rummet bredvid sjunga och läsa . . . Jag borde skrifva till dem, tacka dem och bedja dem om förlåtelse, jag hade redan för länge sedan bort göra det.

— De ha nog för långa tider tillbaka förlåtit dig.

Lauris ögon strålade, hans kinder blossade i en nästan feberaktig glöd.

— Gud, frälsare, förlossare — återlösning, försoning, evinnerligt lif! Huru stort och underbart! Mitt hufvud svindlar!

— Ja, så känner man det.

Lauri vandrade fram och tillbaka öfver golfvet, men stannade plötsligt framför Antero: — Men är då jag, är du — äro vi då således väckta? Jag menar, äro de detsamma som vi nu äro?

— Ja, men dock med den skillnaden, att medan vi endast äro lärjungar, ja, knappast det, så äro de redan mästare i själfkänedom och själfbehärskning och lydnad och ödmjuk hörsamhet gentemot samvetets bud — de äro gamla och visa och bepröfvade, dessa gubbar.

— Men vi måste få veta mer, lära oss mer. Jag måste få tala med Paavo och Helander. — Hör du, huru är det möjligt, att jag kunnat förfölja och skymfa dem? Huru har jag kunnat vandra i ett sådant mörker? Men i samma mörker lefva ju också alla de andra här hemma utom Hanna, de ha inte en aning om ljuset, pappa, mamma och flickorna. Hvarför tala vi inte nu strax med dem om detta? Säg mig, tror du, att också de komma att bli delaktiga af samma ljus, som beskärts oss?

— Jag tror, att Gud en gång kommer att skänka alla, hela världen, detsamma som han nu skänkt oss. Men vi måste ännu länge kämpa

och förbättra oss själfva, innan vi kunna tänka på att omvända andra.

— Ja, ja . . .

Men följande dag var Lauri nedslagen och pessimistisk.

— Nej, det går inte, det går inte. Förlåtelse och återlösning båta till intet, då man själf ingenting förmår, inte det allra minsta. Jag är densamme, densamme som förut. Jag kommer aldrig att få förlåtelse. När jag vill tänka på Hedda, så tänker jag på Anette. Lyckas jag om dagen frigöra mig från hennes bild, så träder den i stället för mig om natten. Och det är för mig kärt och ljuft och angenämt. Jag har ännu inte förmått taga det första steget på försakelsens väg.

— Och jag skall säga dig, att just detta är den enda, rätta början.

— Kan du bedja?

— Ja.

— Men jag kan inte.

Efter en stund suckade Lauri:

— Hååå, jag trodde mig redan vara så nära, jag trodde mig se det allt så klart här inför mig — jag trodde mig förmå göra alla andra delaktiga af samma salighet.

— Läs det där stället, sade Antero och sköt den uppslagna bibeln öfver till honom. Det var tredje kapitlet i Pauli bref till Titus, och Antero pekade med fingret på dess fjärde vers.

„Men då Guds, vår Frälsares, godhet och människokärlek uppenbarades, frälste han oss, icke för rättfärdighetens gärningars skull, hvilka vi hade gjort, utan efter sin barmhärtighet, genom ett bad till ny födelse och en förnyelse af den Helige ande, hvilken han rikligen utgöt öfver oss genom Jesus Kristus, vår Frälsare, på det att vi, rättfärdiggjorda genom hans nåd, skulle efter hoppet blifva arfvingar till evigt lif.“

— Här är en god och djup utläggning om bättringen, sade Antero efter en stunds förlopp.

— Hvad är det för en bok?

— „Arndts Sanna Kristendom.“ Vill du, att jag läser högt det?

— Jo, läs. Det gör ett mycket kraftigare intryck och förefaller mycket klarare, då man hör det.

Antero läste:

„Ty bättringen är icke det allena, att man gifver de grofva utvärtes synderna afsked och ifrån dem afstår; utan att man går in i sig själf, ändrar och förbättrar sitt hjärtas innersta grund och vänder sig ifrån sin egenkärlek till Guds kärlek, ifrån världen och alla världsliga lustar till ett andligt och himmelskt lefverne och varder genom tron delaktig af Kristi förtjänst. Därutaf följer, att en människa måste försaka sig själf, det är, bryta sin egen vilja, alldeles öfverlåta sig åt Guds behag, icke älska sig själf, utan hålla sig för den ovärdigaste och eländigaste män-

niska; vedersaka allt hvad hon har, det är, förakta världen med hennes ära och härlighet, akta sin egen vishet och sin egen förmåga för intet, icke förlita sig på någon ting eller något kreatur, utan endast och allenast på Gud; hata sitt eget lif, det är, döda sina köttsliga lustar och begärelser, såsom högfärd, girighet, vällust, vrede, afund, icke behaga sig själf, akta allt sitt görande för intet, icke berömma sig af något, icke tillskrifva sina krafter eller tillägna sig själf något, utan misshaga sig själf; dö världen, det är, ögonens lusta, köttets lusta och ett högfärdigt lefverne, och vara världene korsfäst. Det är den rätta bättringen och köttets dödande, utom hvilken ingen kan vara Kristi lärjunge: det är den rätta omvändelsen ifrån världen, ifrån sig själf, ja, ifrån djävulen till Gud, utan hvilken ingen kan få syndernas förlåtelse och varda salig.“ — Se, där har du det! — Här finnes en hänvisning till ett bibelspråk, Galaterbrevets andra kapitel, tjugonde . . .

Lauri sökte upp stället och läste:

— „Jag är korsfäst med Kristus. Men jag lefver icke mera, jag, utan Kristus lefver i mig . . .“

De sutto och grubblade och fördjupade sig igen hvar i sin bok.

Det hördes steg i förstugan och dörren öppnades. Ett hufvud stacks in och en skälmsk stämman frågade:

— Får man komma in, höglärda och högvördiga gamla herrar?

— Var så god.

Naimi och Karin trädde in med sjalar öfver skuldrorna. De hade tagit sina handarbeten med sig.

— Hvad sysslar ni egentligen med här — natt och dag?

— Den här gången läsa vi, svarade Lauri.

— Hvad läser ni då? Kalevala?

— Nej, inte Kalevala.

— Snellmans skrifter?

— Nej.

— Jaså, inte heller dem, nå, då kunna vi inte gissa. Hvad är det?

— Bibeln.

— Åhå . . .

Nu först märkte Naimi, hvad Karin redan genast varseblifvit, att de voro allvarsamma och högtidliga.

— Kanske störa vi er?

— Nej, för all del. Slå er ned. Det är en bok som nog också andra få höra.

Lauri läste. Antero följde med uttrycket i flickornas ansikten. Först sågo de en smula häpna på hvarandra och sedan på dem, liksom frågande: gyckla de kanske med oss? Naimi ämnade säga något, men tog sedan ihop med sin sömnad. Efter en stund upphörde hon dock med sitt arbete och blef sittande med händerna i skötet. Karin stickade sin strumpa utan att lyfta på hufvudet, med ett konstladt leende på läpparna.

Då Lauri för ett ögonblick, när han vände bladet, höll upp med läsningen, sade Naimi:

— Ack, jag glömde min fingerborg — och aflägsnade sig.

— Har inte också du, Karin, glömt någonting?

— Nej.

— Skall jag fortsätta?

— Ja, gärna. — Karin försökte göra tonfallet i sin röst så vänligt och tillmötesgående som möjligt. Men då kapitlet var slut, steg äfven hon upp och gick, utan att säga ett ord.

Naimi och prostinnan diskuterade flickornas besök i pörtet.

— Hvad var det för en bok som de läste?

— Jag tror, att det var „Arndts Sanna Kristendom“.

— Herre Gud, men det är ju en af pietisternas skrifter! utropade prostinnan. — Nå, det fattades bara, att också de skulle bli . . . Ha nu också de blifvit smittade . . . och de skola väl föra det vidare till er . . . ja, det fattades bara . . .!

Följande söndag sutto prostinnan och flickorna och läste i salen, då Lauri och Antero kommo från kyrkan.

— Hvad tyckte ni om predikan? frågade prostinnan en smula sarkastiskt.

— Det var en god predikan liksom alla He-landers predikningar, det hade nog gjort också er godt att höra den, sade Lauri.

— Han gick väl efter vanligheten illa åt oss och höjde pietisterna upp till skyarna?

— Han talade om nådens ordning och förklarade, huru människan skall blifva salig.

Karin lyfte för ett ögonblick hufvudet från sin lektyr. Prostinnan och Naimi stirrade envist ned i sina böcker, men tycktes likväl icke läsa.

— Det förefaller mig, som skulle de väcktas antal alltjämt ökas; man ser knappt andra än pietister i kyrkan, sade Antero.

— Ja, tyvärr, sade prostinnan.

I skymningen, då Antero och Lauri trädde ut från det gamla pörtet, råkade de på gården Naimi och Karin.

— Hvart är ni på väg? frågade Lauri.

— Till lagmannens . . . kom med, ni också, det kommer också andra gäster . . . det kommer att bli roligt!

— Hur så?

— Roligt, förstår du inte, det blir sång och musik och dans!

— Vi ämna oss till Honkaniemi.

— Jaså. Mycket nöje!

Naimi vände dem ryggen, men såg sig sedan tillbaka och utropade, i det hon aflägsnade sig:

— Usch, hvad ni är tråkiga, ja verkligen olidligt tråkiga!

13.

Helander mottog dem vänligt och lugnt. Han visade ingen särskild glädje öfver besöket, men icke heller någon förvåning. I hans ansikte stod icke att läsa den fråga hans gäster väntat finna där: „Huru skall detta kunna förklaras?“

— Var så god och tag plats.

I Honkaniemi prästgård fanns icke en herrskapssida och en stugsida, endast tvenne stora stugor med en förstuga emellan sig. Vid ändan af denna funnos två mindre kamrar. I den ena stugan bodde tjänstfolket, i den andra husbondfolket. Det rum, till hvilket gästerna fördes, var inredt som en vanlig bondstuga. Det fanns hvarken soffor eller stoppade stolar. I ugnen brann en brasa och invid den satt husets värdinna och läste i en bok. Efter att ha hälsat drog hon sig tillbaka till sin kammare, till hvilken en dörr ledde från stugan. De slogo sig ned på bänkar framför elden.

Något resonemang hade ännu icke hunnit påbörjas, innan Lauri alldeles oförberedt yttrade:

— Vi måste komma för att tacka er för er predikan i dag, det var verkligen en utmärkt predikan.

Helander smålog lätt, en smula tvunget ännu, men sade sedan öppet, liksom ryckande sig lös från något, i hvars våld han icke ville öfverlämna sig:

— Jag måste tillstå, att detta erkännande kommer absolut oväntadt, men det gläder mig på det högsta.

— Och så måste jag bedja er om förlåtelse för en sak: för att jag öfver hufvud dömt er orätt — och i all synnerhet för hvad jag i somras ytttrade från predikstolen.

— Nå, det var då märkvärdigt!

Helander hade blifvit rörd, men försökte dölja det genom ett förläget skratt. Han blinkade med ögonen, som hade tårarna varit nära att bryta fram, och han böjde sig ned för att sköta om brasan.

— Då var jag uppbragt öfver det som ni sade om oss, och jag nästan hatade er, men nu har jag lärt mig inse, att ni hade rätt och vi orätt.

— Detsamma vill också jag erkänna, sade Antero.

— Lauri måste ha — jag säger nu Lauri — Lauri måste ha undergått en stor förändring, sedan vi senast råkade hvarandra.

— Jag hoppas åtminstone det —

— Ja, hvad min midsommarpredikan angår, så har jag redan många gånger grämt mig öfver dess form, fastän jag nog vidhåller de åsikter jag i den uttalade. Man får ju inte nedsätta och för-

döma sin nästa och inte heller gå till personligheter. Jag tror, att anledningen till min häftighet i främsta rummet var det, att jag såg Lauri dansa på kyrkbacken. Jag tänkte med förskräckelse på, att då prästgårdsungdomen föregår med ett dylikt exempel, hvad skall då följden bli? Men under inga omständigheter hade jag ändå bort angripa farbror på det sätt jag gjorde det. Men jag kom inte ihåg budet: „Dömen icke på det att I icke mån vara dömd.“

— Jag vill tacka dig också därför, att du nu senast inte fördömde mig, utan bemötte mig med kärlek och fördragsamhet.

— Nå, nu haglar det då riktigt tacksägelser! Men om jag får lof att säga sanningen, så hade jag nog ganska god lust att läsa lagen för dig, men då påminde jag mig i detsamma, att något liknande också en gång händt mig. Jag var då en slarfvig student, nära fördärfvets brant. Nästan i samma tillstånd som jag såg Lauri, fann mig magister Hagmans far, då han körde förbi mig, där jag satt vid vägkanten. Han stannade invid mig, såg på mig länge och väl och frågade slutligen mildt och varmt: „Huru männe det skulle gå med dig, stackars människa, om du skulle dö i detta tillstånd?“ Jag kunde inte svara något, ty jag hade aldrig tänkt på den saken, men då var det, som hade en blixst upplyst mitt förstånd.

— Hvarför gjorde du inte mig samma fråga?

— Jag gjorde det inte, emedan jag var öfvertygad om, att du själf en gång skulle göra det, när tiden var inne.

— Vi måste blifva vänner, Helander! Råd oss och led oss, vi måste få undervisning af dig. Jag skulle vilja höra mer om Gud. Visa mig vägen till honom!

— Det är nog lätt att visa vägen, men svårt att vandra den.

— Ja, ja, så är det.

— Hvar vägen går får man nog för öfrigt bäst veta, då man en gång på allvar börjat vandra den. Ett är likväl nödvändigt, och det är, att man längtar efter att finna denna väg, och denna längtan tyckes ju Lauri också äga.

— Låna mig någon af dina böcker. Jag plågas af en sådan brännande törst och inre tomhet, att det förekommer mig, som kunde den aldrig blifva släckt.

— Ja, låt oss hoppas, att denna törst aldrig blir släckt.

— Men huru kan du inom dig förverkliga det som du vet vara rätt?

— Huru jag kan? Jag kan det inte. Ännu har jag inte kommit längre än att jag med möda förmår hålla den vissheten vid lif i mitt hjärta, att jag inte är på rätt väg, att jag inte tror mig vara på rätt spår, då jag vandrar vilse. Detta måste tills vidare vara nog också för sådana som hunnit mycket högre än jag, till exempel Paavo.

Den mannen borde ni besöka. Han har en underbar förmåga att vägleda och gifva goda råd.

— Jag vet det, sade Antero.

De kommo att tala om Paavo och det som Antero hört honom utlägga på Ilpola och hvad som där förtäljts om honom. Och sedan berättade de om sin egen väckelse, huru de på resan från Helsingfors begynt ringakta sitt forna lif, huru de med orätta medel sökt främja en god sak och huru de sedan blifvit beröfvade all fast mark under fötterna.

— Jag tänkte också fråga, sade Antero till slut, hvarpå ni i er midsommarpredikan grundade er stränga dom öfver Snellman och hans väckelsearbete?

— Jag förifrar mig så ytterst lätt och går ofta till öfverdrifter i mina slutledningar. Egentligen åsyftade jag endast det, att man inte får göra denna sak till någonting allenasaliggörande, hvilket så många nu för tiden göra. All förbättring och förädling och befrielse måste utgå inifrån. Innan den nationella väckelsens idé kan förverkligas, innan dess frön kunna nedsås i en rätt jordmån, så måste denna jordmån beredas och bearbetas genom den andliga väckelsen.

— Således främst Paavo Ruotsalainen och först sedan Johan Vilhelm Snellman?

— Just så, eller någonting i den riktningen.

— Jaså, på det sättet! utropade Antero gladt, som hade en tyngd fallit från hans hjärta. — Men

i så fall skulle ju — och han ämnade säga, att han under sådana omständigheter icke helt och hållet behöfde offra sin forna idé, icke helt och hållet behöfde svika sitt förflutna. Om han också icke direkt komme att arbeta för finskhetens sak, så kunde han åtminstone indirekt främja densamma.

Helander fortsatte:

— Hvad för öfrigt denna det finska folkets befrielse från sekelgamla band och bojor beträffar, så synes det mig, som skulle Herren måhända ha haft sina särskilda afsikter därmed, att han hållit vårt folk i beroende, fattigdom, brist och betryck.

— Liksom mig, tänkte Antero.

— Han har fostrat oss i mångt och mycket på samma sätt som Israels barn fordom. Herren agade Israel framför allt och danade det genom sin tuktan och sin vrede till hvad det blef: hans utvalda folk, ur hvars midt till slut världens frälsare utgick. Hade oket och gisslet borttagits från dess rygg och hade det icke gång på gång jagats ut i öknen, så skulle det antagligen aldrig ha blifvit värdigt att komma in i det förlofvade landet. Så fort tyglarna släpptes en smula lösare, knorrade det och uppreste sig emot Herren. Vi ha ungefär på samma sätt blifvit det lilla vi äro. Men hos oss måste ännu mycket förändras och förbättras, såväl hos enhvar enskild som hos folket i dess helhet. Detta folk berömmes

och beundras nog för närvarande, det höjes till skyarna både i festtal och festkväden, det är kanttänka det laglydigaste, det trognaste, det redligaste folket i hela världen. Men granska vi folket i dess helhet, i ljuset af Guds ord och dess fordringar, så är det icke en smula bättre än någon af oss enskildt. Och vi ha sannerligen inte mycket att skryta med. Företaga vi en noggrannare undersökning, så skola vi finna knappast ett enda friskt ställe hos oss. Mycket återstår ännu för oss, och mycket återstår ännu för hela det finska folket.

— Ni har just inte någon fördelaktig uppfattning om oss, stackars människobarn, sade Antero, suckande och skrattande.

Helander blef ifrig och rycktes med af sina egna ord:

— Nå, men hvad äro vi då egentligen värda! När man endast tänker på, hvad också en i vårt tycke den allra bästa människa, hvilken ingalunda är någon missgärningsman eller bandit eller röfvare, utan räknas till de dugligaste och redligaste, när man tänker på, hvad hon inom en enda minut kan tänka och känna, hvilka brott, hvilka skurkstreck hon nästan sig själf ovetande kan ha i sinnet — hon kan i sina tankar mörda och stjäla, för att icke tala om girighet, liderlighet och dylikt, hvilket allt i hennes hjärta skjuter upp som ogräset på marken — så frågar jag blott: är inte en sådan jordmån i behof af bearbetning,

rensning och dikning, innan man ens kan tänka på att beså den? Har man under sådana förhållanden tid och rätt att tänka på bärgande och njutande af frukterna? Nej, sannerligen inte.

— Ja, du har rätt i hvad du säger, att människan i sina tankar kan begå de allra svåraste brott, ha de allra grymmaste planer, sade Lauri. Men på hvilket sätt skall hon då frigöra sig från denna ondska?

— För mig har det åtminstone inte funnits något annat sätt att förverkliga det, som jag anser vara rätt, än att på ögonblicket, utan uppskof försöka skynda att godtgöra och försona sådant, hvori jag finner att jag förbrutit mig. Man måste strax på fläcken vrida nacken af det onda, då det reser sitt hufvud, man får inte gifva det tid att draga ett enda andetag, det skall strypas på stället, redan i dag, ty i morgon kan det vara för sent. När man på detta sätt vänjer och tvingar sig själf att följa sina bästa impulser, så får man till slut en viss vana däri. Man hinner åtminstone inom sig själf få något godt till stånd.

— Får jag tala med dig om en sak, som ligger mig på hjärtat? Eller nej, det är bättre, att jag inte talar utan handlar. Jag måste nu strax göra det! Kommer du med, Antero, eller stannar du kvar här?

Helander visade lika liten förvåning öfver deras plötsliga uppbrott som nyss öfver deras oförmodade ankomst.

De vandrade med raska steg längs den hårdt tilltrampade vintervägen.

— Hvad ämnar du taga dig till? frågade Antero.

Antingen hörde Lauri icke frågan eller också ville han icke besvara den.

Naimi och Karin kommo dem till mötes på vägen.

— Hade ni roligt hos lagmannens? frågade Antero likgiltigt, utan att vänta något svar, blott i brist på annat samtalsämne.

— Nej, svarade Karin.

— Det är inte roligt någonstädes mera, sade Naimi missbelåtet.

— Inte? Hvarför inte?

— När också ni är så underliga. Hvad går egentligen åt er?

— Jo, det, sade Lauri, i det han stannade och vände sig om, — att allt det, som vi hittills gjort, allt det, med hvilket vi hittills sysslat och bråkat och arbetat, allt det, som vi hittills tänkt och känt, har varit misstag och orätt och blindhet och villfarelse och dårskap och mörker och . . . och om vi inte blifva nya människor, så äro vi förlorade.

— Huru? Allt orätt? utropade Naimi.

— Du frågar, men troligen bryr du dig ändå inte så mycket om svaret.

— Hvarför tror du det, Lauri? frågade Karin.

— Vi skola en annan gång tala om den saken.

— Nej, låt oss hellre tala nu strax, kom, så gå vi till er stuga, det var just fördenskull vi gingo för att möta er.

— Nej, nej . . . inte nu . . . jag måste först träffa mamma.

Prostinnan satt, klädd i nattdräkt, i sitt eget rum och läste vid det sparsamma skenet af ett matt flämtande ljus, hvilket lämnade taket och väggarna i mörker, men desto skarpare belyste det af en hvit spetsmössa omramade ansiktet.

— Lauri? Du?

Hon tycktes blifva gladt öfverraskad och gaf honom en vänlig blick öfver glasögonen, sökande hans ansikte i halfdagern.

— Nå, hvar har du varit? — Lauri såg och förstod, hvad det var, som fröjdade modern, hvad det var, som förlänade hennes stämma en så varm klang och hennes blick ett så välvilligt uttryck: jo, det, att han hade kommit hit, uppsökt henne här i hennes rum, efter det han på flere dagar icke växlat ett enda ord med henne, icke på något sätt återgäldat hennes ömhet. En känsla af medlidande fyllde hans hjärta, han tvekade en stund, men var rädd för att mista sin styrka, om han dröjde längre, och utbrast, i det han samtidigt vände sig om för att gå:

— Jag kom bara för att säga, att Heddas barn också var mitt, men att jag —

Han hade på förhand tänkt ut, hvad han skulle säga: men jag ämnar gifta mig med henne . . . men han kunde ändå icke få det öfver sina läppar.

— Lauri! — hördes det från moderns mun. Det låg hvarken förebråelser eller förtrytelse i rösten, det var ett nödrop, höjdt af en hjälplös, förskrämd, slagen. — Lauri, hör du! . . . Lauri hörde det ännu en gång genljuda i den tomma, mörka salen, det trängde ända ut i förstugan, dit han tagit sin tillflykt, och han såg modern komma med sitt ljus. Han skyndade ut och ilade öfver gården till det gamla pörtet. Modern stod nu i förstudörren med sitt ljus i handen och ropade honom än en gång vid namn. Så stängde hon dörren, och ljuset fördes sviktande tillbaka till salen och därifrån till prostens rum.

— Hvarför måste jag göra det på det sättet? klagade Lauri, som vandrade fram och tillbaka öfver golfvet. Hvarför måste jag öfver hufvud göra det? Jag vet inte, jag vet inte ändå, hvad som är det rättaste.

14.

Prosten och prostinnan hade på de sista tiderna allt mer kommit att sitta på tumanhand. De forna, trefliga pratstunderna efter måltiderna blefvo icke mer af, och icke heller vid bordet ville samtalet taga någon fart. Lauri och Antero lefde isolerade i det gamla pörtet. Hanna var kvar hos Hedda, som hon fortfarande vårdade. Naimi vistades för det mesta hos lagmannens, och Karin satt ensam i flickornas rum, när hon icke sysslade i hushållet.

Det fanns saker, om hvilka ingen hade lust att tala, men som likväl upptogo allas tankar.

Nästan hvarje afton sågos Lauri och Antero begifva sig till Honkaniemi, där de vanligtvis stannade ganska länge. Helander följde dem ofta ända till grinden, där de sedan stodo och pratade. Emellanåt kunde det också hända, att Helander besökte dem i det gamla pörtet, stundom åtföljd af någon i skörtdräkt klädd bonde.

Om Lauris bekännelse hade icke ett ord yttrats. Modern hade hela den påföljande dagen

legat till sängs. När hon åter hämtat sig, var hon sig alldeles lik, densamma som förr, blott med den skillnaden, att hon icke mer försökte vara så vänlig som förut. Lauri visste icke, hvad hon och fadern tänkte om det skedda. För flickorna hade de synbarligen icke omtalat saken, de ämnade väl hålla den hemlig. Och Lauri hade icke mer mod att säga det, som han ursprungligen haft för afsikt att säga, nämligen att han ämnade gifta sig med Hedda.

Prosten och prostinnan sutto igen på tumanhand i hvar sin gungstol vid matsalsfönstret. Stolarna voro ställda midt emot hvarandra, på ömse sidor om sybordet. Prosten blossade på sin pipa och läste gamla årgångar af Saima, bakom honom hördes den gamla väggklockan knäppa sitt enformiga tick-tack.

— Ja, numera få vi inte ens Saima. Men knappast torde andra än jag sakna den — åtminstone inte här i huset. Så gick det med den entusiasmen, den tog slut, och en annan feber grep dem. Det går hastigt och lustigt för nutidens ungdom att byta ideal. Få nu se, huru länge denna vind skall blåsa!

Prostinnan blinkade en smula med ögonen, men svarade icke.

En släde körde fram till stugbyggnaden. En man i mössa af hundskinn steg ur.

— Är det inte igen den där Rajalainen? ytttrade prostinnan.

— I den där uniformen likna de alla hvarandra till den grad, att det är nästan omöjligt att skilja dem åt, om man inte ser anletsdragen, och svårt kan det nog också då vara. Alla ha de samma uttryck. Ja, man börjar redan spåra det också hos Lauri och Hagman. Det är väl ett återsken af den „gudomliga“ klarheten!

— I ditt ställe skulle jag inte håna dem, utan försöka tala förnuft med dem, sade prostinnan en smula sårad.

— Hvad hjälper det att tala . . . ?

— Något borde ändå göras. Jag tycker det ser ut, som skulle också Karin hålla på att smittas af samma sjukdom.

— Du kan ju tala till dem.

Rajalainen hade gått in, men efter en stund trädde han åter ut, åtföljd af Antero och Lauri. Antero var klädd i päls, men Lauri kom för att hämta sin från tamburen.

— Vi resa bort på en vecka, sade han utan att gå in till föräldrarna.

Prosten vände icke på hufvudet, men prostinnan sade:

— Jaså, hvart?

— Rajalainen bjöd oss till sig, men kanske begifva vi oss ännu längre. Kanske komma vi att besöka Paavo Ruotsalainen.

— Jaså.

— Ja, farväl då så länge.

De togo plats i släden och sjönko så djupt ned i höet, att blott deras hufvuden syntes öfver slädens kant. Musti följde dem under argsint skall till porten.

Prosten kunde icke längre behärska sig, utan utbrast sarkastiskt:

— För rekryterna fattas numera endast uniformen. Musti är synbarligen redan rädd för sitt skinn. Litet emellan hör man ju att hundar försvinna från gårdarna. Den är döden för alla präktiga hundar, denna pietism! Man borde för säkerhets skull börja hålla Musti inne under näterna.

— Huru har du hjärta, pappa, att på det sättet —? snyftade prostinnan.

— Nå, se så . . .

— I stället för att råda och vägleda Lauri, som nu i alla fall ändå är bara barnet . . .

— Ett skönt barn!

— Säg inte så. Hedda kan i lika hög grad som han vara skulden till allt.

— Det är hans sak att komma till mig och inte min att gå till honom.

— Du är så sträng och hård emot honom.

— Nå, men du vet ju, att det är svårt för mig, ja, absolut en omöjlighet att tala med dem om sådana saker.

— Du förifrar dig ändå till slut någon gång — liksom med Otto. Snart skall väl också Lauri öfvergifva oss. Du behandlar honom, som vore

han luft för dig. Och nu blir han allt mer främmande för oss.

Prosten blef ond.

— Han må gärna gå sin väg, ju förr dess bättre. Detta börjar redan gå alltför långt. Jag kan sannerligen inte mer tillåta, att min egen son inte allenast bringar skam öfver vår familj och våra vänner, utan till på köpet lika fräckt som öppet ansluter sig till mina värsta fiender, som både offentligen och i hemlighet smäda och nedsätta mig i min församlings ögon. Han borde förstå, att det är opassande och taktlöst, ifall han hade den minsta tillstymmelse till hederskänsla.

— Jag tar ju honom inte på något sätt i försvar.

— Så säger du nu, men du gör inte det minsta för att bringa honom till förnuft, för att lära honom att inse detta. Tvärtom kelar du med honom och skämmer bort honom, som vore han en martyr, och som vore vi de skyldiga och inte han, som ju ändå . . .

— Jag har nog försökt vara sådan du önskat, men inte vet jag just, om det båtat till något. Men det borde till och med du se, att han lider och grubblar — han magrar och blir blekare och tankfullare dag för dag.

— Ja, ja, sade prostens vresigt.

Prostinnan ville icke längre fortsätta dispyten. Prosten hade stigit upp och gick in i sitt

eget rum för att kläda om sig — det var vec-
kans sedvanliga spelparti hos lagmannen. — Detta
var numera hans enda förströelse, stackars pappa.
Troligtvis, ja, helt säkert klandrades han förden-
skull såväl här hemma som hos Helanders. —
Och nu grät prostinnan häröfver och samtidigt
öfver alla sina andra sorger, äfven öfver Robert,
från hvilken det på långa tider icke kommit några
underrättelser. Hon tog fram hans senaste bref,
i hvilket han icke skref något om sin hälsa, utan
blott så mycket mer om denna öfverspända, nästan
sjukliga entusiasm för hans arbetes storhet och
idealitet. Skymningen begynte redan falla, men
alltjämt satt hon kvar på sin plats, grubblande
öfver världens gång och öfver huru hastigt allt
hade kunnat förändras.

Karin, som tills nu suttit i rummet bred-
vid och åhört föräldrarnas samtal, inträdde i det-
samma.

— Hvarför gråter du nu igen, mamma? Sörj
nu inte i onödan.

— Hur skulle jag kunna låta bli att sörja?

— För Lauris och Hagmans skull behöfver
du åtminstone inte sörja. De äro antagligen lyckli-
gare än någon af oss andra.

— Om jag ändå, om också blott litet, kunde
förstå och uppfatta dem.

— Du borde läsa deras böcker, sade Karin
efter en stund.

— Nej, jag kan inte ens förmå mig att vidröra deras dystra böcker, redan deras svarta pärmar skrämma mig.

— Du borde åtminstone höra dem tala, mamma.

— Men de säga ju aldrig något.

— Helander talar ju hvarje söndag.

— Och jag skulle gå och höra på hvad Helander säger! Huru han nedsvärtar och förklenar pappa! Nej, aldrig i världen!

— Han gör det inte mer.

— Jag kan aldrig gå och höra den mannen, om han också talade med änglars tunga. Han är skulden till allt.

— Hvilket allt?

— Nå, allt detta, du vet ju.

— De söka sanningen och bjuda till att inrätta sitt lif därefter.

— Men det göra ju också vi andra.

— Ja, men med den skillnaden, att vi vilja göra det med egna krafter, då de däremot bedja om hjälp af en annan — och också få hjälp.

— Herre Gud, du talar ju i alldeles samma ton som Hanna.

— Hanna har funnit sin frid och sin lycka, och jag tror, att . . . att — Hagman också gjort det.

Karins stämma skälfdde så märkvärdigt, att prostinnan spratt till. Sin lycka? Var det så? Var det den de saknade —? Var det den de sökte?

— Sin frid? Och sin lycka? Atminstone ser det inte så ut, som skulle de ha funnit dem.

— De söka dem inte heller i denna världen.

På nytt brast prostinnan ut i gråt, men denna gång var det medlidandets och deltagandets tårar hon fällde. Stackars Karin, var också hon olyckligt kär? Och i hvem? Det kunde icke vara i någon annan än Hagman. — När hon behärskat sig, så att hon igen kunde tala utan rörelse, sade hon:

— Kanske vill du ändå hämta mig någon af deras böcker, så skola vi sedan tillsammans läsa den, medan de äro borta.

Karin lade sin sömnad på bordet, reste sig och skyndade till det gamla pörtet.

15.

Karin hade känt ett behof att taga dem i försvar. Hvarför? De brydde ju sig inte det minsta om henne. De anförtrodde ju henne intet, de sökte ju inte hennes sällskap, och de ansågo ju henne för sådan som alla de andra. Men när hon hörde dem klandras och förtalas, gjorde det henne alltid ondt.

Hon hade så gärna velat höra, hvad de i allmänhet talade om. Hon hade velat säga dem, att hon icke gentemot dem intog samma ståndpunkt som de öfriga. Det föreföll henne mången gång, som skulle Antero ha betraktat henne medlidsamt och beklagande, som hade han tänkt: Ack, också du! — Men kanske brydde han sig icke ens så mycket om henne?

En gång hade hon under gudstjänsten suttit i samma bänk som Maria Helander. Vid kyrkdörren hade hon sagt till Maria: „Nog är det ändå så, att vi här i världen bra sällan lefva och tänka och handla så, som vi egentligen borde.“ Maria

hade sett på henne med en frågande blick. Men synbarligen hade hon icke omtalat detta yttrande för någon. Hade hon icke ha varit rädd för att bereda fadern och modern bedröfvelse, så skulle hon någon gång tillsammans med Antero och Lauri ha begifvit sig till Honkaniemi. Men när Hanna kom hem, så skulle hon gå dit med henne.

Månne Antero hade lagt märke till, att hon stod på deras sida? Kanske ringaktade han henne nu fördenskull, att hon icke öppet vågade visa det? Men nu hade hon ju ändå tagit dem i försvar inför modern! Och hon tyckte sig härigenom ha kommit liksom närmare dem.

Ofta hade hon, när hon hörde dem samtala eller läsa högt, på samma sätt som nu fattat i dörrhandtaget för att träda in. Om hon ändå obemärkt och osedd fått sitta vid dörren eller i någon undanskynd vrå! Blott en enda gång hade hon en längre stund uppehållit sig här, det var när hon varpade sin väf, men mycket hade hon icke fått höra, ty rullornas surr och varpstolens knakande hade öfverröstat dem, och måhända hade de också med afsikt sänkt sina röster. En annan gång hade hon burit kaffe till dem och satt sig här vid Lauris bord. — „Hvad är det för en bok som du läser?“ hade hon frågat. — „Du lär nog inte bry dig om sådana böcker som dessa.“ — „Hvarför skall du säga så?“ hade Hagman yttrat, en smula förebrående. Men icke heller han hade sagt, hvad för en bok det var.

Det var nästan mörkt i stugan. Från den stora ugnen strömmade en behaglig värme emot henne. På Anteros bord under fönstret lyste ett hvitt papper. Karin tände på ljus. Bibeln låg på bordet. Mellan dess bakre pärm och det sista bladet var ett litet häfte instucket. Karin slog sig ned på stolen, försiktigt och skyggt. Hennes hjärta bultade våldsamt och hennes bröst häfdes bäfvande. På pärmens af häftet stod skrifvet: „Fortsättning på min dagbok.“ Karin kunde icke slå igen häftet, när hon en gång öppnat det. För-gätande, i hvilket ärende hon kommit hit, läste hon:

En allt större frid fyller mitt hjärta. Hvarje dag låter Gud mig komma honom allt närmare. I allt förnimmer jag hans personliga närvaro. Nu först känner jag riktigt, huru han leder mig vid sin hand. Men huru känner jag det? Jo, däri-genom, att jag i allt, också i det allra minsta, frågar mig själf: Är det rätt så? Icke alltid får jag klart besked, men jag handlar så, som jag tror att Gud skulle bjuda mig, i fall han sänkte sig ned till mig. Nå väl, jag vet ju att det är samvetet — det gamla samvetet. Men då det fordom stod för mig som en anklagare, är det nu min vän, en sträng vän visserligen, men en vän i alla fall. Det förlamar och förkrossar icke, utan hjälper och vägleder.

Men emellanåt är det, som skulle jag få svar direkt af Gud. Svaret kommer så plötsligt, så omedelbart och säkert, som skulle en blixtnedslag slå ned. „Skall jag öfvergifva allt och följa Dig?“ — „Ja!“ — Icke den minsta tvekan, icke ens en hårsman af dagtingan!

Jag skulle icke vilja fördöma mitt förflutna, d. v. s. dess så kallade „ädla sträfvanden“, jag skulle icke vilja afpruta värdet på de „upphöjda idéer“, som fordom gånge mitt lif innehåll. Och jag gör det icke heller, jag har ju icke heller fått någon befallning att göra så. Men jag förmår icke mer lyfta dem tillbaka till samma höga ställning, från hvilken de föllo. Och icke heller till något sådant har jag erhållit någon uppmaning eller befallning. För mig må de gärna ligga kvar där, hvarest jag lämnade dem. Måhända var det icke deras fel, utan mitt, att jag icke i mitt arbete ernådde något resultat, icke någon klarhet rörande mitt lefnadsmål. Jag medgifver därför oförbehållsamt, att de för andra kunna utgöra lifsinnehåll och lifskraft — till och med en källa till personlig lycka.

Hur ofantligt kan icke en människa miss- taga sig om en annan, mot hvilken hon känner sig fientligt stämd på den grund, att denne är en motståndare till hennes egna idéer, ringaktar hennes ideal! När jag senaste sommar såg denne

Helander sitta till bords, stum och sträng — så hatade jag honom. Hans predikan på midsommardagen var i mitt tycke det mest inskränkta, enfaldiga och trångbröstade man kunde tänka sig. Nu, när jag lärt känna honom och sett, af hvilken sanning han är delaktig, står han inför mig som en förebild, icke allenast i egenskap af präst, utan också såsom människa. Han är nog hänsynslös, själfmedveten och sträng och fruktar icke att förkunna sanningen, om detta också kunde stå honom dyrt, men han är på samma gång god och mild och ädel. Jag trodde, att han blott fördömde och hatade och icke kunde älska, och fördenskull hade jag ingen lust att besöka honom. Hufvuddraget i hans karaktär är likväl ömhet och godhet. Huru mycket har han icke gjort för sina olyckliga medmänniskor! Kärleken till folket är hos honom en lefvande kraft och icke blott en fras. Och denna kärlek är icke endast allmän och generell, utan den sträcker sig i sitt djup och sin rikedom till enhvar särskildt. — Den är storslagen och mäktig, denna hans tanke, att hela det finska folket först måste väckas för att sedan befrias, denna hans tro, att så skall det gå, så måste det ske. „Gån ut i hela världen o. s. v.“ Det måste hafva funnits något liknande i apostlarnas tro på sin uppgift, något liknande i de stora reformatörernas hänförelse för sin. Och denna tanke är icke endast hans, utan tyckes vara alla väckta prästers. Jag förstår honom så

mycket bättre, då jag påminner mig min renässansidé och huru det gick med den. Hvilken rotlös teori, hvilken fantasi utan fast grund var icke den i jämförelse med denna realitet!

Hvarför bestod du inte profvet, du min stackars idé? Därför, att du kom utifrån, icke inifrån, därför att du var något inlärdt, icke upplefvadt.

Skall jag kunna uträtta något till fromma för denna nya sak? Apostel, profet! — jag? Inbilla dig ingenting sådant, stackars människobarn. Se där, nu drömmer du igen en gång den gamla drömmen om att blifva „en stor man“. Gamla surdeg! Det var väl, att du krossade dess hufvud i samma ögonblick det reste sig. Håll alltid klacken i beredskap!

Det torde knappast finnas och finnes väl icke heller ett vackrare och mer upphöjdt lefnadskall än prästens. Han är, då han nämligen är sådan han bör vara, lik en forntidens patriark, hvilken hans församling ärar, liksom barn och tjänare vörda husfadern. Han leder allas minsta steg på livvets väg. — Mitt hjärta fylles af en gränslös fröjd, en känsla af innerligaste lycka och tillfredsställelse, då jag tänker på, att också jag en gång skulle kunna fylla denna uppgift, det måtte vara i en huru liten krets som helst, i nå-

gön aflägsen, undanskynd vrå af vårt land, där fördärfvet ännu icke hunnit slå rot och där det bygger och bor en befolkning, som tänker på sin själs salighet. Jag duger antagligen icke till ledare och väckare — såsom Lauri, hvilken med sin lågande natur och sin stora begåfning tyckes ha vissa förutsättningar därför — men kanske ändå till bevarare, uppehållare, vårdare, tempelvakt. Jag kan icke tända, men kanske skulle jag likväl kunna hindra elden från att slockna. Hvilken glädje och salighet vore det icke att i sina åhörarens själar ingjuta det eviga, gudomliga livets himmelska hänryckning, att ingifva dem trons ljufliga frid, att bevattna den torra marken i Herrens vingård!

Och att tänka sig, att jag vid min sida, invid mig hade en annan, som besjälades af samma hänförelse. Som följde mig till ödemarken och där med mig delade alla mitt ämbetes svårigheter och af kärlek till mig och den sak, för hvilken jag strider, bure alla lidanden.

Denna dröm närde jag — men med ett annat mål för ögonen, i kampen för ett annat ideal — men jag saknar den icke mer. Jag är icke mer i behof af den. Jag tackar dig, min Gud, att du befriade mig från henne — och icke allenast från henne, utan också från min lust till henne och hennes likar, från förhoppningarna om denna dröms förverkligande öfver hufvud. Inled mig icke mer i samma frestelse, låt mig icke

mer till den grad förblindas, att jag af samma bevekelsegrunder som dem, af hvilka jag, åtminstone till en del, sträfvade för finskhetens sak — hvilken sträfvan redan till en del öfvergafs, då jag förlorade X — nu skulle arbeta också för denna. Jag ber Dig icke om en älskande varelse såsom ett villkor, en rättighet, en nödvändighet; men om Du en gång af nåd, då jag icke mer kan vänta det, beskär mig det såsom en liten belöning, när Du finner mig ha förtjänat en sådan, så skall jag tacka Dig därför.

Se, nu kan jag tala till Gud som till en fader. Ja, som till en fader, som till min fader! Vredgas icke, Herre, däröfver, att då jag tänker på Dig, när jag nalkas Dig varmt och förtroendefullt, så träder min faders bild för mig, i synnerhet hans höga panna och hans stora ögon. Kanske är det på detta sätt katolikerna och andra fått sina helgon. Men det finnes likväl en skillnad. De komma från sina bilder till Gud (om de öfver hufvud alls göra det), jag kommer från Gud till bilden, men jag tillber icke denna bild.

För öfrigt kan jag icke rätt förstå, hvarför den protestantiska kyrkan med ett sådant hat och förakt fördömer det katolska celibatet. Idealet för en präst, denne till ett särskildt tjänande af Gud utsedde, är likväl en sådan, som är bunden

hvarken vid maka, barn eller familj. Svikandet af detta ideal har måhända i grund och botten sin rot blott i människornas svaghet. Åtminstone var det idealet för Paulus. Han förverkligade det, Kristus förverkligade det, om han också icke fordrade det af andra. En sådan måste besegra den starkaste af alla passioner, upprycka köttets ogräs med roten eller också afskära det med sin dagliga själföfvinnelses och själfbehärsknings skarpa knif. Blott en sådan blir verkligt mogen för sin uppgift, blott en sådan kan med odelad kraft fullfölja densamma.

Den andliga sidan af kärleken behöfver icke köttets tillfredsställelse för att blifva tillfredsställd. Den andliga kärleken rymmes också godt inom vänskapens ram. Vänskapens låga är heligare och ljufvare än kärlekens, liksom nordens svala, ljusa sommarnatt är skönare än söderns heta och glödande.

Människan känner ständigt i sitt inre ett behof af vänskap, hennes själ irrar ständigt kring, sökande en frände, i hvars famn hon kunde tömma sitt hjärtas ordlösa längtan, dess outtalade känslor.

Jag har aldrig ägt en sådan vän, hvilken jag på samma gång kunnat älska och beundra, åt hvilken jag fullständigt kunnat förtro mig. Lauri är min vän, vi hafva en gemensam sak, men våra

naturer äro likväl så olika. Han hör för öfrigt till dem, som taga mer än de gifva. Kanske kommer det sig också däraf, att han är yngre än jag. Helander ärar och beundrar jag, men vi äro likväl icke stämde i samma ton.

Det måtte vara ljuft att hvila vid en väns bröst. Det måtte ha varit ljuft för Johannes att hvila vid Jesu bröst, hvarifrån helighet och renhet flödade in i hans hjärta. Också jag har i bönen hvilat vid hans bröst. En öfvernaturlig frid omhvärfde mig, och tåren torkades från mitt öga. I sådana stunder förnimma vi med full klarhet, huru oändligt litet världen med sin fröjd och sin härlighet betyder för oss i jämförelse med himlens salighet — jag kände nästan en längtan att dö då för att få släcka min törst i ljusets källa.

En gång, för icke så länge sedan, trodde jag, att jag skulle blifva skald. Det var det högsta jag kunde tänka mig. Det var målet för alla mina drömmar.

Men poesin är ett fint gift i våra själar. Den för oss bort från verkligheten, den lär oss att förfälska våra känslor. Då man på papperet lyckats gifva uttryck åt en stor och skön idé, känner man icke mer behof af att realisera den i sitt lif, utan öfverlämnar detta åt andra. Det finnes ingen an-

nan ren poesi än Davids psalmer och Jeremias klagovisor. Poesin måste vara ett uttryck af andakt och fromhet. Jag har med största njutning och hänförelse läst både äldre och yngre skalder, men icke i ett enda af deras verk har jag funnit „kristlig“ poesi. Poesin har alltid på ett eller annat sätt lefvat ett naturligt mänskligt lif, men aldrig ett trons och andens lif. Den lefver nu liksom alltid ett hedniskt lif, den andas hednisk luft, utan att veta något om det andliga lifvet, omvändelsen, pånyttfödelsen, tron.

Jag kan icke förstå, huru jag i Kalevala kunde finna ett etiskt innehåll. Kullervo sökte försoning i döden, icke i ett nytt lif, rådfrågade sitt svärd, icke korset. Kampen mellan Wäinämöinen och Mariattas son var blott en kamp om makten. Kalevala är nog ett vackert skaldeverk, men hedniskt, icke kristligt sedt.

Men skulle icke måhända en kristlig poesi kunna födas hos oss, liksom i Palästina? Och om jag i ädel form förmådde kläda alla de stora och härliga känslor och tankar, som den kristna religionen väckt inom mig, skulle icke redan det vara en kristlig poesi? Om jag, liksom bibeln skildrar Israels uppfostran till ett religiöst folk, förmådde framställa det finska folkets motsvarande utveckling mot en alltjämt växande andlig klarhet, skulle icke också det vara en kristlig poesi? Skulle den icke väcka och befrämja ett sant kristligt lif? Men sådan den nu är, gör

poesin — också den allra bästa — det icke. Den klär lögnen i en fager slöja och invaggar oss i de konstlade känslornas förlamande sömn. Den förgiftar vårt innersta väsen genom sitt besjungande af den jordiska kärlekens trollmakt, denna kärlek, hvilken den ställer för oss som det högsta målet för all vår diktan och traktan. Den minnes icke det yppersta budet i Guds lag: „Du skall älska Herren din Gud af allt ditt hjärta, af all din själ och af all din håg.“

O, Herre, räck mig Din heliga fana! Jag ville som en profet skrida fram midt ibland detta folk, genom min hänförelses kraft lära och tvinga det att rikta sina blickar uppåt, från jordens stoft och smuts, från våra små hvardagsbekymmer, från vår fåvitska fröjd och glädje, från våra världsliga sträfvanden och vårt eländiga, syndiga lif upp mot vårt gemensamma fädernesland i himlen. Och då jag inför människorna fått vittna om Dig, o Herre, och för dem uppenbarat min själs syner och aningar, vill jag falla ned för Dina fötter och anförtro min själ i Din hand! Då skall allt dunkel skingras, då skall himlens frid omgifva mig.

Min Gud, bevara mig för denna världens ondska! Du har ju själf sagt: „Den rö, som

är bruten, skall jag icke krossa, och den veke, som ryker, skall jag icke utsläcka.“ Tag mitt hjärta och tryck det mot Ditt eget, på det att Din upphöjda frid och heliga eld må genomströmma och värma det! Min Frälsare, min längtan, min salighet, träd inför vår store Fader och sjunk ned för hans fot och bed för min själ!

* * *

När Karin genomläst häftet, kände hon sitt hjärta smälta i ljuf hänryckning. Hon förnam, att hon funnit den lycka, som hon sökt. Hon förnam, att hennes lifs riktning nu för alltid var bestämd.

— Jag älskar honom, men jag skall vara lycklig, om han också aldrig skulle älska mig. Jag skall på afstånd följa honom, och får jag icke bistå honom i hans arbete, så skall jag på mitt håll utföra detsamma som han på sitt. Jag vill det och jag förmår det!

Och i denna stund vardt detta för henne ett så fast och oryggligt beslut, en så naturlig och klar sak, att då hon återvände till matsalen, där hon kvarlämnat sin stickstrumpa, och igen tog upp den för att fortsätta där hon slutat, darrade icke hennes hand och de nya maskorna slöto sig till de gamla, som hade ingenting särskildt inträffat. Men det kände hon, att hennes ögon strålade och hennes kinder blossade. Blott ingen finge se det eller märkte något!

Hvem kunde den lyckliga vara, som han älskade — den olyckliga, som icke brydde sig om honom! — Afundas jag henne, vid hvilken han fäst sitt hjärta och från hvilken han igen lösslitit det? Nej. Men jag beklagar den människa, som icke fått eller icke velat dela lust och nöd med honom och bistå honom i hans stora verk.

Prostinnan kom in.

— Ack, jag glömde att hämta det som jag skulle —

— Hvad då?

— De där böckerna, men jag skall strax gå efter dem.

— Låt det vara! — Ack, att nu också denna skandal skulle hemsöka oss!

— Hvilken?

— Otto ville icke längre behålla Hedda kvar hos sig, och nu har Hanna hämtat henne hit — inte till oss — utan till Helanders!

— Och de togo emot henne hos Helanders?

— Du säger det ju nästan jublande! De gjorde det naturligtvis för att bringa skam öfver oss.

— Jag är öfvertygad om, att det alls inte var fördenskull.

— Naturligtvis skall också du taga dem i försvar. — Men huru skall jag nu kunna berätta detta för pappa? — Hvart ämnar du taga vägen?

- Till Helanders.
— Jaha, de ha tagit från oss Hanna och Lauri, och nu går också du.
— Också du, mamma, borde komma dit.
-

Antero, Lauri och Rajalainen sitta i Paavo Ruotsalainen's stora stuga. Gubben själf sitter tillsammans med sin familj vid matbordet. Först efter det han spisat, kommer han och hälsar på dem, men riktar sina ord endast till Rajalainen.

— Hvert skall du hän?

— Jag har bara kommit för att föra dessa unga män till er, svarade rajavaara-bonden.

— Jaså, hvilka äro de då?

— Detta är Hagmans son.

— Ja, nu känner jag igen honom.

— Och denne är Kontola-prostens son.

— Jaså, är det han. Ja, när jag ser närmare på honom, så finner jag ju nog att det är en gammal bekant. Men hvarför för du då hit dem?

— De skulle vilja tala med er.

— Jaså, tala med mig? Ha de inte funnit folk att prata med på närmare håll?

— De torde ha något särskildt att säga just till er.

— Men jag vet inte, hvad de, som äro så mycket visare än jag, skulle ha att säga mig. — Korna råma där ute af hunger, man måste gå och skaffa hö åt dem.

Och vid dessa ord aflägsnade han sig och stannade borta.

Början föreföll icke mycket lofvande. Rajalainen hade förberedt dem på, att det nog lätt kunde hända, att Paavo icke det minsta skulle låtsa om dem — allt berodde fullkomligt på hans humör. Antero hade särskildt gladt sig åt denna färd till gubben Paavo. Det tycktes honom, som skulle hans omvändelse icke ha varit riktigt fullbordad, som skulle hans nya lif och nya ståndpunkt icke riktigt ha vunnit sin bekräftelse, innan denne man upptagit honom bland de sina. Han hade föreställt sig, att Paavo skulle skynda att sluta honom i sin famn liksom det borttappade fåret, den förlorade sonen. — „Se, se, nu kom ändå salig Hagmans son! — Gud kallade således också dig till slut! — Jag såg nog strax, att också du en gång skulle blifva delaktig af ljuset.“

— Jaså, det här är således hela resultatet af vår resa!

— Vi ha således inte uppnått något, det är väl bäst att vi vända om igen!

— Ingen brådska, ingen brådska, tröstade rajavaara-bonden. Låt oss vänta, tills han kommer åter, och höra hvad han då säger.

De fingo vänta ända till kvällen. Paavo körde nog hö till gården, men begaf sig på nytt ut för att hämta mera, utan att komma in. Vårdinnan hade fört gästerna till en kammare vid ändan af förstugan. Vid den ena långväggen stod en säng, vid en andra en fållbänk, framför fönstret fanns ett bord och i hörnet en hylla med andaktsböcker.

Paavo trädde in och frågade, om de främmande fått mat.

— Vi ha inte kommit hit för matens skull, sade Lauri missmodigt.

— Åhå, jaså inte fördenskull, men jag, syndiga människa, måste nu gå att spisa. — Men hans stämman hade likväl redan ett blidare tonfall.

Efter en stund återvände han till kammaren och slog sig ned på sängkanten.

— Var det du som förde dessa unga män hit, eller kommo de af egen längtan?

— Nog var det de själfva som hade lust att komma.

— Ha de ett verkligt ärende, eller ha de endast af nyfikenhet kommit för att se mig, det landsberyktade underdjuret?

— Ni kan ju själf fråga dem.

— Nå, jag skall nog hålla examen med dem.

— Och vändande sig till Lauri frågade han skarpt:

— Huru har du, din calf, ämnat hoppa in i din salighets klöfveräng — antagligen där, hvarest gärdesgården är lägst?

— Ännu har jag inte hoppat någonstades, ännu befinner jag mig utanför.

— Nå, det är godt och väl, att du ändå tillstår detta.

— Men jag önskade, att ni ville visa mig vägen.

— Jaså, du vill, att jag skall visa dig vägen! utbrast Paavo. Tror du då, att jag bär himmelrikets nycklar hängande vid bältet? Jaså, du ämnar dig helt ledigt in med en annans nyckel! Nej, så går det inte!

— Jag har fört ett syndigt och dåligt lif, och nu skulle jag vilja veta, huru jag skall förbättra mig.

— Jaså, huru du skall förbättra dig — du? Aldrig kan någon sann förbättring födas genom dig själf. Till helvetet kommer du med det passet.

Och lämnande Lauri, vände han sig till Antero, i det han yttrade:

— Nå, men du då? Hvad fattas då dig? På hvems rygg ämnar du rida in i himlen? Eller tror du dig redan vara en nog så god ridare och dragon?

Rajalainen hade under färden förehållit dem, att de icke finge taga illa upp, huru hårdt och ovänligt han än i början bemötte dem, men detta började redan i deras tycke gå alltför långt. Antero bjöd likväl till att behärska sig och begynte stilla och lugnt förtälja, huru hans väckelse hade

inträffat liksom genom ett underverk, huru ljuset plötsligt flammade upp för honom, huru han klart och tydligt förnummit, att Gud kallat honom, huru han fordom förgäfves sökt ett innehåll för sitt lif, utan att likväl finna det, men huru han nu fått frid med sitt samvete och ett nytt mål för sina sträfvanden. Aldrig tillförne hade han känt ett sådant inre jubel och en sådan underbar kraft att frigöra sig från alla frestelser — och ett sådant förtröstansfullt mod att söka gemenskapen med Gud.

Uttrycket i gubbens ansikte hade växlat. Han hade försökt visa sig hånfull och försmädlig, men allt emellan hade likväl hans drag afspeglat ömhet, ja, till och med nästan rörelse. När Antero slutat, begynte han tala.

— Du tyckes ha skapat dig en frälsare af dig själf, och du torde väl inte i ditt tycke vara i behof af någon annan. Du ser din bild i din egenrättfärdighets spegel. Du ämnar från åsen af din helighets själfbyggda tempel hoppa rakt in i himlen. Jag känner inte till Guds afsikter rörande dig, men det vet jag, att om Herren inte redan förskjutit dig och med alla dina dygder dömt dig till evig förtappelse, så måste han nog en gång visa dig, hurudan du egentligen är, och innan han får dig riktigt ren och ny, nedsöla dig i en sådan smutspöl, att du, när du sedan stiger upp därifrån, inte mer känner igen ditt eget ansikte. Först när du i dess förändrade utseende

igenkänner dig själf och erkänner detta utseende för ditt och på dina knän, full af ängslan och ångest, i din nöd tigger och bönfaller honom om en bättre omskapare och af honom får ett nytt bad, kan du inom dig börja förvåna dig öfver Guds underverk. Jaså, du känner dig redan ha kraft att öfvervinna dina frestelser och mod att begynna arbeta i gemenskap med Gud? Karlen tyckes just inte ha låga tankar om sig själf.

— Kanske har ni rätt, sade Antero, då de en stund suttit tysta.

— Låt oss fara nu, sade Lauri och reste sig, låt oss fara raka vägen till helvetet. Eftersom vi under alla omständigheter måste komma dit, så är det väl bäst att vi fara dit nu genast.

Då brusade gubben upp:

— Hvem har sagt dig, att du måste komma raka vägen till helvetet?

— Det sade ju ni själf någorlunda tydligt, när ni yttrade, att ni inte trodde att vi skulle förmå något!

— Ni förmår inte heller någonting, men om Gud vill göra ett underverk med er, så förmår Han det.

— Huru skall jag veta det?

— Du behöfver inte heller veta det, hufvudsaken är, att Gud vet det.

— Ser ni, unge män, begynte han efter en stund med alldeles förändradt, dämpadt tonfall.

Liksom alla andra nybörjare har också ni begått ett stort misstag däri, att ni på egen hand och med egna krafter försökt blifva delaktiga af Guds stora rättfärdighet. Men det medför ingen nytta, endast tvenne onda ting: antingen tror ni, att ni genast blifvit delaktiga däraf, och bygger då därpå och krossas sedan, när hela denna byggnad ramlar, eller också kommer ni inte ur fläcken och uppger utmattade och kraftlösa hela saken. Så är det! Ett fattas er, ett enda och på samma gång också allt annat: en inre kännedom af Kristus och förtröstan på hans nåd. Detsamma sade mig en gång en gammal smed och detsamma säger jag också er, när jag nu själf kunnat öfvertyga mig om, att han talade sanning.

Han begynte tala om denna sin läras kärna, sitt favoritämne. Han blef varm och hänförd, nästan öm och blid, och småningom begynte ord, tankar och till och med ordvändningar förefalla Antero bekanta: detsamma hade han ju uttalat på Ristivaara senaste sommar, ehuru Antero då icke fullständigt förstått allt.

— Kom ihåg det, unge män, att Herrens väg alltid är korsets väg. På den vägen blir man inte stor, utan liten, inte helig, utan syndig. Ni måste ställa er inför er själfva och inte allenast inför Herren, på det allra lägsta trappsteget, inte bara i början af vägen, utan också allt framgent, ni måste åter och åter börja om för-

bättringsarbetet, ända ifrån roten, hvarje dag och hvarje stund, under aldrig tröttnande längtan efter Herren, när han döljer sitt ansikte för er, ända tills att dagen på nytt gryr och morgonstjärnan går upp. — Ni är kallade, men ännu är er sak oklar; ett rop har ni hört och edra öron har ni spetsat, men ännu har ni inte en aning om, hvarifrån ropet kommer, fast det redan vore nog, om ni ändå förmådde vandra efter ljudet. Men ännu har ni ju tid att lyssna, ännu har ni tid att brottas med edra synder, och därtill har ni nog krafter, ni är ju ännu raska unga män, till och med jag måste ju kunna det, fastän jag redan är en gammal och svag man. Hårt ansatta måste ni likväl blifva i er brottning med Herren, innan han skänker er sin välsignelse, och oskadda kommer ni nog inte ur hans händer, lika litet som Jakob, då han brottades med Herren.

— Men säg, afbröt han sig plötsligt i sitt tal, vändande sig till Lauri, — hvad tänkte du egentligen på, stackars karl, när du steg upp i predikstolen och begynte smäda och skymfa det väckta folket?

— Jag förstår det inte mer.

— Det var i själfva verket mitt fel, sade Antero, det var jag som hetsade upp honom till det.

— När väckte sedan Herren ditt samvete och huru?

— Nästan genast, nästan i samma ögonblick . . .

— Kommer ni ihåg, Paavo, sade Rajalainen, hvad ni yttrade, när vi begåfvo oss ifrån kyrkan: „Få se, så kommer en gång Paulus' dag att uppgå för denne Saulus. Gud skall nog en gång eftertryckligt aga honom.“

— Ja, mycket möjligt att jag sade så, jag minnes det inte mer så noga.

— Snart gjorde han det också, straffet drabbade mig nästan strax därpå. Får jag berätta, huru det gick till?

— Berätta, berätta.

Lauri omtalade, hvad som händt honom med Hedda och i hvilken konflikt med sina föräldrar han härigenom råkat. Skulle han nu göra dem emot eller handla så, som hans samvete bjöd honom?

— Befaller en gång ditt samvete dig något hvarför skall du då mer fråga mig? Men kom ihåg det, att du inte får räkna dig det till någon förtjänst, ty det är det inte. Du inbillade dig väl redan något sådant?

— Men huru kan ni skåda så djupt i en människas hemligaste tankar, djupare än till och med jag själf? utropade Lauri.

Paavo log:

— Fråga inte en gammal syndare, huru han känner syndens vägar. Ännu har jag aldrig

hört en syndens ton, som inte någon gång förut ljudit också i mina egna öron.

Halfva natten var förliden, när de skildes åt. Paavo talade, gaf råd, förebrådde och tröstade. När de följande morgon togo afsked, kom han och följde dem ett stycke på väg. Han tog dem i sin egen släde och förtäljde för dem märkligare händelser ur sitt lif, om sina färder och växlande upplevelser. Han veknade, han talade till dem mildt och förmanande, faderligt, stundom en smula skämtsamt. När deras vägar skildes vid en gård, där han ämnade vika in, sade han slutligen:

— Ni är ännu i början, unge män, detta är endast det första skjutshållet. Ännu har ni inte ens hunnit till gränsen af den ödemark, genom hvilken den i synden fångne måste bryta sig väg. Kanaans land är ännu fjärran, långt bortom sankar kärr och villsamma urskogar. Genom dessa kärrmarker kan endast Gud leda er, men i hans ord har ni en eldstod om natten och en hvit moln-stod om dagen. När ni lärt er vända er till honom med edra frågor och böner och inte till människor, så skall måhända allt klarna för er, — men låtsa, som hade jag aldrig sagt något till er.

Just när de skulle skiljas, kom en man åkande emot dem och stannade sin häst midt framför dem. Han var klädd i de väcktas dräkt.

— Nå, nämndeman, hvart skall du hän?

— Till er hade jag ärende, men nu behöfver jag åtminstone inte för den saken köra längre än hit.

— Du stämmer väl inte mig till tings?

— Jag skulle inte göra det, om jag inte vore tvungen därtill.

— Är det för den där sammankomsten på Ristivaara?

— Ja, just för den, nu ha förföljelserna igen tagit sin början.

Paavo stod på landsvägen, nämndemannen midt emot honom, hvardera stod med tyglarna i handen.

— Och du måste komma med ett sådant budskap? Men inte är det ju ditt fel! Vänd din häst, så fara vi hem till oss.

Men Paavo gjorde ännu inte min att begifva sig af, han stod fortfarande med den ena foten i släden, den andra på marken.

— Men hvad tänker egentligen öfverheten på, när den åter företar sig något sådant som detta?

— Det säges, att det kommit befallning från själfvaste kejsaren.

— Hvem har sagt det?

— Befallningsmannen.

— Han ljuger. Det är våra egna prästers verk.

Hästen ryckte otåligt till.

— Nå, farväl då. Hälsa Helander och säg honom, att han skall upphöra med sammankomsterna, så att inte oskyldigt, fattigt folk får lida.

Han satt redan i släden, då han ropade Lauri vid namn och sade: .

— Jag vill till slut angående den där din sak säga dig, att du skall göra så som du ämnat. Om Frälsaren försonar våra synder mot Gud, så böra vi själfva godtgöra våra synder mot våra medmänniskor. Narrade du en gång flickan under äktenskapslöfte, så skall du gifta dig med henne. Den saken slipper du inte och behöfver du inte heller slippa. Du fick inte min tillåtelse därtill, om du också möjligen trodde, att du skulle få den.

17.

Antero och Lauri gjorde på hemfärden en afstickare till Honkaniemi och underrättade Helander om den stundande processen och framförde tillika Paavos hälsningar. Helander brusade upp:

— Jaså, det blir ändå process! Jaså, det har ändå gått så långt! Nå väl! — Han vandrade häftigt af och an på golfvet. — Jag är af en alldeles annan åsikt än Paavo. Här hjälper det inte att böja sig för uppenbar orätt. När lögnen en gång söker strid med sanningen, så får inte sanningen gifva vika för lögnen. Vi måste rusta oss till strid. Gud kröner inte vårt verk med framgång, om inte vi själfva kämpa för vår sak. Sanningen skall segra och vi måste vittna om den! Och vi hålla fortfarande sammankomster liksom förut. Kalajokiborna hyste inte heller någon fruktan, de höllo tvärtom bönestunder i själfvaste tingsstugan, medan domaren i rummet bredvid förhörde och dömde, och detsamma skola också vi göra!

— Men hvar skola alla de människor få rum, som då komma att vara samlade här? smålog Rajalainen.

— Ja, nu vore tiden inne att taga ihop med arbetet på bönestugan. Tror ni, att vi skulle hinna få den färdig till dess?

— Timret skulle nog ganska snart vara på platsen, ifall vi alla förenade oss om att hämta det, men svårare blefve det att nu midt i vintern gräfva grunden i den kälfrusna marken.

— Men om vi skulle bygga på berggrund?

— Finns det berggrund här, nå, då kommer nog allt att gå lätt för sig.

— Jag skall skaffa sten, tar ni timret på er lott?

— Ja, det skall jag göra.

— Nå, då är saken klar, åtminstone hvad detta vidkommer! jublade Helander.

— Ja, kanske blir det nu ändtligen verklighet af det, som vi så länge drömt om, sade Rajalainen saktmodigt.

Med beundran betraktade Antero och Lauri denne lugne man, hvars anlete icke afspeglade den minsta sinnesrörelse, hvars öga ej förrådde en glimt af den hänförelse, som helt säkert lågade i hans själ. Och äfven de grepos af en betvingande lust att göra något, bidra med sin skärf.

Fru Helander trädde in och hviskade något i sin mans öra. Helander sade några ord

till Lauri, som därpå hastigt gick in i ett annat rum.

— Nå, och berätta nu, hvad gubben för öfrigt . . . Huru tog han emot er? frågade Helander efter det Lauri aflägsnat sig.

Antero beskref hela besöket.

— Med ett ord sagdt, han förkastade således fullkomligt er kristendom?

— Ja, det gjorde han, men fastän ännu ingen så som han tryckt mig ned till jorden och kväst mig i mina bästa afsikter, de allra bästa jag någonsin haft, så har ändå ingen annan på samma gång förmått ingifva mig en så orubblig tillförsikt att vandra den väg, på hvilken jag inslagit. Jag hade alltid trott mig själf om något, jag ville alltid vara klok, framstående, god, än på ett sätt, än på ett annat. Och äfven nu, i min nya ställning, hade jag trott mig finna inte allenast ett rätt mål, utan också den rätta vägen. Men gubben flyttade detta mål så långt bort och så högt, att jag inte ens i min föreställning kan se det, och vägen ryckte han fullkomligt undan mina fötter. Mången gång förut har detsamma händt mig, men nu har det likväl gått som aldrig förr: jag har trots allt inte förlorat lusten att sträfva framåt, jag har inte börjat misströsta om mig själf. Jag har nog blifvit ödmjuk, men inte förödmjukad, jag är vägd och befunnen för lätt, men jag är inte förlamad och förkrossad. Jag förlitar mig nu blindt på den hjälp, som återlös-

ningen och frälsningen skänka mig, men sålunda, att jag tror, att jag får denna hjälp just då, när jag själf ingenting mer förmår, men endast då.

Lauri kom tillbaka, blek och upprörd. Hans ögon hade ett mörkt, djupt, beslutsamt uttryck.

— Skola vi inte gå nu? sade han till Antero.

Då de kommit ut, sade Lauri till Antero:

— Det var Hedda, som var där och ville råka mig . . . Ifall jag blir i behof af hjälp, så bistår ju du mig, inte sant? Det kan ju hända, att pappa hädanefter alls inte vill veta af mig?

— Ja, det är ju en själffallen sak, att jag skall hjälpa dig.

Han lämnade Antero vid trappan till kansliet, fattade i låset, dröjde några ögonblick, men steg sedan in. Antero gick in den andra vägen.

Prosten satt i kansliet tillsammans med Karin, dikterande för henne något ur kyrkoböckerna.

— Jag kommer för att bedja, att pappa nästa söndag ville lysa för mig, hörde Antero honom säga.

— Hvad pratar du?

— Jo, jag ber, att pappa ville vara så vänlig och göra det.

— Och med hvem?

— Med Hedda.

— Var inte tokig nu, Lauri.

— Det är min uppriktiga afsikt.

Prostinnan, Hanna och Naimi skyndade in från det närgränsande rummet.

— Hvad säger Lauri? frågade prostinnan.

— Han ber mig afkunna lysning för honom och Hedda.

— Herre Gud! — Lauri! — Med Hedda?

— Men nu finns det ju inte mer någon anledning därtill.

— Skulle det då inte ha funnits, ifall barnet blifvit vid lif?

— Tag nu ditt förnuft till fånga, käre Lauri. Hvar har du varit? Hvarifrån har du fått de där grillerna i ditt hufvud? Gör nu inte, barnet mitt, dig själf och alla oss andra olyckliga.

— Det är min skyldighet, mitt samvete befaller mig, och jag måste lyda dess bud.

— Din skyldighet? Mot en sådan där flicka, som på detta sätt belönar oss, sina välgörare, har du alls inga skyldigheter. Det är den allra svartaste otacksamhet af henne . . . jaha, nu begriper jag, hvarför hon uppenbarat sig i dessa trakter och slagit sig ned här.

— Hedda vill det inte, men jag vill det. Jag ber dig, pappa, att du inte för andra gången skymfar henne.

— Hedda är oskyldig, sade Hanna.

— Huru vet du det?

— Lauri handlar rätt, sade Hanna igen. Om han vill anses för en hederlig karl, så kan han inte handla på något annat sätt.

— Detsamma tycker också jag, instämde Karin.

— Men jag säger, att han handlar orätt, och i mitt tycke har du, pojke, redan bragt tillräcklig skam öfver din familj och ditt hem, så du kunde gärna bespara oss åtminstone detta.

— Lyser pappa för Hedda och mig eller inte?

— Jag gör det inte.

— Då måste jag bedja Helander göra mig den tjänsten.

— Utan min tillåtelse kan ingen lysa för dig. Du är omyndig.

— Då måste jag på något annat sätt gifva tillkänna min afsikt. För Heddas ryktes skull vill jag, att världen skall veta, att barnet var mitt och att jag inte ämnar förskjuta henne. Men det gör detsamma, jag kan nog få det kungjordt på annat sätt. Det är inte heller någon brådska med lysningen, innan jag tagit prästexamen.

— Just ett skönt prästämne!

— Olai, nu skall du inte — bönföll prostinnan.

— Hvarifrån har du fått den där idén?

— Jag känner, att Gud kallat mig till denna verksamhet.

— Åhå, jäså själfvaste Gud? Din Gud torde tala genom Paavo Ruotsalainen eller Helanders mun?

— Genom min fars mun har han åtminstone aldrig talat till mig.

— Det är naturligtvis de, som stå bakom alltsamman, det är naturligtvis de, som upphetsa och uppvigla dig!

— De ha hvarken upphetsat eller uppviglat mig, men de ha förstått mig och tröstat mig med Guds ord, hvilket min egen far inte någonsin gjort.

— Tig!

— Ännu en sak vill jag fråga dig om. Är det sant, att pappa vid den stundande processen ämnar uppträda såsom de väcktas åklagare?

— För dig behöfver jag inte göra reda för mina afsikter. Och om jag också skulle åklaga dem? Än sedan?

— Ingenting, jag frågade endast.

Prosten begynte igen diktera något ur kyrkoboken. Men Karin brast i gråt, lämnade sin penna på bordet och skyndade ut. På stolen vid dörren satt prostinnan och snyftade. Lauri lämnade rummet.

18.

— Ha de redan rest? frågade prostentinnan, som satt på sin vanliga plats vid matsalsfönstret.

— Nej, inte ännu, men de fara väl inom kort.

— Och hvart ämna de taga vägen?

— Tillsvidare tyckas de ännu inte ha det klart för sig. Kanske beger sig Hagman till sin syster i Korpivaara och Lauri till Otto, kanske komma de båda att slå sig ned i Korpivaara.

— Och hvilka äro deras planer?

— De ämna visst börja läsa och sedan, när relegationstiden är tilländalupen, fara in till Helsingfors för att aflägga prästexamen.

— Men hvarifrån ämnar pojken taga medel till sin Helsingforsvistelse?

— Han får låna af Antero.

— Hvad har han att låna bort?

— Han lär ha fått ärfva sin morbror, som aflidit.

— Jaså.

— Och när eklaterar Lauri sin förlofning?

— Jag förmådde honom genom öfvertalning att inte göra det förrän Naimis bröllop är förbi. För denna finkänslighet ha vi kanske ändå mer att tacka Hedda än Lauri.

Prosten vankade från rum till rum och titade allt emellan ånyo in i matsalen. Han kom och gick. Knappt hade Lauri hunnit aflägsna sig från kansliet, innan prosten redan ångrat sin häftighet och velat ropa honom tillbaka och tala med honom i allsköns försonlighet. Det må vara huru som helst, må han i Herrans namn gifta sig med hvem han vill! Prosten afskydde ingenting i så hög grad som konflikter, tillspetsade förhållanden, oreda, krångel och bråk. Men nu var det likväl Lauris sak att taga första steget, nu, efter allt hvad som passerat, allt hvad han sagt.

— Tror du, att han kommer hit upp, innan han reser?

— Nej, det tror jag inte.

— Du tar honom i försvar, såsom mödrar alltid taga sina söner i försvar mot deras fäder.

Prostinnan svarade icke, och prosten gick sin väg, men återvände igen om en stund under sin oroliga vandring genom rummen. — Jo, nu först kommer det att bli ett skönt spektakel, sade han till sig själf. Nu få byns skvallerkäringar vatten på sin kvarn. Prosten kör sin son på dörren, för att denne vill äkta en allmogeflicka!

Prosten förföljer pietisterna och väcker åtal emot dem, ehuru till och med hans egna barn äro pietister! „Där går han, en sådan präst ha vi i denna socken!“ — så komma de att säga och peka finger åt mig. „Men vi ha nog också en annan präst här, en riktig Herrens stridsman.“ — Också detta är ett verk af Helander, det råder inte minsta tvifvel därom. Den mannen sträcker ut sina klor öfverallt, men klorna skola nog en vacker dag klippas på honom, på honom och alla de andra!

— Alltför länge har man här tålt deras fräckhet och oförskämdhet! Ändtligen måste det sättas en gräns därför. När man ingenvart kommer med godo, så måste man sätta hårdt mot hårdt. Jag blir tvungen att vid tinget uppträda på ett helt annat sätt än jag först hade ämnat . . . utan skonsamhet, utan misskund, inte som en stum och passiv ombudsman, utan som åklagare. Må deras påfund, deras kyrkan och samhället upplösande verksamhet än en gång komma i dagen, en gång också i dessa trakter, där man redan länge nog för fridens skull stillatigande fördragit och haft öfverseende med allt. Men nu skall det inte mer vara tillåtet för dem att bruka våld, bryta emot kyrkolagen, nedsvärta prästerskapet och visa uppenbar ohörsamhet och tredska emot öfverheten. Detta skall klargöras åtminstone för den del af folket, som ännu inte är uppviglad. Förtroendet för dem måste bringas

att vackla, de måste visas i sina rätta gestalter, stämplas som de rätteligen äro: sekterister, kyrkans och statens fiender. Mina barn må gärna stå på deras sida, då kunna åtminstone alla se, att saken för mig är dyrbarare än min husfrid!

Men länge förmådde prosten icke gå på i denna ton. När prostinnan icke svarade, gick han in i sitt eget rum och slog sig ned i gungstolen.

Egentligen trodde icke ens han själf, att pietismen skulle kunna utrotas genom rättgångar och processer. Snarare kunde ett sådant tillvägagående hafva till följd, att en storm af ovilja och förbittring väcktes till lif. Med andra medel hade man bort motarbeta dem, men hvad hjälpte här goda ord, när de aldrig ville lyssna till förnuftets röst? Förnuft och undervisning voro kraftlösa mot deras hårdnackade egensinne. Det är ensidigheten och dumdristigheten som alltid rycka de inskränkta och föga utvecklade med sig. Det är en omöjlighet att på en inbördes förståelses grund få något till stånd med sådana som dessa, hvilka blott fördöma andra och anse sig själfva för ofelbara. Deras lära är rent negativ, dess kärna är endast denna evinnerliga längtan och trängtan utan en den ringaste aning om ett slutligt mål eller en tanke på förverkligandet af ett etiskt ideal.

Men under alla omständigheter kände proststen, att han råkat i en allt pinsammare och

skefvere ställning gentemot de väckta. Huru hade det egentligen tillgått? Sist och slutligen var ändå alltsammans den där Hartmans fel. Bakom hela denna konflikt stod hans oförsonliga ande, som ingenting förstod och ingenting tålde. Han hörde till dem, som öfverallt här i världen spårade opposition och revolution, och då sådant i själfva verket ingenstädes förekom, så måste han uppfinna och hopfantisera dylikt. Såsom nu också det, att han sammanblandade fennomani och pietism, Snellman och Ruotsalainen, hvilka af någon oförklarlig orsak gemensamt borde motarbetas och förföljas! Det är nu igen precis samma sak som på Arvidssons tid. Hartman är min onda ande, jag har aldrig haft någon sympati för den mannen. Det är sannerligen inte att undra öfver, att ungdomen inte kan tåla honom . . . Att nu här för några inbillade religiösa och politiska vådors skull göra mig till en bödel för mina egna sockenbor! Hade jag lydt mitt eget samvete och inte låtit min blick förvillas af hans bref, så skulle jag ha afgifvit ett sådant utlåtande till domkapitlet, att saken därmed förfallit. Befallningmannen och Handolin hade sedan fått sköta affären på egen hand. Nu får jag den äran att sitta på samma bänk som de. Jag kommer just att framstå i en vacker dager på historiens blad. Arvidssons vän, Snellmans vän — i anledning af hvad som inträffat och talats här i mitt eget hem göres det angifvelser, hvilka

måhända till en del varit orsaken till Saimas indragning. Detta är således Kontola prästgårds gamla berömda gästfrihet? Och såsom min enda förtjänst kommer väl en gång i tiden att räknas det, att min son dock protesterade. — Få se, hvad han kommer att företaga sig med anledning af denna process! Hvem vet, hvilka galenskaper han kan hitta på? Och denne min präktige son körde jag på dörren! — Nu får bror Jakob igen skratta i sitt skägg — både nykter och drucken kommer han att skrika om den saken för hela världen.

Men när prosten märkte, att han ånyo började luta åt sina motståndares sida, försökte han draga sig tillbaka och befästa sin ställning. Han måste få höra sig själf uttala sina synpunkter, och han återvände fördenskull ännu en gång till prostinnan.

— Man kallar detta en förföljelse från kyrkans sida, men man förstår inte, att kyrkan inte allenast har rätt, utan att det också på samma gång är dess skyldighet att försvara sig mot krafter, som hota dess trygghet. Svåger har måhända likväl rätt i hvad han säger, att pietismens slutliga syftemål inte kan vara något annat än att lösslita sig från statskyrkan, störta denna eller åtminstone fräta dess rötter, denna statskyrka, som dock i sekler stått som folkets bästa värn och beskydd. Denna rörelse är således i grund och botten af omstörtande natur. Det är åtmin-

stone mina förmäns åsikt. Och när de fordra, att jag skall uppträda med fasthet, så måste jag naturligtvis lyda och göra så, ehuru likväl med den varsamhet och moderation omständigheterna kräfvä. — För öfrigt har jag ju inte skrivit annat än rena sanningen. Det är pietisternas eget fel och inte mitt, att denna sanning inte ställer dem i en fördelaktig dager. Jag hade nog kunnat uttala mig vida skarpare och göra vida svårare afslöjanden, ifall min mening varit att söka strid. Det borde nu alla förnuftiga människor begripa, men man är ju inte ens i tillfälle att säga det åt dem, då de aldrig velat tala om saken med mig.

Prostinnan uppfattade sin man så, som skulle han ha önskat, att dessa ord nådde Lauris öron. När prosten igen aflägsnat sig, kastade hon en sjal öfver axlarna och begaf sig till det gamla pörtet.

Antero och Lauri voro ännu där tillsammans med Hanna och Karin. De voro redan resfärdiga.

— Jag kom för att ännu en gång säga er, att ni ändå inte borde döma pappa så strängt. Jag tror, att inte heller han gillar processen.

— Men om han inte gör det, så förefaller mig hans handlingssätt ännu märkvärdigare!

— Men han var ju på sitt ämbetets vägnar tvungen därtill —!

— Ett ämbete får aldrig tvinga någon att handla mot sin öfvertygelse. Och hade pappa

endast velat, så skulle han nog ha kunnat förhindra hela rättegången.

— Det är alltsammans morbror Hartmans fel. Det är han som står bakom allt detta.

— Denna förföljelse af de väckta?

— Nå, har du inte haft reda på det? Litet emellan har han ju skrivit till pappa därom.

— Jaså, jaha —

— Du skulle stanna kvar här, Lauri — eller åtminstone ännu en gång gå och tala med pappa.

— Jag kan inte.

När prostinnan gått sin väg, utropade Lauri nästan jublande:

— Således har ändå den jesuiten sitt finger med i detta spel! Således ha vi också i denna sak de där till motståndare. Och huru skulle det ens kunna vara annorlunda? Jag är så glad, som hade en sten fallit från mitt hjärta. Nu kunna vi slå ett slag också för vår forna sak! Återigen ha vi samma fiende framför oss. Måhända höra pietismen och finskheten ändå samman, eftersom de ha samma motståndare. Antero, jag skulle på nytt ha lust —! Åh, tänk om vi i alla fall handlade rätt?

— Nej, det gjorde vi inte.

— Nej, nej — men ändå! Jag har på nytt luft i mina lungor! Och jag vill ha mer, mer!

De hade kommit ut och spänt skidorna på sina fötter.

— Flickor, sade Lauri till slut, — det finns för en människa ingenting härligare här i världen än att veta, hvad som är rätt och sanning och rusta sig till lifslång strid för dessa ting.

De ilade på sina skidor bort mot kyrkan. Flickorna stodo tysta på gården och blickade efter dem.

— Nu foro de, sade prostinnan suckande till prosten, där hon satt vid sitt fönster.

Längs alla vägar åkte och skidade väckta till Kontola kyrka — föret var det bästa man kunde önska sig, vintermorgonen klar och härlig. När de färdades förbi prästgården, riktade de nyfiket och forskande, ja, nästan undrande sina blickar mot fönstren. Men ingen syntes till. I prästgården gaf ingen annan något lifstecken ifrån sig än gamla Musti, som med sitt hesa skall mottog den kommande vid den ena grinden och öfver gårdsplanen följde honom till den andra.

— Gå och locka in hunden! ropade prosten i dörren till matsalen.

Hans röst hade ett nervöst och utpinadt tonfall. När han kom tillbaka till kansliet, åkte Handolin, en smula dryckesrörd, fram till trappan. Prosten tog emot honom kyligt och ceremoniöst. Handolin märkte det icke, utan framtog ur ett kuvert, som han höll i handen, ett papper och begynte skryta därmed. Det var anklagelseskriften, präktigt hopkommen, men så

hade det inte heller varit någon kontola-klåpare, som fabricerat den, utan det var en af Helsingfors finaste jurister och skarpaste stilister som var pappa till den. Det fanns i synnerhet ett ställe, som ingen här hade kunnat hitta på att sätta dit. Han säger att pietismen, inte allenast kyrkligt sedt, utan också politiskt — märk, också politiskt! — är en farlig företeelse. Jag skall läsa upp —

— Låt vara. Jag får ju tids nog höra det inför rätta.

— Det kommer helt säkert att imponera på domaren. — Ja, nog skola de nu få det hett om öronen. Farbrors inlaga torde ju också vara utmärkt. Vi insnärja dem på alla håll, liksom man fångar en fisk i nätet: en angriper läran och tron, en annan lefvernet . . . vi fånga dem som fisken i nätet . . . åh, hvad de skola sprattla och hoppa!

— Ännu kan man ju inte veta, hvilket utslag lagmannen afkunnar.

— Det blir inte lagmannen, som kommer att sitta som domare vid detta ting, utan en ung tjänstförrättande.

— Kommer inte lagmannen . . . ?

— Nej, och det är väl det!

Detta var en fullkomlig öfverraskning för prosten. Lagmannen hade icke med ett ord antydtt, att han icke komme att förrätta tinget. Kanske ville han icke på något vis blifva inblandad i en sak sådan som denna?

— Farbror får åka med mig.

— Tack, jag går hellre till fots.

— Nå, i så fall går också jag — vi gå tillsammans.

Prosten hade icke velat begifva sig till tingshuset i hans sällskap, men kunde icke mer undvika det. Handolin sände bort sin häst, men i detsamma körde befallningsmannen in på gården och tvingade dem båda att taga plats i hans släde.

Lauri och Antero hade kommit skidande genom den motsatta porten. Naimi och Karin blefvo dem varse och skyndade ut. De bådo dem stiga in, men Lauri ville icke komma.

— Pappa åkte härifrån tillsammans med Handolin och befallningsmannen — ett skönt sällskap för honom! utbrast Lauri.

— Jag tycker så synd om pappa, sade Naimi.

— Hans eget fel, genmälte Lauri.

— Det skulle du inte säga, ifall du visste, huru denna sak tagit på hans krafter. Mamma säger, att pappa inte sofvit på flere nätter. Han skulle inte vilja ha något gemensamt med sådana där . . .

— Skulle inte vilja . . . men hvarför inlåter han då sig på någonting sådant som detta?

— Han är väl tvungen till det, eftersom han en gång fått förordnande.

— Ja, sådan är pappa. Aldrig har han följt det, som han själf ansett för rätt, alltid låter han andras öfvertalningar och påtryckningar bestämma sina handlingar.

— Kom nu ändå och hälsa på mamma, bad Naimi.

Helander gick i detsamma förbi i spetsen för en talrik skara väckta män och kvinnor. Antero och Lauri skyndade efter dem.

— Och stugan är färdig såsom synes! sade Lauri.

— På en månad var kyrkan under tak och uppvärmd, yttrade Helander med stolthet och tillfredsställelse. Och i afton sker invigningen.

— Och hvad tänka alla dessa om processen? frågade Antero.

— Det är verkligen förvånansvärdt, huru lugnt de taga saken. Jag hade väntat, att de skulle göra som jag, vredgas, fördöma, säga, att det fanns hvarken lag eller rätt här i världen, då en process sådan som denna kunde påbörjas, då man för andaktsöfningar kunde dragas inför rätta liksom för ett groft brott. De förundra sig likväl inte det minsta häröfver, det är för dem en alldeles naturlig sak, att världen handlar på detta sätt, de kunde icke vänta något annat af den. Jag skulle nästan önska, att de brusade upp och foro ut i häftiga anklagelser. Detta lugn skrämmer mig nästan, ty det utgör ett bevis på, hvilken fruktansvärd, öfverstiglig klyfta som finns

mellan dem och herrarna. På dess botten finns en djup, djup fond af förakt och misstroende, hvilken redan i sekler ökats och tilltagit i styrka. När folket sönderfaller i tvenne skilda klasser, som inte det minsta förstå hvarandra, och när detta svalg därtill på detta sätt förstoras, huru skall det då till slut gå? De fråga inte mer, huru detta är möjligt, hvarför det är så, de fråga inte heller, huru allt detta skall botas, de konstatera endast, att så förhåller det sig, och draga sig ännu mer tillbaka inom sin misstrogenhets skal. Jag vet inte, hvilket inflytande den bildade klassen annorstädes i världen har på folket, i hvilket förhållande de olika samhällslagren stå till hvarandra, men kommer det hos oss att fortgå på detta sätt, så förstår jag inte, huru vår bildade klass någonsin skall kunna förmå folket att mottaga det goda, som den i en framtid möjligen kan ha att bjuda det.

— Det måste uppstå en ny finsk öfverklass, såsom Snellman önskar, sade Lauri.

— Det är inte tillräckligt, att den är finsk eller rättare sagdt finskspråkig, den måste också vara finsktsinnad, det är folkligt sinnad, den måste vara ande af folkets ande, men framför allt tro af dess tro, den måste kunna taga del i dess innersta och djupaste själslif.

— Med andra ord sådan, som ni väckta präster äro.

— Jag vet inte, hurudana vi äro, men det vet jag, att då kyrkans män stå så fjärran från folket, att de kunna taga del i sådant som detta, då är inte allt som det borde vara. För öfrigt är nog min åsikt den, att om kyrkan vill vara något för folket, vill uträtta något bland folket, så måste pietismen genomtränga den och genomsyra den och helt och hållet omskapa den. Och jag börjar tro, att det också en gång kommer att gå så. Den väckta ungdomens antal tillväxer fortfarande. Hvem hade kunnat tro, att också ni båda — jag kan knappast ännu fullt fatta det! Men Herren tyckes ha sina medel. Också denna process är ett medel i hans hand. Han vill nu igen, äfven i denna vår af landet, visa, hvilken byråkratisk institution vår kyrka är. Denna rättgång kommer att underbart klara begreppen och äfven inom själfva kyrkan uppväcka kritik. Domen öfver oss må blifva hvilken som helst, vår sak kommer i alla fall att vinna på allt detta, och därför går jag nu som till en högtid.

De hade kommit fram till tingshuset. I lagmannens byggnad syntes ingen till, förnams intet lif. Den stod där, omgifven af rimfrostglittrande björkar, aristokratisk och isolerad. Rättvisa skipades för folket på bakgården i en särskild tingsstuga, som stod mellan fähusen och stallet. Den bestod af tvenne salar med en förstuga emellan och vid ändan af förstugan tvenne kamrar, af hvilka den ena, där nämndemännen uppehöll

sig, beboddes af tingsskrifvaren och den andra utgjorde det rum, till hvilket domaren och de andra herrarna drogo sig tillbaka mellan sessionerna. Härifrån hördes för tillfället tal och sorl. Antero såg prosten sitta allvarsam och liksom hjälplös vid fönstret.

De inträdde i allmogens stuga. Bänkarna voro fullsatta med tysta, lugna män. Det bereddes rum för dem på en bänk invid gämfvelfönstret. De togo plats bland de vadmalsklädda männen, och Antero kände sig som en af dem, kände sig höra samman med dem såväl andligen som lekamligen. Han var ett med dem. Deras sak var äfven hans — och skulle alltid vara det. Han tänkte liksom de och hans hjärta klappade i samma takt som deras. För första gången i sitt lif var han icke ensam. Alla tycktes de vara beredda för hvad som helst. Hotade någonting dem, stodo de alltid redo.

— De målsägande in! hördes brofogdens röst i dörren.

Men i samma ögonblick och som hade man väntat på denna signal uppstämdes en psalm. Ingen rörde sig från sin plats. Genom den öppna dörren såg Antero prosten, befallningsmannen och de öfriga herrarna begifva sig till tingssalen. När en vers var sjungen, kom befallningsmannen själf och ropade otåligt:

— De målsägande in!

Men ännu rörde sig ingen. Till svar togs en ny vers upp, och i sången förenade sig också de, hvilka stodo i förstugan eller befunno sig ute på gården. Först efter det den sista tonen förklingat, begynte männen långsamt begifva sig till tingssalen.

20.

Midt emot hvarandra, liksom tvenne skilda världar, sitta i tingssalen herrar och bönder på hvar sin sida om domarens bord. Bakom det befinna sig alla herrarna såsom käreande, framför det bönderna såsom svarande. Herrarnas blickar uttrycka hån och öfverlägset förakt, och de utpeka för hvarandra de inträdande. Prosten ensam tyckes icke rätt tillhöra denna krets, han ser allvarsam och besvärad ut. Lauri och Antero ha råkat få plats i främsta ledet bland de väckta, bakifrån framskjutna liksom till skydd och värn. Handolin och befallningsmannen vinka åt dem att komma högre upp, men de låtsas icke lägga märke därtill.

Domaren är en ung hofrättsauskultant med en smula egenkärt utseende . . . Skall verkligen en sådan som han slita den tvist, hvarom nu är fråga? Är det verkligen för en sådan som han gamla män och bepröfvade kristna skola stå till svars — för sin tro? Men Antero kan icke hos honom upptäcka minsta spår af förlä-

genhet öfver det skefva i hans ställning. Säkert och rutineradt och med konstlad värdighet sysslar han med sina papper, i hvilka han, mumlande för sig själf, ögnar och bläddrar.

— Jaha, det hade nog varit klokast att komma in genast när ni kallades.

— Tingslokalen är intet bönehus, det borde ni väl veta.

Hundrade ögon mönstrade honom med fasta, forskande blickar.

Vändande sig till befallningsmannen erhåller domaren af honom anklagelseskriften och börjar på finska göra reda för dess innehåll. I densamma påyrkas på grund af skedd angifvelse och prokuratorns vid Kejserliga senaten i Finland befallning sockneadjunkten Helanders ställande till ansvar därför, att han i åtskilliga predikningar och tal svårt förolämpat förmän och tjänstekamrater, i afsikt att nedsätta och förklena dem i deras åhörares ögon, samt därjämte hållit olofliga sammankomster såväl i egen socken som utom densamma. Hemmansägaren Paavo Ruotsalainen anklagas likaså för hållande af oloflig sammankomst och hemmansägaren Ilpolainen äfvenledes för samma sak och dessutom därför, att han i och för hållande af oloflig sammankomst med våld förstört en gärdesgård, hvilket i anseende därtill, att åverkan utöfvats inom kyrkans område och mot dess egendom samt dessutom med åsidosättande af kapellanens i församlingen

uttryckliga förbud och sålunda uppsåtligen, måste betecknas såsom en synnerligen försvårande omständighet. Hemmansägaren Rajalainen jämte åtskilliga andra anklagas såväl för hållande af oloflig sammankomst som för deltagande i sådan.

„Till belysande af de gjorda anklagelserna“ — läser domaren vidare — „anse vi oss slutligen ännu böra framhålla icke allenast den oenighet och den oreda, som denna rörelse kommit åstad inom den finska kyrkan, och den förvirring, den bitterhet och den hätskhet, som den uppväckt i hem och familjer, således i det enskilda lifvet, utan också den fara den innebär för staten genom sin sträfvan att undergräfvat öfverhetens auktoritet och respekten för lag och god ordning. Hvertill sådant slutligen kan leda, därpå gifves ett bjärt exempel i den ofvanberörda händelsen vid Korpivaara kyrka, då själftagen rätt blifvit utöfvad till och med på kyrkans helgade område. Få dylika saker ostraffade fortgå, hvem kan då ansvara för att icke det följande steget blir uppbyggnad af själfva kyrkans dörrar för någon pietistisk sammankomst.“

När anklagelseakten var uppläst, anhöll Helander om att få erinra, att åtal emot honom i anledning af hans verksamhet och uppträdande såsom präst icke föll inom häradsrättens, utan blott inom domkapitlets kompetens.

— Domkapitlet har här sitt tillförordnade ombud, och bevisar således redan denna omstän-

dighet, att domkapitlet anser häradsrätten vara kompetent att taga under ompröfning det mot adjunkten Helander väckta åtalet.

— Domkapitlets ombud har åtminstone inte ännu uppträdt såsom åklagare, och anklagelsen är för öfrigt inte framställd i hans, utan i befallningsmannens namn. Ombudet är ju nog här närvarande, men, efter hvad jag kan förstå, blott för den händelse, att rätten mot all förmodan skulle handlägga detta mål. Emellertid har häradsrätten under inga omständigheter domsrätt öfver mig, på sin höjd rannsakningsrätt.

Domaren vände sig till prosten.

— Jag ber att få fråga herr doktorn och riddaren, huruvida han förenar sig om den nyss upplästa anklagelsen mot sockneadjunkten Helander.

Med en smula osäker röst och blickande öfver mängdens hufvuden ut genom fönstret ytttrade prosten:

— Det högvördiga domkapitlets mig tilldelade fullmakt innehåller inte någon befallning för mig att på domkapitlets vägnar framställa några anklagelser.

— Ämnar pappa draga sig tillbaka? hviskade Lauri till Antero.

Äfven herrarna tycktes blifva förvånade och hviskade något till hvarandra. Befallningsmannen gick för att tala med prosten, men denne skakade endast på hufvudet.

— Med stöd af domkapitlets fullmakt är ombudet likväl berättigadt, för att inte säga skyldigt att förena sig om anklagelsen, sade befallningsmannen, i det han gick tillbaka till sin plats.

— Jag förbehåller mig rätt att uppträda i enlighet med hvad undersökningen kommer att bringa i dagen.

Detta var en missräkning för kärandeparten. Handolin och befallningsmannen rådplägade med hvarandra. Så gick befallningsmannen fram till domaren och hviskade något till honom.

— Ja, det är sant, sade domaren. Kanske är det skäl att uppläsa det utlåtande, som herr doktorn och riddaren afgifvit till domkapitlet i anledning af sockneadjunkten Helanders verksamhet öfver hufvud och i synnerhet rörande den af honom senaste midsommar hållna predikan.

— Finns utlåtandet här? frågade prosten och spratt till.

— Det är just på denna inlaga prokuratorns befallning om väckande af åtal grundar sig — främst den del däraf, som berör adjunkten Helanders opassande hållning gentemot sina förmän.

När aktstycket upplästs, anhöll befallningsmannen ånyo om ordet.

— Såsom häraf framgår, har adjunkten Helander gjort sig saker till den gröfsta smädelse och kränkning inte allenast af sin närmaste förman, utan också af hela kyrkan och dess högsta

väktare. Jag framställer därför de allra strängaste ansvarsyrkanden och ämnar därjämte leda i bevis allt det som i utlåtandet lägges honom till last, oberoende däraf, att herr prosten inte ansett sig böra vidhålla sin anklagelse.

Herrarna bakom bordet höjde igen sina hufvuden.

Domaren uppmanade nu de målsägande att anmäla sina vittnen.

— På egna och öfriga anklagades vägnar ber jag få föreslå, sade Helander, att för undvikande af onödiga utgifter inga vittnen skola höras, ty vi ämna inte neka till, att allt det som i anklagelseakten tillvitas oss i hufvudsak äger sin riktighet. Vi tillstå sålunda, att vi hållit religiösa sammankomster, bland annat också en på Risti-vaara, och att vi för att komma dit visserligen öppnat ett led, men också tillslutit det. Jag erkänner likaså, att den af min förman gjorda angifvelsen —

— Det var inte någon angivelse, utan ett affordradt utlåtande, rättade prosten.

— Nåväl, låt vara utlåtandet — att detta utlåtande i hufvudsak var riktigt och att innehållet i min predikan, stort sedt, var rätt refererad. Vi ämna således inte förneka fakta, utan endast bevisa, att vi inte begått några brott och följaktligen inte heller gjort oss förtjänta af något straff.

— Ja, jag kommer nog under alla omständigheter att låta höra vittnen, sade befallningsmannen.

— Då måste också vi såsom vittnen anmäla tvenne personer: magister Hagman och —

— Han är jäfvig, han är min svåger! ropade Handolin.

— Handolin är ju inte åklagare, åtminstone framgår det inte af handlingarna och stämningssinlagan; det är ju sedan likgiltigt, hvilken roll han för öfrigt må ha spelat vid väckandet af denna process!

— Hvem är svarandepartens andra vittne? frågade domaren.

— Jag skulle anhålla, att, om så påfordrades, också pastorskan Handolin hördes.

— Min hustru är inte här! utropade Handolin och vände sig häftigt om, som hade någon slagit honom.

— Nog är hon här, genmälte Helander lugnt och stilla.

— Med hvem har hon kommit hit?

— I det afseendet tror jag mig inte kunna tillfredsställa herr pastorns nyfikenhet, men för öfrigt torde detta spörsmål inte vara af någon betydelse för sakens utredning.

Yttrandet uppväckte munterhet på ömse sidor om bordet, till och med de allvarliga väckta människans anleten öfverforos af ett flyktigt leende.

Vittnena fingo aflägga sin ed och sedan aflägsna sig. Härpå sporde domaren, hvad svarandena hade att anföra i anledning af anklagelsen.

Helander trädde först fram.

Han erkände, såsom han också förut medgifvit, riktigheten af allt det som anfördes emot honom. Han ville icke heller neka till, att han i sin häftighet låtit undfalla sig yttranden, hvilka möjligen kunde anses innebära personliga förölämpningar. Han var äfven beredd att underkasta sig den dom, som till följd häraf kunde drabba honom. Han kunde likväl icke underlåta att uttala sitt djupa beklagande af att hans förman och han, församlingens tvenne herdar, på detta sätt skulle råka hvarandra på hvar sin sida af domarbordet. Han ville ändå tro, att prosten Martin icke för egen del tagit initiativet till denna förföljelse, utan att orsaken till den motvilja för pietismen, som tog sig uttryck i hans afgifna utlåtande, stod att söka däri, att han icke af egen erfarenhet visste, hvad som för det kristliga lifvet inom människan främst var af nöden. Detta finge utgöra svar på den del af anklagelsen, som grundade sig på hans förmans rapport om hans uppträdande såsom själasörjare.

— Men lika försonligt kan jag icke svara på den del af anklagelsen, där åklagaren vill främtaga mig rätten att förkunna Guds ord hvar helst och när helst jag det för godt finner och

vill ställa mina åhörare till ansvar därför, att de komma för att höra mig och alla andra, som efter bästa förmåga söka föra folket in på salighetens väg. Det väcker både min bedröfvelse och min afsky, att befallningsmannen kan och får antasta en man sådan som Paavo Ruotsalainen likt en vanlig förbrytare, denne man, som likväl offrat hela sitt lif för folkets andliga väckelse och dess ledande in på salighetens väg. I anklagelseakten tillvitas mig också det, att jag genom att förklena mina förmän också undergrävt öfverhetens auktoritet. Men om något, så är en process sådan som denna, väckt i dessa afsikter, ägnad att i folkets ögon förringa öfverhetens anseende. Jag vill säga sanningen och göra det så, att den höres inte allenast i denna stuga, utan så, att den också tränger utom dess väggar och öfver ödemarker och byar och städer när ända dit, där denna förföljelses begynnelse och rot finnes, hvar och hos hvem det nu sedan må vara. Och därför vill jag fråga: Vet åklagaren, veta våra angifvare och förföljare och deras bakom dem stående förmän, att de hafva inlåtit sig på en sak, som vittnar om den mest oerhörda fräckhet och laglöshet? Den prästerskapet af Sveriges forne konungar medgifna samt af hans majestät kejsar Alexander I, glorvördig i åminnelse, och vår nuvarande nådige monark stadfästa rätten att fritt och obehindradt få undervisa sina åhörare, en rätt som mångenstädes köpts med blod

och tårar och intill nu ägt oryggligen gällande kraft — denna rätt vill nu en befallningsman och en med honom mot oss stämplande brödpräst trampa under fötterna! Inte i eget namn, utan i hela den evangelisk-lutherska kyrkans namn uttalar jag på egna och medanklagades vägnar en den skarpaste protest mot detta våld, ty vi vilja icke höra till sådana pultroners antal, som utan motstånd afstå från en rätt, som våra fäder lämnat oss i arf. Det är verkligen upprörande, att ämbetsmännen, hvilka borde befrämja folkets gudsfuktan, äro de allra ifrigaste i fråga om att motarbeta den och uppmuntra öfverheten att förfölja sådana, som icke göra någon för när, men förtrampas af alla. Det kan inte vara möjligt, att en lagstiftare stadgat straff för hvarje religiös sammankomst utan undantag, då nästan alla supgillen äro tillåtna! Skall jag inte på kvällen i mitt hem få uttala detsamma som jag på morgonen yttrade i kyrkan? Skall jag inte få samla mina vänner hos mig för att begrunda Guds ord, då församlingens kyrkoherde får inbjuda sina vänner till dans och dryckeslag? Skulle verkligen en anklagelse vara af nöden, så borde den ha framställts i anledning däraf, att Bacchus dyrkades midsommarhelgen igenom, och inte därför, att Kristus i stillhet och utan att någon stördes tillbads och tjänades. Men vi vilja inte anklaga, vi vilja låta enhvar lefva oantastad, om man blott lämnar oss i fred. Må därför detta

åtal falla på sin egen ohållbarhet, och må Guds vrede förkrossa dem, som väckt detta åtal i afsikt att förkrossa oss! — För öfrigt har jag ingenting annat att tillägga, än att jag hoppas det dessa mina anklagade åhörare, hvilka upplåtit sina hus för mig och af mig mottagit undervisning rörande salighetens väg, måtte fritagas från allt ansvar samt att allenast jag såsom deras präst, om nämligen något försoningsoffer kräfves, måtte ådömas allt straff; ty då Herren anförtrodde mig lärarens kall, så förpliktade han mig tillika att vara tillfreds både med det onda och det goda, som vid utöfvandet af detta ämbete kunde blifva mig beskärmt.

De nedhukade, liksom af en osynlig börda nedtyngda, vadmalsklädda gestalterna rätade nu på sig, och sträfva händer ströko sträfva hakor eller förde åt sidan det öfver pannan nedfallna håret.

Befallningsmannen gjorde ett försök att minska ordens verkan.

— Detta är endast tomma ord och fager tal, och jag vill inte yttra något annat än att lagen i denna punkt är tydlig och klar: den förbjuder hållandet af dylika sammankomster, och lagen fordrar dom och domens verkställande.

— Har anklagade Helander något att anföra i anledning af det senast gjorda uttalandet? frågade domaren.

— Nej.

— Hemmansägare Paavo Ruotsalainen, hvad har ni att anföra i anledning af åtalet?

Paavo tog ett steg fram emot bordet. Där han nu stod med en smula krökta knän, böjd rygg, men upprätt, tillbakakastadt hufvud, gjorde han intryck af att vara försjunken i drömmar och grubblerier. Plötsligt flammade det till i hans blick, och hans genomträngande, skälvande stämma fyllde hela stugan, när han yttrade:

— Om det skulle gå så, att vi oskyldigt dömdes, så vilja vi till vår tröst och uppbyggelse påminna oss Luthers psalm:

De måste låta oss med fred,
Ehvad de sjunga eller springa,
Ty Guds Son är kommen här ned
Och skyler oss under sina vingar.

Domaren bidade några ögonblick och frågade sedan:

— Har ni ingenting annat att säga?

— Nej, ingenting mer, svarade Paavo och drog sig tillbaka till den plats, där han först stått, och försjönk igen liksom i dvala, under det hans gamla, halfslocknade ögon utan mål stirrade framför sig. Då och då drogos rynkorna i hans panna för ett ögonblick uppåt, en reflex af en i hans inre plötsligt vaknad tanke.

Det såg ut, som hade hans ord haft en viss verkan också på andra sidan bordet. Domaren

bläddrade nervöst i handlingarna, innan han om en stund igen tog till orda:

— Hemmansägaren Ilpolainen anklagas för att hos sig ha upplåtit lokal för oloflig sammankomst och för att på våldsamt sätt ha förstört kyrkans gärdesgård.

En högväxt man i nya vadmalskläder trädde fram. Han hade något själfmedvetet, bistert, nästan hotfullt i sitt utseende.

— Ja, därför är jag anklagad, sade han i väntan på fortsättning.

— Var det Ilpolainens verk, att mötet på Ristivaara hölls?

— Jag uppmanade mina gäster att begifva sig dit, då prästerna inte fingo kyrkan.

— Öppnade Ilpolainen ledet?

— Jag öppnade, men stängde det också.

— Visste ni, att pastor Handolin förbjudit er att vandra öfver hans ägor?

— Ja, det gjorde jag nog, det var just till mig han sade det.

— Och ändå öppnade ni det?

— Jag öppnade, men stängde det också. Och har någon skada skett, så kommer den att ersättas. Men då ingen ens fordrat det, så har jag inte heller kunnat erbjuda något.

— Ni erkänner således att allt det, för hvilket ni anklagas, är sant?

— Sant, men ändå lögn alltsammans från början till slut.

— Hvad är lögn? frågade befallningsmannen.

— Hela denna anklagelse är ett bedrägeri. Rätta orsaken till åtalet är denne vår försupne prästs ilska öfver, att vi inte alltid låtit honom lefva så, som han skulle ha velat, utan till och med kastat ut honom, när han drucken kommit för att bråka och föra oljud i våra hem, och för att vi inte i kyrkan velat höra på hans förolämpningar, utan mangrant gått våra färde, så att han fått dundra för tomma bänkar. När vi blott kunnat, ha vi vändt oss till andra präster. Men mest hatar han oss ändå därför, att vi förebrått och klandrat honom för, att han lefver i liderlighet och synd, umgås med främmande kvinnor och plågar och pinar sin egen hustru.

— Herr domare, jag fordrar denne mans ställande till ansvar . . . ! skrek Handolin.

Äfven domaren brusade upp och slog knyt-näfven i bordet.

— Håll er till saken, karl, och blanda inte in sådant, som inte alls hör hit! Har ni ingenting annat att säga . . .

— Sagdt är sagdt — men jag kan nog leda det i bevis, om det behöfves.

— Detta är ärekränkning — jag kommer att taga itu med den här saken, hväste Handolin.

— Lugna er, sade domaren. Det kan ni sedan göra, men inte nu. — Kalla in kärandens vittnen!

Handolins förre dräng, Matti, som nu var iklädd skörtdräkten, blef inropad. Han berättade, att intet våld brukats vid ledets öppnande och att där tidigare varit fri genomgång för hvem som helst, ända till dess att pastorn, kort före de väckta skulle färdas fram där, låtit stänga det. Ilpolainen hade öppnat ledet, men sedan också tillslutit det.

— Blef ledet lika stadigt och säkert tillslutet som det varit förut? frågade befallningsmannen.

— Lika fast och stadigt, om inte fastare, sade Matti. Ilpolainen förstår sig nog på saken, han.

— Nedtrampades ängen, när de vandrade öfver den?

— Det kan jag inte säga, men det vet jag, att vi från de tegarna senaste sommar skördade lika mycket hö som förut, kanske till och med något mer.

— Skall vittnet höras rörande något annat?

— Nej, jag har fått reda på hvad jag önskade, svarade befallningsmannen.

— Jag skall inte glömma vittnesarfvodet, sade Matti, när han aflägsnade sig.

Nu var turen inne för svarandens vittnen. Antero kallades in. Ilpolainen ville fråga honom, huruvida han sett att våld brukats, då ledet öppnades.

— Nej, jag såg ingen motsätta sig öppnandet af ledet. Jag vet för öfrigt mycket väl, att vägen spärrades af illvilja och en ondskefull lust att hindra folket från att sammankomma till andaktsöfningar. Får jag ännu yttra några ord?

— Ja, ifall det står i sammanhang med målet.

— Jag skulle tro det.

— Var så god.

— Jag vill då endast uttala min gränslösa förvåning däröfver, att en process sådan som denna öfver hufvud någonsin kunnat väckas. Hade jag inte med mina egna öron hört och med mina egna ögon sett, hvad som här inträffat och försiggått, så skulle jag sannerligen ha varit böjd för att tvifla på verkligheten af denna sak. Är det verkligen öfverheten och kyrkan och ämbetsverken, hvilkas uppgift jag föreställt mig vara upprätthållandet af ordningen, vakandet öfver god sed och beifrandet af brott, är det verkligen de, som, förklarande sig tillsatta af Gud själf, nu uppträda för att anklaga sina bästa vänner, sina trognaste bundsförvanter vid upprätthållandet och befordrandet af ordning, fred och allsköns dygder? Så ser det åtminstone ut att vara! Öfverhet och kyrka stå igen liksom så många gånger tillförne rustade till kamp mot sina egna. I sin blindhet se de inte, i sin inskränkthet förstå de inte, att de vid sina ansträngningar att kväfva denna rörelse samtidigt kväfva

allt det, som hos vårt folk är ädlast och bäst. I stället för att den finska kyrkan såsom nu stöter ifrån sig sina redbaraste vänner, borde den sluta dem till sitt hjärta. När den förföljer denna rörelse, förföljer den på samma gång sig själf, sargar sin egen pulsåder och utgjuter sitt eget hjärteblod.

Talarens stämma hade tilltagit i styrka och häftighet. Hans kinder blossade, och blicken var fast, flammande och skarp. Hans röst hade hörts ut i förstugan, dörren hade slagits upp och hans ord trängde fram ända till den andra stugan.

— Tiden tyckes verkligen vara mer rutten och mer fördärfvad, än till och med den värste belackare vågat påstå, men aldrig hade jag likväl kunnat föreställa mig, att denna ruttenhet och detta fördärf — måhända alla ovetande — antagit så väldiga proportioner. Jag vet inte, hvilka man bör döma strängast, dem, hvilka, framlevande sina dagar i folkets midt, inte förstå, inte hafva den aflägsnaste aning om, hvilken religiös och annan andlig spis detta folk kräfver och behöfver, eller dem, hvilka till fullo inse och hvarje dag erfara, till hvilken stor välsignelse pietismen redan i yttre måtto har varit, men likväl önska ställa hinder i vägen för ett fullbordande af dess påbörjade verk, af den orsak, att pietismen förekommer dem såsom ett ständigt vakande samvete, eller slutligen dem, hvilka de sedan än må vara, som tro sig kallade att leda landets andliga strömningar in i af dem själfva grädda fåror, men

som i stället för att förhjälpa folket fram till de trons och salighetens källor det en gång funnit, försöka hindra det att nalkas deras rand. — Jag beklagar, jag beklagar ur djupet af mitt hjärta, att något sådant kan hända i vårt land, men på samma gång känner jag mig glad däröfver, att förföljelsen nu sträckt sig också hit, till denna aflägsna nejd, att denna process blifvit väckt, att sålunda dumheten, kortsynheten, byråkratismen, trångbröstenheten och ofördragsamheten blifvit afslöjade äfven här. Hela den kurs man nu inslagit här i Finland och hvilken kännetecknas af fientlighet mot och förföljelse af all väckelse och all förnyelse inte allenast på det kyrkliga, utan också på det politiska området, kommer likväl att leda mot en säker undergång. Och ifall dessa ädla män verkligen komma att dömas till böter, låt vara huru obetydliga som helst, så är det blott ett nytt steg mot denna undergång, men på samma gång äfven ett steg på befrielsens, väckelsens och pånyttfödelsens väg.

Domaren hade upprepade gånger försökt afbryta Antero, men denne låtsade hvarken se eller höra honom.

— Men detta är ju inte något vittnesmål, utan ett försvarstal.

— Jag har gått ed på att säga, hvad jag vet vara sanning, och på grund af denna ed har jag rätt att uttala såväl hvad jag vet, som också hvad jag känner och förnimmer vara sant.

— Inför rätta är det aldrig fråga om känslor.

— Jag beklagar, att det så förhåller sig. Men jag kan också sluta nu, då jag redan sagt det jag hade att säga.

— Kalla in pastorskan Handolin, sade domaren.

Antero gick ut, och folkmassan vek åt sidan för honom som för prästen i kyrkan, när han på en af de stora högtidsdagarna genom det öfverfyllda koret banar sig väg från predikstolen till sakristian. De målsägande blefvo befallda att lämna rummet för den tid rätten öfverlade och fattade sitt beslut. Någon fattade Anteros hand och sade: „Tack.“ Det var Hanna, och bakom henne stod Karin med lågande blickar. Lauri slog honom på axeln.

— Du talade utmärkt. Jag såg tårar i många ögon. Till och med nämnden tycktes blifva rörd, och jag tror, att dina ord gjorde intryck också på domaren.

— Kanske var det meningen att det skulle blifva sagdt, eftersom det sades, svarade Antero.

Karolina hade kommit ut och tryckte hans hand.

— Hörde du, huru de sade: Där talade en värdig son till fadern?

— Nej, sade de verkligen det?

En ljuf, värmande känsla genomströmmade Anteros bröst. Hade de verkligen jämfört honom

med fadern — dessa hans fars gamla vänner? Hade de gillat honom, hade de upptagit honom bland sig? Och han hade sålunda offentligt slutit sig till dem, oskiljaktigt, inför hela världen?

Han måste få samla sina tankar, en stund vara allena. Han gick ut ur stugan och vandrade några minuter af och an på vägen där ute.

När han återvände till tingssalen, var gården full af folk, och andra strömmade ut genom förstugudörren. Lauri såg honom komma och skyndade honom till mötes.

— Domen har fallit, alla de bönder, hos hvilka sammankomster hållits, dömdes till hundra rubels böter hvar.

— Hundra rubel?

— Med undantag af Ilpolainen, som fick tvåhundra. Det betyder åtminstone för några, de mest obemedlade, fängelse. De, som varit närvarande vid sammankomsterna, fingo plikta fem rubel. — Helander blir antagligen suspenderad för någon tid. Hans sak hänsköts till domkapitlet. Pappa påyrkade inte hans frikännande, fastän jag bad honom därom, han ryckte endast på axlarna. — Se, där kommer han! — Pappa, är du belåten nu?

Prosten kom emot dem i porten, men låtsade icke höra något; han fortsatte sin vandring

utan att blicka åt sidan, med nedböjdt hufvud, stirrande rakt framför sig.

I detsamma uppstämades på gårdsplanen en psalm:

Vår Gud är oss en väldig borg,
Han är vår sköld och värja,
Han hjälper oss af nöd och sorg,
Som vilja oss besvärja.

Vår egen kraft är här för svag,
Vi vore snart nedgjorda,
Men för oss går till strid och slag
Vår hjälte, Herrans Smorda.
Spör du hvad namn han bär?
Det Jesus Kristus är,
Vår Herre Zebaot.
Hvem kan stå honom mot?
Han fältet skall behålla.

Paavo stod på tingshusets trappa, vid hans sida stod Helander.

— Låtom oss bedja! hördes Paavos stämma.

Han föll på knä, och alla de väckta följde hans exempel, hvar de än råkade stå. Allas blickar voro riktade på Paavo. Äfven det öfriga folket, som icke tillhörde pietisternas antal, sjönk ned liksom tryckt till jorden af en mäktig hand. Några försökte liksom för att trotsa blifva stående, men också de böjde om en stund knä

i likhet med alla de andra. I dörren uppenbarade sig nu herrarna, hvilka ämnade sig ut, men likväl icke lyckades bana sig väg. De föllo icke på knä, men deras hufvuden blottades som af ett inre tvång.

— Allsmäktige Gud, du vår väldiga borg och goda herde, du fasta värn för alla dem, som komma till dig och förtrösta på dig! Ur djupet af våra hjärtan ropa vi till dig i vårt betryck. Plågan har åter kommit öfver våra hufvuden, och vi hafva ingen annan hjälpare än dig, Herre vår Gud. På dig förlita vi oss, ty ur din hand ryckes ingen, som du en gång tagit i ditt hägn. Vi gisslas för vår onskas skull, men likväl tro vi, att du icke tillstädjer, att vi plågas mer än våra krafter kunna bära. Beskydda och bevara oss, o Herre, och trösta oss genom ditt heliga ord.

Ånyo brusade sången:

Guds ord de måste låta stå,
Det få de ej om handa,
Med oss skall Gud i striden gå,
Med väldig kraft och anda.
Vi fritt och gladt till mods
Ge ära, lif och gods,
Det allt de taga må,
Stor vinst de icke få:
Guds rike vi behålla.

— Ekot af denna sång skall ljuda genom sekler, hördes Helander säga i den skymmande kvällen, medan den sydliga brisen sakta susade i furuskogen bortom gården.

Befallningsmannen, Handolin, domaren och tingsskrifvaren sutto i tingssalen drickande toddy och spelande kort.

— Tror ni, att domen kommer att stå? frågade domaren.

— Alldeles säkert! sade befallningsmannen. Och kommer den att förändras, så blir den endast strängare.

— Du tror således inte, att den kommer att förmildras?

— Nej, det kan den inte, lagen är tydlig och klar.

— Få se, hvad Helander kommer att få?

— Hade prosten gjort sin skyldighet, så hade han nog mist tjänsten, men med mindre än ett års suspension går det ändå inte nu heller af.

På nytt slogos korten i bordet — samma bord, vid hvilket eden blifvit aflagd och på hvars andra ända bibeln och lagböckerna ännu hvilade.

— Tag af, Handolin! — Hvarför sitter du där och stirrar? — Det var ju nog en litet ledsam historia för dig, det där, att gumman din kom och vittnade emot dig själf. — Hör du, med hvem är det egentligen hon löper, eftersom du inte det ringaste tycks ha reda på hennes vägar? Hvarför säger du ingenting?

— Satan!

— Nå, det var åtminstone ett ord på sin plats. Blanda korten!

Handolin försökte göra detta, men hans händer darrade.

— Blanda du! — och han sköt korthögen öfver till sin granne.

— Tag dig en sup, det kommer nog att hjälpa.

— Nej, det hjälper inte, nu hjälper ingenting.

— Han glor som skulle han se spöken, ytttrade i detsamma en röst bakom dem, och där stod, halfvägs mellan dörren och bordet, i det dunkla skenet af de osande ljusen farbror Jakob.

— Se, där få vi en i stället för Handolin! Kom hit och brygg dig en todody.

— Nej tack.

— Vill du inte ha todody?

— Nej, nu dricker jag inte mer än jag redan druckit, nu får brännvinet inte stiga mig mer åt hufvudet, det är inte nödvändigt den här gången.

— Hvad festar ni egentligen för?

— För ett rättvist utslag, sade befallningsmannen, brast ut i skratt och tog sig en klunk ur glaset.

— För ett rättvist utslag och en laglig dom, instämde tingsskrifvaren.

— Herrarna äro således belåtna med sin dag?

— Ja, det gick inte så tokigt, fastän det nog hade kunnat gå bättre. Rätteligen hade de bort få fängelse, och kanske komma de också att få det . . . Målet kommer ännu att återremitteras till häradsrätten.

— Hvad säger du, Handolin, om den attest, som du fick af dina åhörare? frågade farbror Jakob.

— Tig! hväste Handolin.

— Bry dig inte om hvad han pratar, Handolin.

Farbror Jakob hade kommit närmare bordet och stod nu inför dem med händerna i byxfickorna, tuggande på sin cigarr.

— Denna process är den skamligaste och dummaste, som någonsin blifvit väckt. Ni vann nu, ni dömde fattiga bönder till höga böter, men denna seger kommer ni hela ert lif att få ångra.

— Skål, farbror, du visar dig igen som en mästare i att agera.

— Jag agerar visst inte, den här gången talar jag på fullt allvar.

— Nå, tala då, var så god. — Spader ess!

— Det är för öfrigt alldeles likgiltigt hvad du säger.

— Och jag säger er ännu en gång, att aldrig har i detta de orättvisa domarnas land en mer orättvis och partisk dom blifvit afkunnad.

— Menar du allvar eller skämtar du?

— Jag menar allvar den här gången.

— I så fall ber jag att få underrätta dig, att jag dömde i enlighet med lagen. Klandra således lagen, men inte mig!

— Du dömde som du blifvit befalld att döma!

— Åh, hut!

— Du dömde, utan att lyssna till nämnden, som velat följa samvetets bud och frikänna, du dömde, krypande bakom lagens bokstaf, så, som du visste, att höga vederbörande väntade att du skulle döma — till deras förmån.

— Ännu en gång: vet hut!

— Tro aldrig, att du på det där viset lyckas imponera på mig. Försök inte rynka ögonbrynen och lägga din panna i vördnadsbjudande veck — din osäkra blick säger mig, att ditt samvete är sjukt.

— Jag vill inte byta ord med dig, men vore du inte en gammal man, så skulle jag kasta ut dig.

— Ja-a, det vore också ett argument — af en domare.

— Se så, sluta nu! — Sitt ned, farbror Jakob, ställ nu inte till gräl, brygg dig en toddy, så blir ditt humör nog bättre.

— En finsk domare dömer alltid, hör du det, alltid och striktemang efter lag och rätt. Det borde du nog såsom gammal tingsskrifvare känna till af egen erfarenhet.

— Jaha, jo, jo, men just som gammal tingskrifvare säger jag, att hela denna de finska domarens omtalade laglydnad är en legend. Endast i sådana fall, då man inte behöfver frukta för att komma i kollision med höga vederbörande, följer man måhända lagen. Stack man dig inte en färdig lagparagraf i näfven, visade man inte för dig detta urgamla, föråldrade, för andra förhållanden afpassade stadgande, hvarom du själf inte skulle ha haft en aning — och inte heller hade en aning — det sade du själf i går — men nu dömde du med stöd däraf utan att blinka, utan att blinka!

Herrarna gitte icke mer höra på honom, utan försökte fortsätta sitt spel. Men gubben släppte dem icke så lätt.

— Förlåt, egentligen var det ju inte min mening att gå illa åt er.

— Nå, det där låter redan helt annorlunda. Skål då, brygg nu, när du blir bjuden!

— Tackar som bjuder. Ja, rätteligen borde jag tacka er, tacka er för att ni än en gång satt mig i tillfälle att se en mänsklig komedi så-

dan som denna utföras med en sant gudomlig komik. Att se en sådan där ung, skägglös spoling i en trossak sitta till doms öfver den gamle, bepröfvade troshjälten Paavo Ruotsalainen, — att se en sådan där mutkolf till befallningsman anklaga en Herrens profet, som i helg och söcken predikat bättring för folket, — att se en sådan där förfallen rumlare och delirantisk präst angifva sina egna församlingsbor därför, att de tjäna Gud och lyda hans bud, att se honom med gårdsgårdsstörar spärra vägen till himlen för dem — det är storartadt! Skål på det!

— Jaså, nu dricker du? Nå, det är godt och väl, nu slutar du väl ändtligen att prata skräp.

— På en sådan förlustelse lönar det verkligen mödan att tömma ett glas.

— Drick till botten bara!

— Får jag lof att föreslå de fallnes skål? *Væ victis!* Herrarna äro så goda och inte låta störa sig.

— Nej, det ämna vi inte heller. — Ruter!

— Jag dricker också hellre den skålen ensam. Det var i alla fall en ståtlig samling. Jag tror, att jag klär mig i skörtdräkten igen. Hur värdiga och säkra och öfverlägsna stodo de inte — de växte och växte under det deras anklagare krympte ihop, sjönko, sjönko . . .

— Hör du, Jakob, sluta nu en gång, och låt oss spela i fred.

— Och sista akten där ute på gården — hvilken storslagen syn! Det hade varit motiv för en tafla, det: den skymmande kvällen, den mörka väggen, den svarta dörren och i denna infattning Paavos hvita hufvud . . . Aldrig har jag hört något mer gripande än deras psalm.

— Det var i alla fall deras sista psalm, sade befallningsmannen och tog en djup klunk ur sitt glas.

— Hädanefter komma de inte att våga . . .

— Komma de inte att våga? Säger du det, Handolin? Var så god och kom med mig, så skall jag visa dig, hvad de våga. De hålla som bäst på att inviga sin nya kyrka på Honkaniemi, och där äro inte allenast väckta, utan också säkra, åtminstone hälften utgöres af säkra. Kom och se, ja, det var ju egentligen mitt ärende . . .

Kortspelet afstannade.

— Hvad säger du?

— Jaha, det här börjar intressera herrarna?

— Men det är ju oerhördt!

— För öfrigt insamlades redan penningar för att betala böterna, och de lofvade draga försorg om Helander, ifall han skulle bli afsatt från sin tjänst. Handolin, din svåger lade hundra rubel i kollekthatten.

Handolin sprang upp.

— Hundra rubel? Hvad? Det är af de där penningarna, som hans morbror testamenterade honom

— men det äger inte giltighet, det där testamendet, jag skall öfverklaga det och få det upphäfdt!

— Du kan ju försöka! — Gissa hvem som bar upp kollekten? Lauri! Kanske vilja herrarna vara så vänliga . . . och farbror Jakob räckte fram sin hatt.

Befallningsmannen stötte honom ifrån sig och begynte upprörd vandra fram och tillbaka öfver golfvet.

— Men detta är ju ingenting annat än . . . än uppror!

— Ja, just uppror, revolution! — I Frankrike rifva de som bäst ned kyrkor, hos oss bygger man upp sådana — det är vår revolution, det.

— Hör du, gaf han verkligen hundra rubel? Hundra rubel? . . .

— Ja visst.

— Hundra rubel?

— Men din hustru gaf endast tio. Hon sade, att hon inte ägde mer. Men du kan ju öka på summan.

— Tio rubel . . . Var också hon där.

— Där äro de alla med undantag af er och prästgårdens gamla och lagmansherrskapet. — Ah, sådana ryggradslösa stackare de ändå äro, dessa båda mäktiga herrar. — Nu blottade sig ändtligen också lagmannen — han hade själf bort förrätta tinget, han borde inte ha dragit sig undan bakom en sådan där hofrättsauskultants rygg. Där står han nu med sina inlästa och undangömda grund-

lagar! Ja, ja, riktigt, alldeles riktigt, de befinna sig bakom lås och bom, på kistbotten — för att växa med ränta för framtiden!

— Håll nu en gång upp med ditt skräfvel . . .

— Han själf hade naturligtvis inte kunnat fälla dem, han förstod nog, att något sådant inte anstod en fri domare, men han ville inte heller frikänna. Han har nog snusat sig till, hvarifrån vinden blåser i de högre sfärerna — han sträfvar till senaten, och kanske kommer han också dit inom kort. De äro af samma skrot och korn, han och herr doktorn och riddaren, de båda spelkamraterna — båda utan ryggrad, utan grundsatser, utan egen öfvertygelse, af den gamla, bugande byråkratiska stammen. Men ungdomen besjålas af en annan anda! Den där Hagman är ändå en präktig gosse. Jag hade aldrig kunnat tro, att han ägde en sådan fasthet, han, som ändå förefaller att vara litet för mycket månskenshjalte. Och Lauri också, Lauri också. Han lämnade sitt hem och vänder inte tillbaka, huru mycket de än försöka öfvertala honom . . .

Befallningsmannen rådplögade med domaren.

— Den borde upplösas, denna sammankomst . . . eller kanske vore det ändå klokast att tillsvidare lämna dem i fred?

— Ja, kanske vore det verkligen det klokaste . . .

Handolin raglade fram till farbror Jakob.

— Hör du, var min hustru verkligen närvarande där, eller —?

— Ja, ja.

— Och gaf hon tio rubel?

— Ja, det gjorde hon, du hörde ju det redan. Det är en skam för dig, att du på det viset låter din hustru trotsa dig.

— Ja, men satan anamma, jag kommer inte mer att tillåta det, jag skall släpa henne hem.

— Ja, gör det, visa att du är herre i ditt eget hus.

— Helvete, jag skall föra henne hem lefvande eller död. Jag skall släpa henne i håret —

— Gör det! — En sådan skam för dig som äkta man och präst . . . Alla människor skratta åt dig . . .

— Satan, jag skall visa!

— Låt honom vara, reta inte upp honom . . .
Sitt ned, Handolin.

— Nej, jag går och jag skall visa —!

Handolin ryckte till sig sin mössa och störtade ut. Farbror Jakob skyndade efter honom.

— Nej, inte ditåt, här går ju vägen. Hvad ämnar du egentligen göra?

— Det är hennes bror, som uppviglat henne — han är hennes onda ande.

— Du hålles ju inte på benen . . . Hvar har du din häst? Låt oss taga häst.

— Jag behöfver visst inte någon häst.

De närmade sig kyrkan. Handolin skyndade förut, men blef allt mer andfådd och saktade farten. Invid kyrkan vacklade han plötsligt och sökte stöd mot muren, där han sedan blef stående.

— Hör du, du orkar inte längre, låt oss vända om.

— Jag? — Nej, för satan!

Han satte sig ånyo i rörelse, raglade tvärs öfver vägen och hamnade i en snödrifva. Farbror Jakob hjälpte upp honom och grälade:

— En gammal fyllbult som du och har ännu inte lärt sig att hållas på benen . . . Se på mig, mina ben svika mig aldrig . . . och inte sviker mig hufvudet heller!

De vandrade nu arm i arm.

— Jag har hjärtfel och fördenskull blir . . . blir jag . . . andtruten . . . Hon vet det nog och ändå . . . retar hon mig . . . hon hoppas att . . . att jag skall dö . . . Vänta . . . låt mig andas ut litet.

— Du orkar inte längre, låt oss vända om.

— Det vore då märkvärdigt . . . nu kan jag nog igen . . . Hon är min plågoande . . . bakom min rygg har hon . . . säger ingenting, men . . . kommer i hemlighet för att vittna . . . Tio rubel . . . hvarifrån har hon fått dem?

— Är det sant, att du brukar slå henne?

— Djäflar anamma . . . jag slår, jag rifver henne i håret . . . Hvad är det där . . . det där hvita huset där borta . . . i skogen?

— Det är just deras nya kyrka.

Där vägen tog af till Honkaniemi stod en ny byggnad. Dörren öppnades i detsamma, och tonerna af en psalm nådde deras öra.

Handolin ryckte sig lös och skyndade dit.

Farbror Jakob följde efter så snabbt han för-
måde. Denna kapplöpning föreföll honom till
den grad lustig, att han måste stanna för att
skratta ut.

Han upphann Handolin vid dörren till stu-
gan, där han stod och famlade efter låset. Då
han icke fann det, sparkade han upp dörren och
stöflade in, med möda undvikande att stupa öfver
den höga tröskeln.

Handolin stod vacklande midt i stugan. På
golfvet stodo långa rader med bänkar, och midt
igenom salen gick en gång liksom i kyrkan.
Stugan var full med folk. Vid ändan af ett bord
sutto Paavo, Helander och Rajalainen, något ba-
kom Antero och prästgårdsungdomen. Sången
upphörde icke, knappt en enda vände på hufvu-
det vid Handolins inträde. Sången fick blott
liksom ny glöd och ny kraft och försökte liksom
med sin egen öfverväldigande styrka trycka frids-
störaren ned till jorden. Handolin var andfådd,
han pustade tungt och gjorde meningslösa åtbörder
med händerna, som sökte han värja sig mot nå-
gon som ville angripa honom.

Sången upphörde, den sista versen var
sjungen. Allas hufvuden voro fortfarande lika

stadigt bortvända. Helander reste sig slutligen från sin plats, gick fram till Handolin och frågade:

— Hvem söker du?

— Hvar är Karolina? Bort, bort . . .

— Här är jag.

Karolina hade suttit alldeles i närheten, ytterst i den bänk, invid hvilken Handolin stannat. Handolin fäktade fortfarande med armarna . . .

— Bort, bort . . .

Han stönade tungt med förvidna anletsdrag, och rullade vildt med sina fånigt stirrande ögon.

— Låt oss gå då, sade Karolina och smög sig snabbt förbi mannen till dörren. Då tycktes Handolin plötsligt vakna upp ur sin dvala — han greps af raseri och rusade efter sin hustru ut i den mörka förstugan. Han raglade igenom denna, snafvade öfver den yttre dörrens tröskel och flög hufvudstupa ned för trappan, framför hvilken han, utan att gifva ett ljud ifrån sig, blef liggande.

Karolina och farbror Jakob skyndade till för att lyfta upp honom, men han var redan död, hans tinning hade slagit mot en hvass sten.

— Det var mitt fel, det var mitt fel, jämrade sig Karolina.

Farbror Jakob skyndade så snabbt han förmodde åt prästgården till. Allt emellan stannade han, riste på sitt hufvud, under det hans axlar

skakades som af häftiga rysningar, och fortsatte sedan igen sin språngmarsch, då och då mumlande för sig själf: „Nemesis . . . nemesis, huhuh!“

Men han ville likväl vara den förste som bringade prosten, befallningsmannen och domaren detta budskap, för att riktigt få se, hvilket intryck underrättelsen om det skedda skulle göra på dem.

Prosten vankade från rum till rum i den halfmörka våningen. När han kom till kansliet, såg han någon stå i dörren.

— Hvem är det?

— Jag kom bara för att berätta, att Handolin nyss dog. Måhända borde man sända en häst efter liket . . .

— Dog?. Huru? När?

— Jag vet inte — kanske var det en olyckshändelse, kanske ett slaganfall . . . jag vet inte. Eller kanske var det nemesis . . .

— Talar du verkligen sanning? Men det är ju förfärligt!

Lauri och flickorna kommo i detsamma springande och berättade brådskande, andfådda och pratande i munnen på hvarandra, hvad som hade inträffat.

— Tala inte så högt, barn, mamma kunde höra er.

— Är mamma sjuk? frågade Lauri.

— Hur skulle hon väl kunna vara annat . . . af sorg och grämelse.

Farbror Jakob skyndade vidare till tingsstugan. Där sutto herrarna fortfarande kvar vid spelbordet.

— Hvar lämnade du pastorn?

— Mina herrar, jag måste beklaga att jag måhända igen kommer och stör, men jag har likväl den smärtsamma plikten att meddela er, att vår gemensamma vän Handolin lämnat detta jordiska och samlats till sina fäder. Han finnes inte mer bland de lefvandes antal. Han har skuddat den smutsiga jordens stoft af sina fötter och i en brinnande vagn uppfarit till himla.

— Hvarför gycklar du nu igen? Det här börjar verkligen gå för långt!

— Nej, nej — det är rena sanningen . . . nemesi . . . huh!

Och han tog sig en styrketår och berättade, hvad som inträffat.

— Någon har dödat honom.

— Dödat . . . ja, helt visst dödat . . . någon ja, eller någon annan — han pekade med tummen upp mot taket.

— Man måste genast företaga polisundersökning rörande det skedda.

Gubben brast ut i skratt, en smula konstladt och nervöst . . .

— . . . Och ställa den skyldige till ansvar? . . . och hålla urtima ting och taga ut stämning mot Vår Herre . . . och ha honom att stå till svars för

sina gärningar för att han uppträdt som domare — i egen sak? — Heh?

— Låt bli att häda Gud . . . Finns det då ingenting heligt för dig?

— Känns det redan kusligt, hvad?

Herrarna hade lämnat sina kort och flaskor på bordet och skyndade ut.

Farbror Jakob var ensam i stugan. Han fyllde ett dricksglas med konjak.

— Nemesis . . . nemesis . . . i dag honom, i morgon dig — eller mig. Skål på er! — Jaså, de ha redan gått. — Om det ändå skulle finnas en rättvis Gud? Fan vet. — Tjänare, och dit for han och hann inte ens välsigna sig för resan. Rakt på en hvass sten. Och hvarför just dit, hvarför inte lika väl i den mjuka snödrifvan bredvid? Hvar manne han nu befinner sig? Ja, befinner han sig öfverhufvudtaget någonstädes, så vet man nog hvar. Där får gubben inte en droppe, inte en enda liten droppe — från evighet till evighet. — Den, som ännu njuter af nådtiden, måste därför passa på tillfället och taga sig en tår . . . — och farbror Jakob tömde i ett enda drag det fyllda konjaksaset till bottnen.

Åter är det sommar i Kontola prästgård, åter är huset fejadt och ordnad från golf till tak, åter äro alla gångar och vägar från stranden ända upp till gården sopade och krattade. Det väntas igen främmande. Och för dörren står en högtid, större än någon annan, som tidigare firats här: bröllop och silfverbröllop.

Men nu genomströmmas icke de väntades hjärtan af den forna glädjen, deras bröst fyllas icke af några högtidskänslor, de kunna icke mer hoppas på det nya och ljusa, sommaren alltid tillförne plögade bringa dem.

Prostinnan vandrar granskande från rum till rum, men stegen äro trötta, händerna overksamma och intet leende krusar nu hennes läppar. Den hvita spetsmössan passar icke väl ihop med hennes sorgsna anlete. Flickorna hjälpa henne, de utföra hennes befallningar, men deras hjärtan äro icke med som förr, de sakna den forna ifvern och det forna intresset för dessa festförberedelser. Hanna och Karin deltaga i arbetet, men om också

icke deras blickar spörja och undra, hvartill all denna fåfänglighet skall tjäna, så förvåna de sig likväl öfver, kritisera och nagelfara ändå sina egna händers verk.

Prostinnan vandrar och vandrar och uttalar halfhögt sina tankar, såsom gamla och en smula tankspridda fruntimmer hafva för sed . . .

— Här vankar jag nu från rum till rum precis på samma sätt som för ett år sedan, då jag spejade och lyssnade och väntade mina gossar och kära gäster. Då var dagen klar, vacker och varm, och alla dörrar stodo på vid gavel. Nu blåser en kall och skarp nordanvind och himlen är mulen. Då smyckade Hanna vindsuppgången till ära för Robert. Nu ligger Robert sjuk och blek där uppe och hostar och spottar blod. Blott nu gästerna inte komma innan han vaknat. Många ord har han inte orkat tala. Men hemma är han i alla fall, Gud vare lof! Hvad skall han säga, då han en gång får höra om allt, som inträffat här? Nu lefver han fortfarande i den tron, att allting är som förut.

Prostinnan sjönk ned på en stol i salen, i hennes famn låg en duk, hvilken hon ämnat breda öfver bordet, men nu förmådde hon icke mer tillbakahålla sina tårar . . .

Allt var så förändradt! Men hvad var det egentligen, som åstadkommit denna förändring? Ingenting af det, som inträffat, hade i själfva verket behöft inträffa. Allt hade kunnat gå sin gamla, gilla gång.

— Men nu är Lauri belegerad, nu är Roberts hälsa bruten, nu äro alla barnen pietister och stå emot far och mor, det goda förhållandet och det goda samförståndet mellan familjemedlemmarna är förstördt. Och aldrig kommer det mer att bli annorlunda, om också gäster anlända och sommar stundar. Hvem vet, hvad som ännu kan hända, då Hartman och Lauri råka hvarandra? Hartman säger något, Lauri brusar upp . . .

Prostinnan hade hoppats, att professorn alls icke skulle komma; först hade det också varit hans afsikt att uteblifva, men sedan hade han likväl skrifvit, att han skulle komma. Det fattades nu bara, att också Snellman skulle uppenbara sig här! —

Lönnrot, han finge nog gärna komma, han var nog välkommen. — Och om jag handlade rätt, så skulle jag föra honom upp på vinden, öppna dörren och säga: Där ligger han med feberns rodnad på sina kinder, ert offer, det finska språkets offer, fosterlandets offer, en luftslottens martyr! Nu är det er skyldighet att bota honom från den feber, som ni upptändt i hans själ. Gör det, herr doktor, gör det, jag fordrar — som moder återfordrar jag af er min son frisk och sund.

Prostinnan kunde från sin plats se prosten sitta vid sitt bord i kanslirummet. Denna vår hade icke ens fisket beredt honom något nöje som alltid förut. Numera talade han aldrig om

sina kärr och icke heller om sina odlingar; han promenerade icke med flickorna, han bad dem aldrig mer följa med; gick han någon gång ut, så gick han ensam eller med Musti. Man kunde nästan tro, att också han blifvit väckt — om nämligen dysterhet och melankoli vore ett kännetecken på pietism. — Och så är det ju — och ännu därtill trängsinthet och lust att fördöma. Förut fanns här endast ett par sådana forskande, förebrående ögon, men nu finns det så många, många, både inom och utom våra dörrar. Om de ändå ville uttala, hvad de tänka, hvad de anse för synd och hvarför de göra det! I dessa oskyldiga tillrustningar för bröllopet finns för dem något motbjudande, något i deras tycke opassande, men hvad? Blott bröllopet äntligen vore förbi! Ack, med hvilken glädje drömde och planerade vi inte förr om denna fest! Och Naimi, stackars flicka — man kan så ofta se, att hon gråtit. Man märker tydligen, att hon längtar bort härifrån. Hon trives nu bättre hos lagmannens än hemma. — „Ha flickorna sagt någonting till dig, Naimi?“ — „Nej, inte ha de sagt något, men de äro så stela och kalla, som skulle jag inte vara deras syster.“

Hanna gick igenom rummet. Hon stannade, men gick igen. Om en stund visade hon sig åter i dörren, hennes ansikte hade ett uttryck, som hade hon nu beslutit säga något, som hon länge burit på.

— Det kommer således inte att behövas sommarmattor här i salen?

Prostinnan försökte svara så otvunget och vänligt som möjligt:

— Nej, jag har tänkt, att vi i år inte skulle ha mattor.

— Men alla föregående somrar ha vi ju haft?

— Men om de nu i alla fall snart skulle tagas bort?

— Hvarför?

— I fall pappa möjligen skulle önska, att gästerna finge dansa.

— Jaså.

Nu hade Hanna fått veta det, hvarom hon redan länge tycktes ha ämnat fråga. Ja, för prostinnan hade gärna dansen fått inställas, om det endast varit möjligt. Men när nu Olai önskade det — och så för Naimis skull. För hennes skull ville hon icke motsätta sig det. För ett barns skull måste hon göra det, som hon för ett annat barns skull inte hade bort göra . . .

Voro de helst lyckliga i sin nya tro, Hanna och Karin? Hanna var ständigt allvarsam, stundom nästan dyster. Endast då, när hon åtföljd af Maria Helander återvände från Honkaniemi, var hennes blick klar och lycklig. Hon arbetade från morgon till kväll och fullgjorde punktligt sin skyldighet. Hade hon icke bort belönas därmed, att hon icke sårades i sina känslor? Hade hon blott kunnat öfvertala Olai! Men hon kunde icke ens komma

fram med något sådant för honom, han ville icke alls höra talas om något dylikt. Det var en ömtålig punkt hos honom.

Prostinnan begaf sig upp på vinden och lyssnade vid dörren till Roberts rum för att höra, om han var vaken. Hon hörde honom hosta. Försiktigt gläntade hon på dörren. Robert var vaken.

— Kom in bara, mamma!

— Nå, hur mår du nu?

— Utmärkt, förträffligt! Bara jag hvilat litet till, kommer jag att stiga upp.

— Nej, det får du inte, du skall nu ligga stilla och hämta krafter.

— Jag har minsann inte tid att vräka mig alltför länge. Se här, mamma, alla dessa anteckningar måste genomgås och ordnas, innan jag i höst beger mig ut på en ny resa.

— Robert, du får inte tala så! Du har ju knappt hunnit hem och orkar knappt sitta i sängen, innan du redan tänker på nya färder.

— Ser du, mamma, det är nu en gång så, att till och med det längsta lif är kort för det arbete den har att utföra, som vill utföra något ordentligt. Och å andra sidan, lifvet betyder i och för sig intet i jämbredd med det, som utgör till och med det obetydligaste resultatet af detta arbete. — Men berätta nu något härifrån — hur står det till här?

— Allt är nog bra.

— Anteros och Lauris handling gladde mig i högsta grad.

— Hvilken handling? Hvad då?

— Det, att de för Snellmans skull vågade ställa sig i opposition.

— Jaså, det var det du menade?

— Det måste en gång sägas ett modigt ord!

— Jag lyfte min knutna hand och hoppade högt af fröjd där ute på Lapplands tundror, när jag fick ert bref, som förtäljde, att de på detta sätt vågat protestera mot Saimas indragning. — Ha de inte redan kommit? Hvar äro de?

— De komma nog snart — de ha varit i Korpivaara — Antero är präst där.

— Präst?

— Eller rättare sagdt endast tjänstförrättande predikant efter Handolin.

— Är Handolin död? Därom ha ni ingenting skrivit. Men är det Anteros mening att blifva präst?

— Ja, och Lauris också.

— Också Lauris?

Robert fick ett hostanfall. Det tilltog i häftighet och skakade den bräckliga kroppen så våldsamt, att det nästan såg ut, som skulle den gå sönder. Prostinnan måste stödja honom.

— Herregud, hvad du är mager.

När anfallet var förbi, låg Robert utmattad med feberglänsande ögon.

— Det är ändå härligt och skönt att ligga här på dina mjuka bolster, mamma. Det var ofta, om jag nu skall vara uppriktig, ganska kallt och kusligt att ligga i snödrifvorna.

— Har du, olyckliga människa, legat i snödrifvor! — Nå, nu förstår jag!

— Men ändå vet jag inte, hvilkendera bädden som var bäst, hvar jag legat mest belåten. Ser du, mamma, där fick jag något, som jag förut inte ägt — jag fick en stor lifsuppgift.

Modern sade ingenting, men tänkte i stället, när hon betraktade sin son: — Du är också „väckt“, du, liksom de andra . . . dina ögon brinna på samma sätt som deras.

— Vet du, mamma, hvad som i denna stund bereder mig den största tillfredsställelsen? — Jo, det, att jag inte nu liksom senaste sommar behöfver skämmas för Lönnrot, fastän jag igen ligger på dessa mjuka bolster. Han trodde, jag såg det tydligt i somras, att jag inte skulle hålla ut, men nu har jag visat, att jag gjort det.

— Men du är ju sjuk, stackars gosse.

— Sjuk? Jag? Jag skall genast visa dig, att jag är fullkomligt frisk.

— Stig inte upp, hvila ännu litet!

— Jag behöfver det inte mer, jag har redan hvilat mig alldeles tillräckligt.

Och modern förmådde icke längre hålla honom kvar i sängen.

När de kommo ned, hörde de en högljudd ordväxling: det var prosten och Lauri, som råkat i en häftig dispyt.

— Enligt min åsikt är det synd, sade Lauri.

— Och hvari består då det syndiga, om jag får lof att fråga?

— Det är både synd och skam, att man i prästgården, hvilken borde vara en föresyn i kristligt lefverne, måttlighet och enkelhet, — till på köpet ett sådant nödår som detta — ställer till stora kalas med öfverflöd i mat och dryck, med dans och musik, och beställer ett musikkapell från staden.

— Du svarar inte på min fråga, hvari det syndiga består.

— Pappa borde själf förstå det, utan att behöfva fråga mig.

Prosten kunde icke längre behärska sig. Hans länge återhållna vrede bröt ändtligen ut.

— Ja, där ha vi det nu! Ni kan inte ens själfva säga, hvad för syndigt det ligger i ett oskyldigt nöje . . . Och er önskan i detta fall grundar sig på ingenting annat än er lust att visa er allmakt och ert begär att styra och ställa om allt — alltsammans är endast en fanatisk maktlystnad, en längtan att stöpa alla i samma form, för att ni sedan allestädes må kunna skryta med er seger.

— Pappa! —

— Jag bryr mig inte alls om dans och musik, jag för min del afstår gärna därifrån, sade Naimi gråtfärdig.

— Men jag vill! dundrade prosten. Ni önskar, att allt och alla skola dansa efter er pipa. Ni åtnöjer er inte med, att ni tillsammans med er vän Helander gjort mig främmande för min socken, utan nu vill ni till och med frånrycka mig husbondeväldet i mitt eget hus. Men jag säger er, att jag kommer att låta hvarken den ena eller den andra terrorisera mig, och att jag ännu har så mycket att säga i mitt hus, att jag kan ställa till ett sådant bröllop för min dotter, som gammal, god sed fordrar. Ni kan ju låta bli att gå i kyrkan, när jag predikar, men jag har åtminstone rätt att slippa sådana predikningar, som jag inte vill höra.

— Inte har jag predikat.

— Jag är öfvertygad om, att ni ytterligare kommer att predika vidt och bredt öfver den här texten. Och gärna för mig! Jag skall skaffa er den text, som ni åstundar. Här kommer att dansas, ifall ungdomen det önskar, och i morgon kommer musikkapellet, och om den saken säger du inte mer ett ord!

Robert hade kommit in.

— Hvad betyder egentligen det här? Jag förstår inte det ringaste.

— Här finnes mycket, som du antagligen inte kommer att förstå.

— Men hvarför skulle det inte få dansas här?

— Ja, säg det!

— Kommer ni att ställa till dans, så kommer jag —

— Ja, hvad då?

— Främmandena komma! hördes utifrån smågossarnas rop. De hade varit i trädgården och, uppklättrade på staketet, stått på vakt och spanat ut åt vägen. Nu rusade de upp på verandan, därifrån in i salen och sedan på nytt ut.

— Gossar, gossar!

Men de flögo tillsammans med Naimi hufvudstupa ned för trapporna, störtade till grinden, stötte upp den på vid gävel, sprungo fatt vagnen, hoppade upp på fotstegen och så ned på marken igen för att spänna från.

Antero, som suttit i matsalen, såg Naimi kasta sig i sin fästmans armar och svänga rundt med honom flere hvarf ute på gården.

— Också professorn kommer — sade Antero till Lauri.

— Då fara vi våra färde.

— Lauri, jag ber dig, stanna, om du ännu det minsta håller af din mor, bönföll prostinnan.

— Stanna också för vår skull, bad Karin.

— Nåväl, jag stannar, men jag känner, att jag inte borde göra det.

Och åter väntade välkomstmiddagen gästerna i Kontola prästgårds matsal, och åter höjde prostén sitt glas och begynte: „Ja, välkomna då igen“ — men han kunde denna gång icke få fram något annat än ett upprepadt: „Välkomna då igen till Kontola prästgård!“

Samtalet ville icke taga fart. Man hoppade från det ena till det andra.

— Det förefaller, svåger, sade professorn, som skulle du liksom ha åldrats en smula. Jag tror, att du fått ett par, tre rynkor till i din panna.

— Nej visst inte, huru kan du säga, att Olai åldrats? skyndade professorskan att infalla. — I mitt tycke ser han tvärtom raskare och ungdomligare ut än förut.

— Nå, hörs det annars något märkligt? frågade prostén.

— De mest hotfulla molnen ha till all lycka skingrat sig, så inom närmaste framtid torde man åtminstone inte ha någon anledning till fruktan.

— Men, skyndade han att tillägga — utan stora ansträngningar och, sorgligt att säga, utan stora offer och eftergifter har det inte aflupit.

— Nej, nej, naturligtvis inte.

— Och nya förödmjukelser äro att vänta! Det är endast regeringen och dess statsklokheter vi ha att tacka för, att intet allt, allt redan är förloradt.

— Ja, ja, — men prostens fortsatte icke.

— Huru stod det till hos guvernörens? frågade prostinnan professorskan för att hindra samtalet från att afstanna.

— Ja, det är inte utan, att de känna sig liksom friare nu, då Saima —

— Ja, ja, det kan man ju tänka sig. Den var ju alltid —

Robert kunde icke hålla sig, utan frågade:

— Träffade morbror Snellman?

— Nej. Men jag hörde, att han igen hoppas på en professur.

— Jag träffade honom, sade Thure.

— Nå, hvad sade han?

— Han är fastare, oböjligare, större än någonsin förut.

Antero och Lauri sutto lägre ned vid bordet, så afsides som möjligt, tysta, likgiltiga, som hade dessa saker icke det minsta intresserat eller angått dem.

— Den är således förlorad, finskhetens sak, hördes prostens yttra till professorerna.

— Ja, det beror på, huru man tager det. Det bästa hos den kommer nog helt säkert att lefva, men under en ny form. Det finska folkets berättigade kraf också i fråga om dess språk komma otvifvelaktigt att beaktas och uppmärksammas i de kretsar, hvilka allt initiativtagande hos oss tillkommer. Vederbörande och regering veta nog äfven i denna sak att göra sin skyldighet.

— Nå, då kommer man minsann nog att få vänta, sade Thure till Robert.

— Det är absolut säkert, sade professorn till dem öfver bordet, att Snellman genom sitt tillvägagående själf mest skadat den sak, för hvilken han kämpat.

— När man motarbetar en sak, låtsar man alltid ogilla sättet, taktiken, svarade Thure sin far.

— Det vet du ändå lika väl som jag, att till och med Snellmans bästa vänner inte allenast ogilla hans tillvägagående, utan också döma honom själf strängt — exempelvis själfva Castrén!

Man kunde af uttryck och tonfall sluta sig till, att det ingalunda var första gången far och son drabbade samman rörande denna fråga.

— Thure är en sådan fennoman, att det är alldeles förskräckligt, jämrade sig professorskan till hälften skämtsamt. — Kan ni tänka er, han har fått i sitt hufvud, att han skall börja öfversätta „Wilhelm Tell“ till finska.

— Hvarför just „Wilhelm Tell“?

— Jo, fördenskull, sade Thure, att detta verk just hör till det slag af „nyttig och nöjsam läsning“, som det finska folket för närvarande i allra högsta grad är i behof af — *in tyrannos!*

— Där hör ni nu själfva, de äro ju alldeles galna!

— Och tänk sedan, när vi en gång spela det på finska — hvad säger moster Selma om det? sade Anette.

— Hör man på bara!

— Ja, skratta ni, men vi komma nog en gång att göra det — och Anette knyckte beslutamt på nacken.

— Nå, Robert, har du redan samlat tillräckligt material för din disputation? frågade professorn.

— Nej, inte på långt när —

— Tänk er, suckade prostinnan, han ämnar resa dit också nästa vinter. Försök du, sväger, få honom att afstå från denna plan.

— Ja, berodde det på mig, — men nutidens ungdom envisas att vandra sina egna vägar.

Under de andras samtal sutto Antero och Lauri fortfarande tysta. De hade icke växlat ett ord med professorn och professorskan. Han och de tycktes alls icke finnas till för hvarandra. — Anette satt vid Lauris sida.

— Är det sant, Lauri, att du ämnar blifva präst?

— Hvem har sagt dig det?

— Jag har hört det. Jag har en bön till dig.

— Nå, hvad då?

— Att du offerar hela denna sommar för mig.

— För dig? På hvilket sätt?

— Att du från morgon till kväll lär mig finska, så att jag, när jag reser härifrån, kan både tala och skriva.

— Hvarför?

— Jag skulle vilja hjälpa Thure.

Lauri satt blek, men sade slutligen:

— Jag vet ännu inte, om jag kommer att stanna här.

Man hörde professorn säga till prosten:

— Nå, nu kommer du att blifva af med din uppstudsige adjunkt, åtminstone för en kortare tid.

— Har domen fallit? frågade Lauri öfver bordet.

Professorn kastade en hastig blick på Lauri och yttrade, icke såsom svar på hans fråga, utan vänd till prosten, som en fortsättning på hvad han nyss sagt:

— Just när vi skulle resa, nådde mig underrettelsen, att han af hofrätten blifvit befriad från sitt ämbetes vedermödor och på samma gång från besväret att lyfta sin lön.

— Åh —

— För huru lång tid?

— Endast för ett år, således ett jämförelsevis lindrigt straff.

Lauris stol sköts bakåt med en häftig skräll. Fruntimren hoppade till, och allas blickar riktades mot honom, med undantag af prostens.

— Han kommer naturligtvis att besvära sig. Man vet ju inte, om inte senaten frikänner honom, sade prosten.

— Troligt är, att domen inte heller i senaten kommer att undergå någon förändring.

— Nej, naturligtvis inte, sade Lauri iskallt — han hade lyckats behärska sig — och flyttade sin stol tillbaka på dess plats.

Man steg upp från bordet. Prosten drog en lättnadens suck. Den skandal, för hvilken han hela tiden fruktat, hade verkligen kunnat undvikas.

— Huru förhöll det sig egentligen med Handolins död? frågade professorn.

— Polisundersökningen och likbesiktningen gånge vid handen, att döden inträdt i anledning af fallet och kontusionen i tinningen, möjligen också på grund af hjärtslag. Han störtade ned för trappan, framför hvilken man sedan fann honom liggande liflös.

— I Helsingfors har likväl varit gängse ett envist rykte, att han icke ljutit en fullt så naturlig död.

— Men huru förklarar man då saken?

— Man säger, att detta handlösa fall skulle ha varit — ja, huru skall jag egentligen uttrycka mig — förorsakadt af en bakifrån utdelad stöt.

— Hvem skulle i så fall vara den skyldige?

— Det kan naturligtvis ingen säga, men vid en pietistisk sammankomst torde väl knappast andra än pietister ha varit närvarande.

— Var någons hand med i detta, så var det säkerligen Guds hand. Och den handen skall nog en gång nå alla förtryckare, förföljare och belackare.

— Lauri!

— För öfrigt kan jag underrätta herrskapet om, att också jag befann mig där.

— Verkligen, det visste jag inte.

— Jag ber om ursäkt för min son — både för det som han tidigare och för det han nu — Han måste naturligtvis igen — så är det — sådant hör nu till dagordningen här — beklagligtvis.

Robert såg Lauri och Antero vandra bort och följde efter dem. Thure och Anette gjorde honom sällskap. De gingo åt kyrkan till.

— Robert, du får inte gå utan öfverrock, du förkyler dig! ropade prostinnan efter honom, men Robert brydde sig icke om hennes förmaning.

— Hör ni, gossar, hvad går egentligen åt er — hvad är det som trycker er? frågade Robert.

— Inte trycker oss någonting.

— Det är väl inte möjligt, att också ni blifvit pietister?

— Än sedan, om så vore?

— Förlåt, men du pietist — du Lauri? Och du också, Antero?

— Äfven du, Robert, borde tänka på din odödliga själ och inte alltid bara på det där —

— Det där? Hvad då? Nej, vet ni, kära vänner — det här går inte i mig — jag kommer inte att blifva smittad af den där sjukdomen. — Åhå! Jaså, det förhåller sig på det sättet. Och jag, som ämnade berätta för er om allt. — Men nu bryr ni er naturligtvis inte alls om sådant — jag hade riktigt med otålighet väntat på er.

— Åtminstone komma sådana saker för mig först i andra rummet, sade Antero.

— Jaha, jaha, jaså . . . Och flickorna också?

— Ja, Hanna, det vet jag, men har också Karin —?

— Du borde glädja dig däröfver.

— Ja, ja — men du Thure, du är väl åtminstone inte „väckt“?

— Och inte jag heller, sade Anette, som med intresserad min, arm i arm med brodern, följt dem åt.

Robert drog sig tillbaka från Antero. Det tycktes denne, som hade Robert nu öfvergifvit honom, som om det nu med detsamma voro helt och hållet slut dem emellan.

— Kom det fram, det där mitt bref om min färd öfver Lapplands tundror och mitt besök i en lappby? hörde man Robert fråga Thure.

— Ja, och det lästes upp på afdelningen, där det väckte den största entusiasm — vi drucko din skål.

Men Anette skyndade förut och upphann Antero och Lauri.

— Låt oss nu gå till kokkbacken! Kom med, också ni, låt oss nu igen drömma och hänföras — liksom för ett år sedan . . . Hvar äro flickorna? — Ja, ja. — Men hör ni, ni kan inte vara pietister — sådana där dystra, melankoliska — hör ni, det är absolut omöjligt — ni inbillar er det bara! — Hon försökte taga saken skämtsamt: — Och om ni också skulle vara det om vintern, men nu är det ju sommar — nu är det glädjens tid, förhoppningarnas tid — ni hinner nog ännu på gamla dagar. — Nu skola vi vara unga, nu skola vi inte grubbla och ängslas, utan svärma och fantisera och bygga luftslott! — Se så! — Och Anette stack sin arm under Lauris och drog honom med sig. Och besegrad och betagen följde Lauri utan motstånd den förtjusande unga flickan.

Men vid sakristian stannade Antero plötsligt.

— Hvart tar du vägen? — Kommer du inte med? frågade Lauri.

— Jag borde kanske gå för att underrätta Helander. — Och han lämnade dem — under det Lauri följde med de andra.

Stackars Robert! tänkte Antero. För hvad? Till fromma för hvad? Hans ögon strålade med en sjuklig glans. Hvarför? För sakens skull? För det stora i hans uppgift? Är det alltsammans? Är inte allt endast ärelystnad? Ett begär att utföra något stort och beundransvärdt? Är det inte endast i förhoppningen att blifva berömd, en stor man? — Måhända är det verkligen så, att det just är denna passion, som hittills utgjort driffjädern till alla epokgörande handlingar — det är ju ryktbarheten, som till och med historiens ädlaste män begärt som lön för sina storverk — om eftervärldens beröm och erkännande drömma till och med de mest rättänkande, de mest osjälviska.

Men skall ett arbete icke därförutan kunna bereda tillfredsställelse? Kanske har Gud icke kunnat förlita sig på, att människorna uteslutande för själfva sakens skull skulle förverkliga hans rike här på jorden, eftersom han blifvit tvungen att skapa dem en himmel och en evig salighet såsom belöning för det obetydliga goda de under sitt jordelif hinna utföra . . . Om han läte en välja, om han sade: I denna värld skall du få all den lycka, hvarefter du sträfvar, men sedan intet — eller om han sade: Här får du intet, men där allt, allt . . . Men hvarför kunde han icke i stället för det eviga lifvet skänka människan kärlekens lycka här i världen? Hvarför nekade han oss just detta?

När han närmade sig det ställe, där vägen tog af till Honkaniemi, såg han Naimi och hennes fästman nalkas. Han påskyndade sina steg och hastade bort.

Naimi och hennes fästman vandrade tigande vid hvarandras sida, arm i arm visserligen, men en liten oenighet hade uppstått emellan dem.

— Skulle jag således bli nödsakad att afstå från min dröm, mitt hopp att i valsens yrande hvirflar få föra dig rundt i salen — och endast och allenast fördenskull, att din bror har fått den idén, att det skulle ligga något orätt däri —?

— För mig är saken inte af så stor betydelse, som den tyckes vara för dig — men jag tror, att den egentligen inte heller är det för dig.

— För mig komme det att vara den skönaste stunden i mitt lif, en stund, som aldrig kan återvända! Det är konstighet och tillgjordhet af dem —

— Nej, det är det inte.

— Nå, då är det fanatism.

— Jag skulle önska, att inte någon af mina egna med bitterhet tänkte på den dag jag för alltid lämnar dem.

— Kunna de fördöma dig för någonting sådant, så bevisar det endast trängsinthet. De, som inte det ringaste fästa sig vid andras känslor,

de kunna väl inte fordra, att andra skola fästa sig vid deras.

— Man måste alltid ha undseende för olyckliga människors känslor.

— De låtsas endast vara olyckliga, det är bara ansiktet, som är bedröfvadt, men i sina hjärtan äro de helt säkert belåtna öfver sin egen förträfflighet och slå sig för sitt bröst och tacka Gud, för att de inte äro som vi andra människor.

— Jag ber dig, Björn, att du inte talar på det där sättet.

— Nå, ja, jag kan ju låta bli —

Hvarför förekom fästmannen Naimi nu igen så främmande? Hvarför kände hon det nu liksom emellanåt förut — liksom den gången, när han talade så föraktligt om finskheten? De voro i så mångt och mycket af olika åsikter. — Det var visst inte tillgjordhet och förställning, det fanns nog allvar hos dem, kamp, lidande, sträfvan efter något, som hon icke förstod, men som allt mer begynte fångsla hennes tankar. Men på samma gång gjorde dessa känslor, denna stämning henne förskräckt — kvällen före sitt bröllop ville hon på inga villkor låta sig öfverväldigas af sådana tankar. Hon smög sig närmare sin fästman, lutade sig framåt och blickade in i hans ögon.

— I morgon äro vi således man och hustru. Och så resa vi strax härifrån. Om du kunde ana, huru ledsamt jag haft det här. Pappa, mamma,

systernarna, Lauri — och all denna oenighet och söndring och splittring. — En tid grät jag nästan hvarenda kväll, innan jag somnade, och jag tänkte bara: Måtte det snart bli sommar och måtte du snart komma!

De fingo syn på Antero.

— Hvad för en figur är egentligen den där Hagman? Är det inte han, som hetsat upp Lauri!

— Hetsat upp?

— Nå, eller inverkat på honom — „väckt“ honom, om du så vill.

— Jag vet inte, men nog har Lauri eljes också anledning att tänka på sitt lefverne. Jag håller mycket af Antero. Han är en god och fin och ädelt tänkande människa, och han har synbarligen haft någon stor sorg.

— Han är naturligtvis olyckligt kär, såsom sådana där tölpiga och misslyckade figurer alltid äro.

— Jag vet inte, det är ju möjligt.

— Men jag vet — och jag vet också i hvem. I dig, Naimi!

— Kär i mig? Hvad säger du?

— Jag lade märke till det redan i Helsingfors under promotionen.

— Kär i mig? Det har jag aldrig kunnat märka. Det kan inte vara möjligt.

Men Naimi begynte grubbla och draga sig till minnes och sammanställa. Hennes grepp om

fästmannens arm blef en smula slappare, utan att hon likväl märkte det. Hon hade alltid förundrat sig öfver, hvarför Antero icke brydde sig om Karin, fastän Karin tydligen älskade honom och de båda så väl skulle passat för hvarandra. — Men skulle de hafva passat samman? En varm våg af medlidande och medömkan böljade genom hennes hjärta, och under inflytande af denna stämning tryckte hon sig igen närmare intill sin fästman. — Var det verkligen möjligt, att Antero älskade henne?

När Antero återvände till prästgårdens gamla pörte, fann han Lauri i upprörd sinnesstämning vandra fram och tillbaka öfver golvet.

— Jag duger till ingenting, min tro hjälper mig inte det ringaste, min fasta där ute i öknen har inte alls förbättrat mig. Frestaren följde mig också dit.

Hvarför är hon så vänlig emot mig? Hvarför blir hon inte ond på mig, fastän jag försöker visa mig kall och hård? Hvarför dröjer jag här, hvarför lät jag mig lockas att ännu en tid hålla hemligt med, att jag är bunden vid Hedda? Då skulle också Anette veta allt och vända mig ryggen. — Jag kan inte älska Hedda, jag har ingenting gemensamt med henne — jag älskar Anette — men jag får inte — jag får inte — Hvarför hör inte Gud mina böner? Hvarför utsätter han mig hvarje dag för nya frestelser? Vi borde inte ha

kommit hit — vi borde ha stannat kvar i Korpi-
vaara!

— Anklaga inte Gud — utan dig själf.

— Jag gör ju det också — suckade Lauri i
sin förtviflan.

Han låg vaken hela natten och vred sig oro-
ligt på sitt läger.

Antero hörde honom göra ett försök att bedja.
Han bad sakta, men brinnande:

— Fräls mig ifrån ondo, Herre! Hjälp mig
att med roten rycka hennes bild ur mitt hjärta.
Uppenbara för mig, hvad jag skall göra — skänk
mig kraft att uppfylla din vilja — hjälp mig att
bekänna dig!

Strax efter vigseln, hvilken han icke gärna kunnat underlåta att öfvervara, har Antero dragit sig undan till det gamla pörtet. Han har icke längre härdat ut där inne bland alla de främmande människorna. Han längtar bort, bort, tillbaka till Korpivaara, liksom ett såradt djur längtar åter till sin kula, för att antingen dö eller tillfriskna. Han har kastat sig raklång på en bänk; så har han legat, han vet icke själf huru länge. Ljudet af musik når hans öra. Det dansas således där uppe.

Lauri träder in.

— Hvarför gick du bort? frågade Antero.

— Jag kunde inte längre vara där. Aldrig förut har jag så klart insett det löjliga, innehållslösa, bakvända, andefattiga, eländiga och lögnaktiga i allt det där — och hos mig själf framför allt.

— Så är det, så är det. Men hvad ha vi egentligen att befatta oss med det där? Det angår ju inte oss. Vi begifva oss härifrån! Jag gör det åtminstone.

— Men hvarför äro vi då egentligen här?

— Detsamma har också jag frågat mig.

Efter en stund utbrast Lauri:

— Som om jag ändå inte skulle veta, hvarför jag är här. Jag vet det nog mycket väl.

— Ja, också jag vet, hvarför jag stannat. — Här stå vi således igen.

— Det var således till detta resultat vår fasta i öknen ledde?

— På nytt har jag förnekat Kristus, jag vet inte mer huru många gånger på denna dag! utbrast Lauri. Jag har förnekat honom, jag har förnekat honom fräckare och hänsynslösare än någonsin förut, än någonsin Petrus. Jag var som en af dem, jag pratade och skrattade och var helt och hållet den forne Lauri. Först sågo de en smula förvånade på mig och hviskade och undrade, men sedan kommo de och skålade med mig, och deras blickar hade ett uttryck, som hade de haft lust att säga: „Jaha, nå, välkommen åter, roligt att råka dig, som man inte sett till på så länge.“ De betraktade mig antagligen som den förlorade sonen, som återvändt från sina dåliga vägar. Jag satt där och språkade och skämtade med flickorna — Anettes marskalk kantänka — och jag var glad och uppsluppen och hade trefligt. Jag satt tillsammans med Anette i bersån och märkte, huru de ansågo oss för ett blifvande par. Hade jag stannat där litet längre, hvem vet, om jag inte i denna stund också hade

dansat — det hade varit kronan på verket! Nu dansa de där, hör du! Troligen går Anette nu och väntar på mig och söker och spejar efter sin kavaljer. Skall jag gå dit, säg?

Han bjöd i sin bitterhet till att plåga och sarga sig själf och försökte under en sorglös mask dölja sin smärta och ångest.

Plötsligt sprang han upp:

— Jag måste bekänna Kristus, som jag förnekat! Jag måste det, jag måste —!

Hans ögon brunno med en feberaktig glöd.

— Och jag måste frälsa dem, som ännu ingenting veta om honom!

Men han tycktes ännu icke vara säker på sig själf, hans beslutsamhet försvann, han sjönk ihop och kom igen till Antero, liksom för att fråga honom till råds, under det han också själf försökte intala sig mod:

— Säg, hvad skall jag göra? Hvad är i detta fall rätt, hvad orätt? Är det inte min plikt att förkunna för världen, hvad jag håller för rätt och hvad som är rätt? Får jag väl en hårsman afvika från min öfvertygelses väg? Har jag rätt att fästa afseende vid människornas känslor och ställning, om de också äro mina egna föräldrar och närmaste anhöriga? Är inte under sådana förhållanden min plikt dubbelt klar? Måste man inte alltid lyda Gud mer än människor?

— Världen kan du väl ändå knappast förbättra på det sättet.

— Jag måste, jag måste, hela sanningen om mig själf måste jag uttala —!

— Månne stunden är väl vald?

— Det gör detsamma, men nu måste det ske! Gör jag det inte nu, så kommer det aldrig att blifva gjordt. Ger jag nu efter, så har jag svikit, har jag fegt och ärelöst svikit hans sak. Han fordrar det af mig, jag känner det inom mig.

— Låt oss gå ut ett slag.

De gingo ut och vandrade förbi löfhyddan, som igen blifvit upprest på gården.

— Lauri, hvart skall du hän? Kom hit litet! hördes ur hyddans inre Anettes melodiska stämma, och öfre delen af hennes smärta, hvitklädda gestalt blef synlig mellan grenarna.

— Jag kommer strax.

Nästan halfspringande skyndade han bort, han ilade öfver gårdsplanen och stannade först på landsvägen invid gärdesgården, där han blef stående.

— Åh, sådana frestelser, sådana försåt! Åh, hvilka kval, hvilken pina! Säg, min Gud, skall jag göra något? Och hvad? Skall jag drifva ut krämarna ur templet . . . eller skall jag själf gå? Svara, Antero?

— Jag vet inte.

— Se, där komma väckta . . . kom, låt oss gå, jag är inte värdig att möta dem.

Han gick in i skogen, Antero följde efter honom. De satte sig på ett kullfallet träd på ett visst afstånd från hvarandra. Lauri storrade ned på marken. Så reste han sig plötsligt och styrde brådslande sina steg tillbaka mot prästgården.

När de återkommo till det gamla pörtet, funno de där Hanna och Karin, trötta och nedstämda.

— Hvad gör ni här? frågade Lauri.

— Det är så svårt för oss att vara där uppe.

— Nu går jag! utropade Lauri beslutsamt.

— Hvert går du? Vänta, vi komma också med.

Flickorna återvände till stora byggningen.

Lauri gick med dem ett stycke, men vek sedan af in i trädgården och satte sig på en gräs-bänk under en lummig rönn i närheten af verandan, en plats, där han icke kunde ses af någon. — Kanske sitter jag nu för sista gången här. Om det nu kommer att ske, som måste ske, så blir jag tvungen att begifva mig härifrån och kan aldrig mera återvända . . . — Han gripes af en tärande smärta, en känsla af öfvergifvenhet och värnlöshet hopklämmer hans bröst. De äro ju ändå hans „egna“, de mena måhända ändå väl — så godt de förstå . . . — Men är inte denna tanke en ny snara för mig? Söker jag inte försvara min svaghet, söker jag inte efter ett skäl, som skulle förhindra mig från att taga detta steg, som

jag likväl måste taga? Jag vill njuta förmånen af detta hem, för min egen skull har jag inte kraft och mod att offra allt på min tros och min öfvertygelses altare. Nu lyfter frestaren sitt hufvud i denna gestalt — för att förmå mig att sluta fred med världen.

Han hörde ett osäkert anslag på det gamla klaverets tangenter. Hvad var det? Det var inte någon dansmelodi, det var en psalm. Men hvem kunde det vara, som nu spelade en psalm?

Han sprang upp och skyndade till verandan. Salen var tom. I de öfriga rummen hvilade sig gästerna efter dansen. Karin satt vid klaveret. — Vill hon ingifva mig mod? Vill hon gifva mig ett tecken?

Men i detsamma ljödo från förstugan, där musikkapellet placerats, tonerna af en dansmelodi. Karin hoppade förskräckt upp, rusade blek och förskrämd emot Lauri, som stod i dörren till verandan, och sedan gråtande ut. Från alla håll strömmade herrar med sina damer in i salen, beredda att ånyo börja dansen.

Lauri ilade efter Karin och upphann henne i trädgården.

— De afbröto dig, de ville inte låta dig spela psalmen till slut?

— Nej, nej, kanske var det inte med afsikt . . . de märkte väl inte . . . de hörde väl inte —?

— Hur är det möjligt, att de inte skulle ha hört? Var säker på att de hörde!

Lauri rusade tillbaka. I salen pågick dansen i full fart. Det var en kadrilj, i hvilken också de gamla togo del, prosten förande lagmanskan, lagmannen prostinnan.

Lauri står midt på golvet och ropar:

— Sluta, olyckliga, sluta! Detta är förfärligt, detta är gräsligt!

Musiken upphörde, paren stannade och blefvo stående i stum förvåning. Genom alla dörrar strömmade människor till.

— Lauri, hvad vill detta säga? Är du galen? utropade Robert.

— Nej, jag är inte galen, fastän det kanske förefaller er så.

— Gå nu beskedligt din väg och lämna oss i fred. Hvad tänker du egentligen på?

— Jag kan inte längre med lugnt samvete se er vandra raka vägen mot förtappelsen. Ty den vägen vandrar ni, och ni för med er hela världen.

— Käre Lauri, tag nu ditt förnuft till fånga!

— Hvarför fick Karin inte spela sin psalm? Hvarför afbröt ni henne med den där dansmusiken? Hvarför skulle Guds ord på detta sätt bli skymfadt?

— Spelade Karin? Jag för min del hörde det åtminstone inte.

— Det var af ett misstag, skyndade sig Anette att säga.

Prosten hade först stått alldeles handfallen, utan att kunna företaga det ena eller det andra. Nu gick han fram till Lauri och sade, bemödande sig att vara så lugn som möjligt:

— Hvad är detta för ett spektakel? — Jag hoppas gästerna äro så goda och ursäkta. — Gå nu strax din väg och låt dem dansa som ha lust! — Spela upp där! Ingen har ju befallt er att sluta.

Musikanterna blåste i brådskan några falska, öronslitande toner.

— Nej, pappa, nej . . .! ropade Naimi.

— Tyst, tyst! ropade plötsligt Hanna. — Tala, Lauri, säg allt! Du handlar rätt.

— Låt bruden dansa! hörde man från ett annat håll.

— Nej, nej, jag vill inte dansa mer . . . aldrig mer!

— Aldrig? Aldrig mer! Du förstår mig, Naimi, du gillar mitt handlingssätt! Säg det ännu en gång! Säg det till pappa, mamma, din fästman, alla dessa andra!

Men då brast Naimi i gråt och störtade ut. Gråten smittade snart också de öfriga fruntimren. Lauri spratt till och tycktes förlora fattningen, men betvang sin oro och utropade, i det han rätade på sig i sin fulla längd:

— Lugna er där borta, jag vill er ingenting ondt, skänk mig blott några sekunders upp-

märksamhet, tillåt mig yttra blott några få ord till er!

— Du behöfver inte säga någonting.

— Du har uppfört dig som ... som ...

— Gå bort!

— Lyd din far! utropade Robert och lade sin hand på hans skuldra. Men Lauri sköt honom ifrån sig.

— Jag har någonting att säga er och måste få uttala det!

— Hörde du inte? Jag befaller dig att gå ut ... strax på stunden!

— Jag går, pappa, jag går och kommer inte mer tillbaka, men först sedan jag fått säga det, som jag måste säga. Jag vill inte fördöma någon, ty domen tillhör Herren, men jag vill säga er, att ni inte känner honom och att det är förfärligt, att ni inte vill bekänna honom, ehuru han med sitt blod och sin död på korset återlöst edra odödliga själar. Där står ni, till och med ni åldringar vid grafvens bädd, och ni ynglingar och jungfrur, som först nyss begynt lifvet, där står ni nu liksom vid randen af en vulkan, den där hvilken minut som helst kan komma till utbrott och uppsluka er i sitt öppnade gap, där det skall varda gråt och tandagnisslan. Ert lif är en styggelse för Herren, det är en styggelse. Det är fasaväckande, fasaväckande! — Vakna upp redan denna dag, som kan vara den

sista för hvem som helst af er, ty vi kunna ju inte veta . . . Öfvergif — jag bönfaller er därom — öfvergif ert syndiga lif och edra lättfärdiga nöjen och dans och musik . . .

Framför sig såg han hånfulla, förgrymmade, olyckliga och förskräckta anleten . . . han kände sig förvirras, han kände, att han icke fick fram det han hade velat . . . Prosten hade aflägsnat sig, en stor del hade följt hans exempel, och professorn försökte som bäst föra de återstående med sig ut. Prostinnan hade sjunkit ned på en stol, Naimi hade kastat sig i hennes famn.

— Kom bort allesamman! ropade professorn in i salen.

— Sluta nu, Lauri, du ser ju, att de fått nog, sade Robert och gick mot dörren.

— Jag ser, jag ser, att människorna nu, lika litet som någonsin förut, vilja höra på, när man talar om deras synder.

Robert vände sig om och slungade honom i ansiktet:

— Är då du själf utan synd?

Lauri spratt till.

— Jag? Jag utan synd? Nej, käre bror, jag är en större syndare än någon annan. Ja, jag vill bekänna också det!

— Inte bryr sig någon här om din synda-bekännelse.

— Hör på! ropade Lauri nu så högt, att det hördes till alla rum och åter lockade nyfikna

tillbaka till salen. — Hör på, hvad jag har att säga er! Jag har begått en stor synd, jag har förfört en oskyldig ung flicka, men jag vill godtgöra min förbrytelse, jag vill gifta mig med Hedda.

— Herre Gud, är han spritt galen?

— Ty vi ha haft ett barn . . .

— Herre Gud . . .!

Kretsen kring honom upplöstes, alla drogo sig bort från salen, några skrattande, andra åter i sin häpnad och indignation lyftande upp händerna.

Anette hade stått nästan alldeles midt framför Lauri och med stora, spörjande och undrande ögon stirrat på honom. Han hade aflagt sin bekännelse med sin blick försänkt i hennes. Nu såg han flickan blekna, vackla . . .

Prostinnan snyftade högljudd.

— Förlåt mig, mamma, men jag måste få säga det.

Men prostinnan grät så våldsamt, att hennes skuldror skakades.

Lauri gick bort, genom verandadörren ut i trädgården. De, som befunno sig på verandan, veko tillbaka och lämnade väg för honom. Robert följde efter brodern.

— Hvad vann du egentligen genom denna skandal?

— Jag vann samvetsfrid.

— Och hvad hade dina enskilda angelägenheter att göra med allt detta?

— Jag måste göra det . . . just detta . . .

Robert höjde på axlarna och vände honom ryggen.

Efter en stund såg man Lauri, ledsagad af Hanna och Karin, vandra åt kyrkan till.

Gästerna begynte bryta upp. Lagmanskan var så häpen, så uppskakad i anledning af det som inträffat . . . allt tycktes henne så obegripligt . . . så oerhördt . . . Hon sammanträffade med professorn på trappan.

— Säg, hvad betyder detta? Är något sådant som detta öfver hufvud möjligt? Har jag kanske drömt alltsamman? Det kan inte vara möjligt!

— Ers nåd, för närvarande är allting möjligt, som ni ser.

— Jag kan . . . jag kan verkligen inte annat än förvåna och åter förvåna mig.

— Jag förvånar mig inte det ringaste öfver det som skett. Vi ha nu kommit därhän, dit vi med nödvändighet måst komma. När frukten är mogen, så faller den —

— Kom, låt oss begifva oss af nu, flickor. Vi gå så obemärkt som möjligt. Här synes ju för öfrigt inte någon af värdfolket . . . *Pauvre Selma!*

Prosten försökte öfvertala herrarna att ännu dröja en stund, men han förmådde icke göra det tillräckligt kraftigt.

— Bort? Hvarför? Nu redan? Nå, men . . .
— Förlåt nu, kära vänner . . .

— Åh, för all del . . . tiden är ju nog också annars inne . . .

— Nå, men inte så här midt i alltsamman . . . inte . . . Nu först skulle vi riktigt börja . . .

— Ja, men kanske vi nu ändå . . .

— Tag nu en cigarr . . . smaka nu . . . fyll på glasen, mina herrar . . . Bry er nu inte om . . .

Men på samma gång lät han den ene efter den andre trycka hans hand till afsked, och efter en stund befann han sig på tu man hand med Hartman. Alla gästerna hade aflägsnat sig.

— Här äro vi nu. Här se vi ändtligen riktigt —

— Hvad då?

— Resultatet af allt det där.

— Resultatet? Ja, ja, resultatet — men af hvad då? Hvad var det egentligen du sade?

Prosten ordnade sitt bord, blåste cigarraskan ned på golvet, flyttade glasen med darrande händer — synbarligen utan att själf veta, hvad han gjorde.

— Resultatet af fennomanins och pietismens sträfvanden.

— Jaså, af det? sade prosten tviflande. Mig förefaller det, som skulle detta vara följderna af någonting annat — följderna af något, som vi, vi gamla, underlåtit, förbrutit —

— Vi? Jag?

— Kanske inte du, men åtminstone jag.

Professorn höjde på axlarna.

— Du är naturligtvis också nu som vanligt färdig att bedja om förlåtelse, då du rätteligen borde straffas. En sådan far måste själfallet ha en sådan son. Men kan inte ändtligen också du begripa . . . ?

— Förlåt, men nu orkar jag inte . . . jag måste gå för att se, huru Selma . . .

Naimi kom emot fadern i den öde och tomma salen.

— Stackars Naimi, att detta nu skulle hända . . .

Prosten haka darrade. Naimi såg, att han blott med största ansträngning förmådde tillbakahålla de framträngande tårarna.

— Kära pappa, för min skull skall du inte taga detta så tungt . . . på mig går det ju ingen nöd . . .

— Är du inte ond på mig . . . ?

— Nå, men hur skulle jag . . . Nej, pappa, kära pappa . . .

Naimi slog plötsligt armarna kring faderns hals och kysste honom på kinderna och pannan.

— Nå, bra, bra, barnet mitt . . .

Prosten gick in till prostinnan. Naimi skyndade ut.

I förstugan mötte hon Antero, som kom för att säga farväl.

— Jag skulle inte vilja, att ni anklagade mig för hvad som inträffat här . . .

Naimi svarade icke. Antero kunde inte utgrunda, på hvad hon tänkte.

— Lauri handlade inte rätt, jag försökte hindra honom, men lyckades inte . . . Får jag lämna er detta lilla minne?

Han stack ett papper i Naimis hand.

— Hvad är det?

— Lef väl, blif lycklig . . . och glöm inte . . . glöm inte Gud . . .

Så var han borta.

Naimi vecklade hastigt upp papperet och läste:

Jag minnes dig, jag tackar dig.

Jag minnes dig, som gaf mig allt en gång!
Jag minnes dig i sommarns kvällar ljusa,
då sol ej slocknar natten lång.
I gökens lockrop och i lärkans sång,
i fläktarna, som genom björken susa,
liksom en dröm, för länge sedan svunnen,
en hägring, vinkande, men aldrig hunnen,
jag minnes dig!

Jag tackar dig, mitt hjärtas ro och tröst!
I ensamhetens tunga, trista tider,
i mörk och kulen, stormig höst,
då löfven fallit, tyst är fågelns röst,
då månen blott sitt bleka silfver sprider
och hög och kyligt klar sig himlen hvälfver,
en hviskning sakta på min tunga skälfver:
jag tackar dig!

Jag minnes dig och skall i allan tid
ditt minne trofast i mitt hjärta bära,
i lust och nöd, i storm och strid,
i morgonväktens fröjd, i kvällens frid,
du lyckobringerska, du enda kära!
— Ack, här som där, i jordens larm och vimmel,
i stjärnevärldars ro, i Herrens himmel
jag minnes dig!

Naimi gjorde min af att skynda efter honom
— liksom för att bedja honom om förklaring —
men såg i detsamma sin brudgum nalkas — och
gömde hastigt papperet i sin ficka.

Antero står i sitt vindsrum, i sin faders forna rum, som nu är hans. Han håller på att kläda sig, han försöker sin hvita krage — väfd, sydd och struken af Emma.

— Jag är således nu präst, jag är således nu förordnad hit? Och i dag är det således vårt bröllop?

Från nedre våningen tränger upp till honom ljudet af lågmält, hviskande samtal, öppnandet af dörrar och tysta, lätta steg.

Men ännu klär han inte på sig prästrocken, ännu knyter han inte sin hvita halsduk. Han står kvar i fönstret och blickar ut öfver isen, där den ena släden efter den andra med bröllopgäster kör fram emot gården. Andra styra kosan till Ilpola och öfriga gårdar i kyrkoby, bjudna och objudna — alla, som blott kunna, vilja naturligtvis vara närvarande, om också inte vid Hagmans sons bröllop, så åtminstone vid den stora sammankomsten i Ilpola stuga strax därpå.

Där kommer också äntligen Helander. Han sitter bekvämt tillbakalutad i sin långa släde, pälskragen är full af rimfrost; med leende min och munter uppsyn blickar han upp mot fönstren. Vid hans sida sitter en kvinna, insvept i en stor, grå sjal, det är naturligtvis Maria. — Nej, nu måste jag skynda mig.

I en annan släde åker Lauri med sin Hedda.

— Där sitta de nu så säkra, lugna och belåtna — dessa båda och äfven alla öfriga väckta, det är som skulle de vilja säga: Här komma vi nu — vi ha segrat, världen är vår, jorden och himlen! Och nu äro ju verkligen Kontojärvi och Korpivaara och alla grannsocknar väckta. Det är sannerligen underbart, huru snabbt det gått, när en gång början var gjord . . . i svindlande fart har rörelsen utbredt sig allt sedan tinget och Handolins död. Det är inte utan skäl Helander belåtet bröstar sig — och Lauri, hans medhjälpare och stridskamrat. Den ena söndagen predikar den ene, den andra den andre, kapellanen och prostens adjunkt, ofta predika de båda på samma dag, och under veckan resa de omkring i socknen och hålla väckelsemöten. Och jag här i Korpivaara! Vårt arbete har följts af välsignelse. Och naturligtvis måste vi känna oss glada däröfver, naturligtvis . . .

Antero fick brådt att fullborda sin klädsel. Nu voro de ju anlända, det var blott på dem man hade väntat. Gästerna hade redan

länge suttit där nere, männen i hans rum och i kammaren därinvid, kvinnorna i salen och kökskammaren. Allt emellan hade en psalm sjungits. Karolina underhöll dem och skötte om förplägningen. Det beredde henne en sådan glädje. Och denna glädje hade hon så väl gjort sig förtjänt af.

Kanske hade Emma redan kommit från sitt hem, från sin lilla stuga . . . han måste skynda sig. Men ånyo försjunker han i sina tankar och glömmet sig.

— Och nu är denna prästgård vår, nu tillhör den oss, oss tre, Karolina, Emma och mig, såsom vi så ofta drömt. Nu är det åter Hagmans prästgård. Nu är en Hagman igen präst här. Nu vänta de sig att finna detta hem sådant som under fars tid. Nu har en af de väcktas största och käraste förhoppningar realiserats. Och det är dem väl unnadt! Det är intet under, att deras anleten le emot mig, och att belåtenhet och tillfredsställelse stråla ur deras blickar. Allt som oftast hör man dem säga till hvarandra — och nästan alltid i samma ordalag: „Tänk nu så märkvärdigt, att sonen kommit i faderns ställe!“

Antero har lämnat fönstret, men igen vändt tillbaka, han har vandrat af och an i sitt rum, ordnat och flyttat om böckerna och papperen på bordet, men har likväl ännu inte kunnat förmå sig att taga itu med sin klädsel.

— Ja, ja, det är som det skall vara . . . Men hvad var det jag nu igen . . . ? Ack, ännu har jag ju inte ens kragen på mig . . . jag hade den ju redan, hvarför lade jag igen bort den? Hvar är den? Jag håller ju själf den i handen . . . Sydd och struken af Emma . . .

Hon satt alltid så vackert och lugnt vid sin väfstol, när jag kom, och arbetade så gladt och lyckligt och träget. Hon är en sann kristen, inte omvänd efter strider och slitningar, utan född kristen. Hon har aldrig haft några högtflygande förhoppningar och aldrig svikits i dem. Alla säga de: „En bättre vän hade han aldrig kunnat få“. De säga alltid „vän“. För dem är kärleken endast vänskap, kamratskap. Och sådan måste den ju också egentligen vara, när den är som den bör vara, en sval och lugn syskonkärlek, en modersömhet. Vi få ju inte lefva för hvarandra, för oss själfva, utan för vår nästa . . . Emma och jag äro i allt så genomgående af samma mening, att vi just inte ha mycket att säga hvarandra. Åtminstone tala vi inte mycket . . .

Aldrig har hon på något sätt visat missnöje med mig, inte en gång har hon på något sätt låtit mig märka sin besvikenhet, fastän jag inte under månader skref till henne från Helsingfors och fastän jag här flere dagar å rad kunde låta bli att besöka henne.

Hon äger det, som jag inte äger, och därför komma vi också att passa så väl för hvarandra.

Hon kommer att hålla mig kvar vid det, vid hvilket jag vill stå. Naimi hade naturligtvis dragit mig tillbaka till världen, insnärjt mig i dess bojer . . . Hvad månne hon egentligen tänkte om min dikt, som jag i en svag stund gaf henne? Sedan dess har jag inte hört af henne — och inte heller velat höra.

Kan det i vida världen finnas en människa lika osjälfvisk, lika trofast, lika uppoffrande som Emma? Det är kanske just detta, som jag älskar hos henne. Huru vackert svarade hon inte, då Karolina, när jag skulle resa till Naimis bröllop, frågade henne: „Hvarför månne Antero är så nedstämd?“ Hon svarade beundransvärdt lugnt, fastän hon redan då älskade mig: — „Jag tycker så synd om Antero, som inte får Naimi“. — Och när jag sedan kom tillbaka, vårdade hon mig nästan som en sjuk. Vårdade? Ja, jag vet inte, egentligen var jag ju inte sjuk — och ändå föreföll det mig ständigt, som hade jag varit det och som hade hon vårdat mig. Som hade hon hvarje gång vi sammanträffade med hvarandra velat säga: „Nå, var inte sorgen mer, den saken kan man ju inte mer hjälpa, men jag hade så gärna unnat henne åt dig“. Kanske var det just fördenskull jag begynte älska henne . . . Ty hon är en ädel människa, den ädlaste jag känner, ädel ända ifrån födelsen, en människa som aldrig sett något ondt och aldrig gjort något ondt.

Antero veknade och blef varm, han ville påminna sig allt det goda han fått, för att kunna gå ned till vigseln med så fullt hjärta han önskade. —

— „Håller du litet af mig Emma?“ — hade hade han frågat henne och slagit sig ned vid hennes sida på väfstolens bänk. — „Ja, det gör jag, jag håller mycket af dig“, — hade hon svarat, lugnt och naturligt; en smula hade hon också rodnat, när hon böjde sig ner öfver väfven för att knyta en tråd i ränningen.

Och ändå hade jag — jag kan inte förstå hvarför — på samma gång önskat, att hon hade svarat nekande eller att hon åtminstone hade utbedt sig betänketid. Hoppades jag det verkligen? Ja, det gjorde jag, jag hoppades det, jag ångrade mig redan, jag bad om natten, att hon måtte förändra sinne, att hon, när vi råkades på morgonen, skulle säga: „Blif nu inte ledsen på mig, Antero, men jag tror, att du inte skulle kunna bli lycklig med mig“. — Men när jag frågade henne: „Tror du, att vi komma att bli lyckliga?“ så svarade hon: — „Ja, det tror jag, om också du en gång tror det“. — Och så säger hon alltid. Alltid medgifvande, alltid ett eko af mina ord, men aldrig tolkande sina egna känslor, aldrig gifvande sig själf. Om jag hade sagt, att vi kanske inte skulle bli lyckliga, så hade hon måhända sagt detsamma.

Men detta var endast öfvergående tvifvel, nu voro de förgätna och hade redan länge varit det. Nu ville han tyda allt till det bästa. Just detta hade han hoppats, just hit hade han sträfvat. En mer passande följeslagerska på livvets väg, en mer lämplig kamrat i den lefnadsuppgift, som nu väntade honom, hade han aldrig och ingenstädes kunnat finna. — Herren visste nog hvad han gaf mig. Ja, det är Herren, som fört mig hit, som styrt och ställt för mig, som länkat och ledt allt.

— Nej, men nu måste jag gå. Hvad manne de egentligen tänka där nere, då ingen brudgum höres af? Se så, nu komma de redan för att hämta mig.

Han hörde någon trefva efter låset och öppnade dörren till den mörka vinden. Helander och Lauri trädde in.

— Jaså, det är här som brudgummen gömmer sig . . . skrattade båda.

— Stig in, stig in, hjärtligt välkomna! Nå, hvad nytt?

— Allt väl, allt väl!

De äro vid godt lynne och solig sinnesstämning, båda i prästerlig dräkt, och Antero skyndar sig nu att draga rocken på sig. De tala ömsom skämtsamt, ömsom allvarligt. Helander stannar, torkande sina glasögon, framför Antero och Lauri.

— Ja, där står ni nu — båda som präster
... ja, hvem hade kunnat tro det?

— Hvad då? Att vi skulle bli präster?

— Också det — det förekommer mig fortfarande som ett underverk — men egentligen det, att vår sak gått framåt med en sådan fart och kraft! När jag åkte upp för strandslutningen och inte vek af till Ipola som förut ... Det var ändå den här gården, som var djäfvulens hufvudkvarter, där han huserade som värst — Herren rensade som med egen hand detta näste. Genom detta enda vredesutbrott uträttade han mer för folkets omvändelse, än vi med våra predikningar på tio år förmått. Det tyckes mig, som skulle han alldeles direkt ha ingripit i världens gång ... Ja, det har till och med gjort intryck på våra motståndare ... jag har ofta lagt märke därtill ... Ja, ja, när jag nu ser detta hus uppfyllt af de våra, så är det för mig ett handgripligt bevis därpå, att det rätta ändå till slut måste segra här i världen. — Nå ja, jag skall snart närmare utlägga den saken, bara jag nu först får dig vigd. Då skall jag hålla ett tal.

— Ämnar du hålla tal ... Nej, hör du ... slå det ur hågen ...

Helander slog Antero på axeln.

— Och jag skall säga dig, att jag inte i den saken ämnar fråga dig om lof. Och nu tar du ändtligen kragen på dig och kommer ned.

— Ja, ja.

— Du är redan disträ som en riktig gammal prostefar, fastän du inte ännu är mer än tjänstförrättande kapellan.

— Nå, hur står det till där borta i Kontola? frågade Antero.

— Tack, nog går det.

— Sonen predikar och farsgubben sköter kansliet.

Det förekom de båda andra, som hade en skugga af nedslagenhet förmörkat Lauris anlete.

— Och Hanna och Karin komma inte? sade Antero, när de skulle gå ned.

— Nej, sade Lauri i dörren, de höllo just på att stiga i släden, då vi fingo underrättelse om att Naimis man dött.

När Lauri sade detta, befann sig Antero redan i den smala trappuppgången. Lauri och Helander kommo strax bakom honom. Han kände plötsligt sina knän svikta, och han måste gripa tag i ledstången för att inte hufvudstupa falla ned för trappan.

Naimis man hade dött . . .

Han står i sitt rum där nere. Rundt omkring honom resa sig gästerna från sina platser. Han ser genom fönstret den snöiga gårdsplanen och invid gärdesgården hästarna med sina slädar. Han tilltalas af någon, han svarar och han skratrar — eller gråter han måhända?

Han ser en syn: — dörren öppnas, Emma träder in, ger ett tecken åt honom att följa henne ut i förstugan, där tar hon honom afsides och

säger: „Naimis man är ju död — vi kunna således inte gifta oss“.

Hvem är det som stirrar på mig? Hvem är det som genomborrar mig med sina forskande blickar? — Han märker att Lauri, som står i förstugan, betraktar honom.

Någon slår honom kraftigt på axeln.

— Nå, skola vi inte småningom börja vigseln? — Bruden väntar redan färdig där inne. — Det är Helander, som allt fortfarande bibehåller sin skämtsamma ton.

— Glöm nu bara inte din ring . . . du har väl den ändå?

Man småler och tycker att det är kvickt och roligt.

Antero står i salen, midt framför honom bakom brudpallarna står Helander, vid hans sida Emma, orörlig, med hängande fläta. Genom de öppna dörrarna inströmmar folket, genom den ena en grå, genom den andra en blå massa — småningom, omärkligt uppfyllande hela rummet, omringande honom i en tätt sluten krets . . .

— „Käre vänner, I skolen granneligen besinna, att Gud själf hafver instiftat äktenskapet — — därtill älska sin hustru såsom Kristus älskade församlingen och gaf sig själf i döden för henne. — — Mannen måste skicka sig emot sin hustru såsom emot den där lika arvedel skall hafva med honom i Guds rike. — — Man och kvinna skola älska hvarandra och yttermera än fader och mo-

der — — ty den heliga skrift säger, att mannen skall öfvergifva fader och moder och blifva när sin hustru —.“

Han uppfattar blott lösryckta satser af det som Helander uppläser. Orden omhvärfva och brusa kring honom — det är, som stode han midt i en fors på en hög sten, mot hvilken de sjudande hvirflarna fräsande och skummande bryta sig under vattenmassans oafbrutna stigande.

Allt fylligare, allt kraftigare strömma Helanders ord, han har sänkt sin handbok, han läser utantill, han nedlägger hela sitt hjärta och hela sin själ i de gamla orden, han är upprörd. Antero lägger märke därtill, han ser allt, men samtidigt vandra hans tankar sina egna vägar. Han ser och varseblir allt som försiggår omkring honom: den blå duken har en smula färgat hennes hals — hennes mor står och betraktar dem med ögon strålande af lycka, men likväl fyllda af tårar — Karolina är upprörd, men lycklig . . . Och detta är sanning, detta är verklighet — han känner ringen på sitt finger och trycker på den så hårdt, att det gör ondt.

Han uppbyder alla sina krafter för att kunna följa med vigseln, han vill höra hvarje ord, han vill icke tänka på något annat, han vill uppslukas af deras brusande hvirflar . . . för att i dem finna sin räddning.

— „Därför är för dem högst viktigt, att de bedja Gud om en sådan maka, med hvilken de

kunna lefva i sämja, i kärlek och i gudsfruktan — då sker dem lycka och salighet med deras giftermål, hvartill vi ock öfver detta brudpar bedje Gud om hans nåd och välsignelse. Amen.“ —

Men det oaktadt, trots alla ansträngningar hör han likväl en stämman i sitt inre hviska: Naimis man är död . . . Naimis man är död . . . Och han hade en gång hoppats det, han hade många gånger hoppats det.

Nu kommer det, nu skall det sägas, nu stå dessa ord strax inför honom . . . Han måste skynda dem till mötes, frivilligt — och innan ännu frågan är framställd, har han redan svaret färdigt.

— „I den treenige Gudens namn och i denna kristna församlings närvaro frågar jag dig, Antero Hagman, om du vill hafva denna Emilia Laukkanen till din äkta hustru och älska henne i nöd och lust?“

— Ja! ropar han nästan. I detta rop ligger trots, vrede, ett sista förtvifladt försök till räddning . . . det skrämmer honom själf, och han läser förundran och häpnad i de närvarandes anleten. Lauris och hans blickar mötas för en sekund, och han tror sig märka, att vännen genomskådar och förstår allt.

Då han afgifvit sitt svar, då tärningen är kastad och hans öde besegladt, sjunker han liksom bedöfvad ihop, utan förmåga att tänka något, känna något. Och liksom uttalad högt ofvan jorden ned mot en graf hör han prästens välsig-

nelse: — „O, Abrahams Gud, Isaks Gud och Jakobs Gud! Ingjut din heliga anda i dessa dina tjänares hjärtan och uppfyll dem med all andelig välsignelse, att de så måtte lefva i sitt äktenskap, som de nu hafva gifvit sig till, att de icke med någon orenlighet förtörna dig, som äktenskapet instiftat hafver, utan att de måtte däruti ärligen och väl lefva, dig till ära och pris och sig själfva till en evig salighet, genom Jesus Kristus, vår Herre, Amen.“

Ånyo står han i sitt rum på vinden. En gränslös förtviflan, en bottenlös ångest har öfverväldigat honom. Han är icke förbättrad, han är icke förändrad. Han hade kunnat göra det: — öfvergifva och bedraga henne, bryta sitt löfte, om icke yttre hinder ställt sig i vägen . . . Det var endast fruktan, som höll honom tillbaka. Hade han icke blifvit inskuffad genom dörren, så skulle han ha vändt om, sprungit bort, hoppat i släden . . .

— Herre, förlåt mig! Herre förbarma dig öfver mig, eländige syndare! Herre, skänk mig kraft och styrka i min uselhet! Hurudan är jag inte allt fortfarande!

Där nere sjöngs en psalm — hans aflidne faders psalm — till hans ära — på denna hans högtidsdag.

Plötsligt flammar en känsla af trots, vrede och upproriskhet upp i hans hjärta.

— Hvarför utsatte du mig för denna frestelse? Hvarför just nu? Hvarför bringade du mig just nu denna underrättelse? Hvarför frestar du mig öfver mina krafter? Hvad är din afsikt med allt detta? Hvad är meningen? Hvad är meningen?

Han upprepar gång på gång denna fråga för sig själf, utan afbrott, först liksom på trots hamrande med knuten näfve på en sluten dörr, så bultande som en vandrare, som söker skydd i natten, och sedan småningom som ett litet barn, hvilket blifvit utestängdt och utan att räcka upp till låset står bakom dörren och fastän ingen hör förtvifladt ropar: Öppna, öppna!

Och plötsligt öppnas dörren, slås upp på vid gafvel, det har skett honom ovetande, utan att han märkt eller varseblifvit något . . .

Det var meningen, att jag ännu behöfde också detta. Herren har inte förskjutit mig. Jag trodde mig redan vara nära målet, men min vandring var knappast börjad. Jag står ännu vid randen af det kärr, där vägen genom ödemarken tager vid. Detta visade han mig nu. Det var meningen.

Han böjde knä och tackade och bad. Han tackade för den upplysning Herren skänkt honom, han bönföll om den kraft han ännu inte ägde. Och för första gången i sitt lif kände han sig stå liksom ansikte mot ansikte med Herren Gud.

Aldrig, aldrig skulle hans hustru genom den minsta aning, den minsta misstanke få veta, med hvilka tankar han vid hennes sida trädde fram för prästen! Han lofvade och kände sig också äga kraft att ännu en gång lofva, inte allenast inför människor, utan äfven inför Gud, att för Emma vara det han svurit henne att vara.

Han låg på knä i det halfdunkla rummet, då någon sakta gläntade på dörren och igen varsamst stängde den och sedan smög sig ned och hviskade till någon, hvad han sett, och denna hviskade det till en annan och denna andra till alla.

Och då Antero åter kom ned, glänste kvinnornas fuktiga ögon emot honom, och männen betraktade honom liksom med vördnad och beundran.

— Du har kämpat din strid . . . jag anar hvilken, hviskade Lauri i hans öra.

— Ja, svarade Antero.

— Densamma som jag!

— Som du?

— Ja, också jag.

Barrskogen doftade redan sommar, liksom anade den våren, hvilken likväl ännu dröjde fjärran i främmande land. Sin sol hade södern redan sändt, men ännu icke sina milda vindar. Himlen var klar och solen lyste och värmde, men nordanvinden andades köld och is. Midt på dagen kunde värmen för en stund upphetta husens mot söder vettande väggar och upptina någon solbelyst vrå af fälten, men vid kvällens inbrott försvann den åter som den eld man upptändt på en snödrifva. Snön hade redan fallit från trädens grenar, men på taken låg den ännu fotsdjup. Om dagen var den blid och porös, men före solens nedgång knarrade redan skaren hård under fötterna, och lugna, frostkalla majmorgnar kunde man öfver de vida fjärdarna höra ljudet af hästhofvars slag mot isen. Landsvägarna voro ju nog redan en smula nedsjunkna på midten, men snödrifvorna på ömse sidor förekommo därigenom blott så mycket högre. Ännu hade vinterdrifvorna inte det ringaste aftagit i storlek och höjd.

Antero och Helander vandrade ifrån Honkaniemi åt Kontola kyrka till.

— Men är det verkligen möjligt det du säger? frågade Antero.

— Åtminstone omtalade de det på prästgården som ett säkert faktum. Det var Thure som medförde denna underrättelse.

— Att man inte mer på finska språket skulle få trycka annat än religiösa och ekonomiska skrifter! Märkvärdigt, att det ändå fortfarande är tillåtet!

— Kanske det nog snart också blir religionens tur, om det fortgår på detta sätt.

Efter en stund sade Helander:

— Det förefaller mig, som skulle jag småningom lärt mig betrakta Snellman och hans bemödanden med andra ögon än förut. Hans väckelsearbete och vårt äga kanske ändå i mångt och mycket viktiga beröringspunkter. Vi ha inte allenast en gemensam motståndare att bekämpa, utan också gemensamma intressen att bevaka.

— Ja, så börjar det förefalla också mig, sade Antero.

De närmade sig nu kyrkan, och Anteros blick träffade kokkobacken. På dess snöhöljda krön reste sig en svart, sotig bjälke. Det var troligen densamma, som blifvit stående där den evigt minnesvärda midsommarnatten. Sedan dess torde ingen kokko mer ha bränts där uppe — hvem skulle ha gjort det? — Huru aflägsen förefaller

inte denna tid! Hvilken skillnad är det inte på våra sträfvanden då och nu! Hvad står väl åter af allt det, som då brusade och sjöd inom oss? — Han greps för ett ögonblick af saknad efter detta forna lif. Huru hade de icke drömt och entusiasmerats! Hvilka stora planer hade de icke uppgjort! — Hvarför hade de egentligen så strängt fördömt allt detta som fåfänglighet?

— Nå, hur trives du i din nya verksamhet? frågade Helander, — i din fars forna prästgård, med din unga hustru?

— Åh, tack, det går nog —

— Och din Emma styr väl och ställer som en gammal och van prästfru?

— Ja, Karolina och hon försöka nog så godt de kunna arbeta för de fattiga och lidande i församlingen.

— Som ensam präst i en så stor församling har du väl mycket arbete? I synnerhet ett nöd- och sjukdomsår sådant som detta måste du ha det ganska ansträngande.

— Ja, arbeta får jag — emellanåt så att jag nästan dignar af trötthet — I synnerhet upptaga de sjuka min tid. När jag kommer hem från ett sjukbesök, så vänta de redan på mig för att föra mig till ett nytt.

Han märkte, att han yttrat detta liksom knotande, nästan en smula klagande — men han gjorde våld på sig och ledde sina tankar tillbaka till den strömfåra, i hvilken de redan länge lugnt,

säkert, utan motstånd låtit sig vaggas. Det fanns icke någon anledning till knot och klagan för honom, nej, allt var ju tvärtom just så som det borde vara. Det hade ju varit en alldeles särskild njutning för honom att hvarje dag, om och om igen, kasta sig öfver de nya uppgifter, som nu blifvit honom förelagda. Nu var det icke rätta tiden att hängifva sig åt tomma fantasier, nu fick han icke tänka på sig själf, icke ens på sin egen själs salighet, nu fick han icke, liksom man gungar ett lindebarn på sina armar, omhulda allehanda känslor och stämningar — hvarken de ena eller de andra! Det hade beredt honom en alldeles särskild tillfredsställelse, att ingen visste något om det arbete han nu utförde och att han icke heller önskade det, att han icke mer åstundade tack och erkännande — icke ens af sig själf. Ty nu kände han inom sig, att han icke mer längtade ens efter den belöning, som ett synligt resultat af hans arbete skulle ha skänkt. Om han kunde åstadkomma och uträtta något eller ingenting — det gjorde honom nu alldeles detsamma. Hufvudsaken var, att han var i verksamhet och gjorde hvad han kunde . . . Han hade märkt, att han ändtligen förmådde anförtro allt i Herrens hand, förmådde bli hans ringaste, anspråkslösaste och ödmjukaste tjänare, underkasta sig hans befallningar, som soldaten blindt lyder sin anförarens — utan egen vilja, utan egna fordringar, i sitt fasta förtroende beredd

till allt. Om han också för hela sitt lif skulle stanna kvar där i den undangömda ödemarken — om han för alltid skulle begrava sig där bland de eviga drifvorna — kanske skulle likväl en gång för en hitrest främling ifrån stora världen skymta en grön fläck odlad mark, hvilken han varit med om att bryta upp, ett litet kulturcentrum där omkring hans prästgård.

— Den där min renässansidé —

— Hvad sade du?

— Ingenting — nej, det var ingenting —

Ty Helander skulle ändå icke ha uppfattat honom, han hade ju aldrig talat med honom om den saken och ville därför icke heller nu göra det. Robert hade förstått honom och hans idé — han bättre än någon af de andra. „Allt som oftast hägrar din idé för mig, när jag här uppe åker fram öfver Lapplands ödsliga tundror — din sköna tanke, din stora dröm“ — hade han en gång skrivit till honom.

De hade förbi sakristian kommit fram till kyrkbacken. Luckorna i klockstapeln stodo på vid gavel. Från stapeln åt prästgården till var vägen beströdd med granris.

— Kämpade Robert länge med döden? frågade Antero Helander.

— För två veckor sedan kom han hem. Han måste bäras ur släden, han orkade inte af

egna krafter resa sig. Till en början tycktes han något repa sig, men så tog Herren honom ändå till sig.

— Hurudana voro hans sista stunder?

— Hanna hade försökt tala med honom om Gud, men han hade inte svarat henne ett ord. Han var en fritänkare, en filosof, och torde också ha dött såsom sådan. Man kan ju aldrig veta något med säkerhet, men under hela hans sjukdom tycktes inte någonting annat vålla honom oro än det, att han inte visste, om det skulle finnas någon, som kunde ordna hans papper, eller om allt skulle komma att gå förlorat. Det var endast detta, som intresserade honom och upptog hans tankar.

— Hans anteckningar torde innehålla mycket värdefullt?

— Jag vet inte, kan så vara — men hvad betyda väl sådana förtjänster sedan där uppe?

— Kanske frågas det inte där efter förtjänster. Kanske frågas det där endast efter den anda, i hvilken vi arbetat, endast efter en kärleksfull, från alla självviska beräkningar fri sträfvan och lifskamp.

Var han således verkligen borta, den forne vännen? Var det verkligen till hans begrafning de nu voro på väg? Var det för hans skull vägen här var beströdd med granris, denna samma väg, på hvilken de i ljusa sommarkvällar och

nätter vandrat fram och tillbaka, så fulla af hänförelse, tro och framtidshopp — Robert i ännu högre grad än de andra? Han hade aldrig skådat några hinder, han hade aldrig velat veta af något motstånd. Han hade allt hvad som fattades Antero själf: han var lugn, säker, klarsynt, grundlig och själfmedveten i sina förehafvanden, hans entusiasm var icke lik en flamma i blå, som fräser upp och slocknar, den var stark i sin glöd och värmdede inåt. Men nu hade likväl denna eld förbränt och förtärt honom. — Hvad männe han egentligen tänkte om mig? Han sade ingenting annat än: „Också du, Antero?“ — undrande och med besvikenhets i sitt tonfall. Så drog han sig tillbaka och sällade sig till Thure och Anette för att hos dem finna sympati och förståelse. Just här på denna plats skildes våra vägar. Kanske betraktade han mig som en förrädare, en öfverlöpare — måhända var jag det också i själfva verket. Jag fick aldrig tillfälle att riktigt förklara min ståndpunkt för honom. På Naimis bröllop blef det inte mera tid till något sådant — Lauris uppträdande lade ju beslag på allas tankar. Och skulle för öfrigt mina förklaringar ha gjort något intryck på honom?

— Huru männe prostinnan skall kunna bära detta slag?

— Hon badar i tårar från morgon till kväll. Allt emellan går hon upp på den kalla vinden för att se på honom. I går lär hon ha bedt

Hanna om att få låna „Honungsdroppar“, som hon sedan läste hela natten.

— Och prosten?

— Han kom i går till oss — för första gången. Han var så upprörd, att han knappast fick fram ett ord. Han bad mig — om jag det kunde — glömma all bitterhet och frågade om jag inte, utan att tänka på allt som förefallit emellan oss båda, ville göra honom den tjänsten att jordfästa hans gosse. Själf förmådde han inte göra det. Jag svarade, att jag naturligtvis gärna skulle ha gjort det, men att jag på grund af senatens nyss afkunnade utslag var försatt ur tjänsteutföring, och att jag således inte hade rätt att utföra någon som helst prästerlig förrättning. Gubben satt där orörlig och hjälplös med slappt nedhängande armar och sänkt hufvud. — „Ja, där stå vi nu, där stå vi nu. Jag glömde det.“ Så rätade han på sig: „Men jag skall taga allt ansvar på mig, jag gör det, må de afsätta mig, om de ha lust — och — kunna.“ När vi skildes, bådo vi hvarandra om förlåtelse. Han är en svag karaktär, men i grund och botten en rättfram och ädel människa. — Nu har han också försonat sig med Otto. När bröllopet gått af stapeln, öfvertar Otto såväl prästgårdens som lagmansboställets jord på arrende. Du har kanske inte reda på, att lagmannen nu blifvit utnämnd till senator.

De kommo till prästgården. En berså af granar stod nu på samma plats, där alltid förut vid midsommar och andra högtidliga tillfällen en löfhydda varit rest. Kistan hade emellertid redan burits från bersån till släden, och processionen höll som bäst på att ordna sig.

Prosten kom och bad Antero blifva bärare. Han hade åldrats mycket sedan Antero senast såg honom. Han gick stödd på sin käpp och hans rygg var böjd. Där voro också alla de andra. Där var Naimi, fullkomligt dold bakom sitt sorgflor; hon och Lauri på hvar sin sida stödjande modern. Där voro Hanna och Karin, båda med dukar på hufvudet, hängande fläta och klädda i raka kofter liksom bondflickor. . . De nickade åt honom liksom skuggor ur en annan, fjärran värld. De höllo vid handen smågossarna, hvilka med nyfikna, en smula förundrade blickar iakttogo allt, som försiggick omkring dem. Var detta verkligen de fordom så sorglösa och muntra Martinerna, i hvilkas sällskap Antero upplefvat dessa hänförelsens och glädjens veckor — när? En gång för länge, länge sedan?

Lagmansfamiljens medlemmar stodo något afsides i en särskild grupp för sig, lugna, vär-diga, kalla och stela och om möjligt på ett ännu högre plan än förut. Hvad de här sågo, tycktes icke göra något synnerligt intryck på dem.

På ett annat håll stodo Lönnrot och Thure Hartman, också de bildande en grupp för sig. Thure nickade åt Antero en smula kyligt och främmande, nästan likgiltigt, som hade de inte längre hört samman.

Otto och Ingrid sysslade ännu vid kistan. Otto slog in de sista spikarna och Ingrid ordnade garneringen. Deras anleten uttryckte ingen sorg, de sågo belåtna och lyckliga ut i sin beställsamhet och gjorde icke heller något försök att dölja det.

Kyrkklockorna begynte ringa, och processionen satte sig i rörelse. Antero kom att gå vid sidan af Karin och bad henne berätta om Roberts sista stunder.

— Ända till det sista tänkte han blott på sina forskningar. Han genomsåg och ordnade sina anteckningar ännu på morgonen samma dag han dog. Jag vet, att många tyckte det var så förfärligt, att han bara tänkte på sådana saker, men i mitt tycke var det så rörande och vackert, ty han tänkte inte på det för sin egen skull. — Han hade ännu velat lefva åtminstone en liten tid för att kunna bringa helst någon ordning och reda i sina papper. Allt som oftast sade han: „Skulle jag ändå veta, om det finns något af värde i allt detta, men här är ju ingen som jag kan fråga“. Vi sände då ett ilbud efter Lönnrot. Han längtade otåligt efter honom och frågade oupphörligt: „Hörs han inte ännu af?“

Då farbror sedan kom och tittade igenom hans anteckningar och sade, att det i dem fanns mycket nytt, nya idéer och nya uppslag och uppgifter för språkforskningen, så sade Robert: „Nå, nu kan jag dö lugn“. — Hanna sade en gång till honom: „Du borde inte ständigt tänka på sådant där“. — „Hvad borde jag då tänka på?“ — frågade Robert förvånad. — „Du borde tänka på din odödliga själ“. — Robert svarade: „Jag lefver endast i det fall att mitt verk lefver“. Mamma grät: „Att du måste dö så ung!“ — Då svarade han igen: „Jag dör ju inte, ifall mitt arbete inte dör“. Ännu, då han redan yrade, ropade han många gånger: — „Idéerna lefva, idéerna lefva — evigt — evigt!“ De orden voro hans sista. Han talade ju nog också senare något, men vi förstodo ingenting af det han yttrade, men farbror Lönnrot sade, att det var lapska.

De gingo en stund tysta, så tog Karin igen till orda:

— Före sin död lade han mig på hjärtat, ja, han tog nästan det löftet af mig, att jag skulle grunda den där skolan, och Hanna och jag ha nu också beslutit att öppna den antingen här eller i Kuopio, där jag antagligen nästa år kommer att hushålla för smågossarna.

Karin hade förändrat sig till sin fördel, hon hade blifvit mer själfmedveten och säker, och hennes blick var fridfull och klar.

— Robert hade också en hälsning till er.

„Säg Hagman“, yttrade han, „att människan måste tänka mer på sitt folk och mänskligheten än på sig själf, gällde det till och med hennes egen salighet. Pietisterna ha det stora felet att blott tänka på sin egen smärta och sköta sina egna sår, som de själfva tillfoga sig, endast för att sedan få pyssla om dem.“

Antero spratt till en smula, han hade själf mången gång tänkt just detsamma.

— Han kände oss måhända inte rätt, sade han likväl.

— Nej, kanske inte.

— Men i vissa afseenden kunde han ändå ha rätt, mycket rätt till och med, tillade han efter några ögonblick.

Man närmade sig kyrkan. Klockorna ringde i långsam takt, svingande upp och ned, fram och tillbaka, och aftecknade sig genom luckorna emot den blå himlen. Man kom fram till klockstapeln, kistan lyftes ned från släden och ställdes på marken. Helander och klockaren stodo i dörren. Så snart första versen af begrafningspsalmen var sjungen, bars kistan vid klockornas klang genom stapelns hvalf och längs en uppskottad väg till kyrkogården, där grafven blifvit redd i en dunge af stora granar, alldeles nära älfvens strand — ett fridfullt, väl skyddadt ställe.

Helander begynte jordfästningen.

På andra sidan grafven stod Naimi, som nu kastat den täta slöjan tillbaka. Hon stod under en lummig gran, hennes bleka ansikte bildade en egendomlig kontrast mot den svarta sorgdräkten. Hvad måne hon tänkte på, hvem måne hon sörjde? Hvad var afsikten därmed, och hvilka följder medförde det för henne, att hennes lycka blef så kortvarig? Hvertill ämnade Gud henne? Hvad hade hon gjort, eftersom detta slag skulle drabba henne, detta glada, goda, lefnadsfriska barn, som aldrig, åtminstone icke uppsåtligen, hade gjort något ondt? Hvarför skulle hennes bröllopsglädje blifva störd? Hvarför skulle hon med ett faderlöst barn vid sitt bröst blifva jagad tillbaka hit samma väg, där hon vid sin brudgums sida fri och lycklig ilat ut emot en ny värld, ett nytt lif? — Och hvarför har det också gått oss andra så som det gått? Lauri, mig och Robert där? Han föll från toppen död till marken, vi sårades i vingen under vårt kvitter på en vårgrön gren. — Aldrig mer skall en gemensam moder locka oss till sig. Vi sveko henne, vår moder, eller var det hon, som icke mer behöfde oss, eftersom vi kunde öfvergifva henne? Robert han svek åtminstone icke denna moder.

Helander hade afslutat jordfästningen, mullen begynte dåna mot kistans lock och klockorna ringde. Man rörde litet på sig, man bytte om

plats. Otto igenfyllde grafven med tillhjälp af drängarna och smågossarna. Antero drog sig något afsides från de öfriga och råkade komma att stå bredvid Lönnrot.

— Det var en ung ädlings död, en ung hjältes fall, sade Lönnrot stilla. Hans af kölden en smula stelnade anlete skälfde af återhållen rörelse.

Väntade man på något? Grafven var ju redan fylld och kullen betäckt med grönskande granriskvistar.

Då hörde Antero en stämman säga: „Kära vänner“, och barhufvad stod Thure invid kullen.

— Innan vi vända tillbaka ifrån denna plats, där vi i den grå jordens sköte och under det kalla snötäcket gömt den för oss alla så käre döde, ber jag att på några af hans kamraters och själsfränders vägnar få uttala några afskedsord. Våra hjärtan fyllas i denna stund af djup sorg och smärta, men på samma gång hafva vi likväl en känsla af, att vi icke få låta oss öfverväldigas af förtviflan. Han är ryckt ifrån oss, aldrig mer få vi blicka in i hans djupa, vackra, af tro, entusiasm och hängifvenhet strålande ögon, aldrig mer få vi känna hans fasta handtryckning. Men helt och hållet har ändå icke den obevekliga döden kunnat taga honom ifrån oss. Minnet af honom står oss åter. Vi hafva icke med honom mist det, som hos honom var det bästa och värdefullaste: hans tro och hans entusiasm. Det var icke någon ögonblickets låga, som slocknar i samma sekund

hon tändes. Det var en underjordisk eld, som brinner också under snö och is. Vi sågo den flamma upp en härlig sommarnatt, icke långt härifrån, där uppe på backens krön, där vi vid midsommarbålet lyssnade till ord, som satte allas våra själar i brand, men likväl ingens i samma grad som hans. Hos honom sprang gnistan upp, icke för att i nästa minut slockna som hos många af oss andra, utan för att växa till en stor och klar eld, mäktig att trotsa till och med nordens kallaste vinter.

Hvad gjorde han då, hvad uträttade han egentligen? Här är icke platsen att göra reda för resultaten af hans arbete. För oss är det nog att minnas, hvad han ville uträtta och i hvilken anda han verkade och sökte förverkliga sin uppgift. Låtom oss då endast ihågkomma, att hans stora idé var den, att han också i sitt vetenskapliga arbete ville vara finne. Såsom föremål för sina forskningar uppställde han för sig sitt finska fosterland, sitt finska folk, han ville studera dess språk, sprida ljus öfver dess historia, han ville finna de vägar, hvilka hans folks gamla och ursprungliga kultur vandrat, han ville bringa i dagen de skatter de finska språkdialekterna gömt i ödemarkerna, han ville söka de spår af ord, som de efterlämnat på sin andliga utvecklings stigar.

Men likväl skänka icke resultaten af hans arbete, huru rika de än må visa sig vara, den största trösten åt oss, som här stå sörjande vid hans

grift. Af djupare betydelse för oss är den anda, i hvilken han utförde sitt verk. Han lämnade allt, en säker framtid på en förut utstakad bana, han offrade allt, icke blindt och planlöst, utan väl vetande hvad han gjorde. När han härifrån begaf sig ut på sin sista färd, den färd som nu lyktat i skuggan af dessa granar, då var han redan medveten om, att hans bana icke skulle blifva lång. — „Låt vara att jag brytes och stupar, men kanske också mitt fall kan medföra någon nytta. Jag skulle måhända lefva några år längre, om jag inte nu reste, men då skulle jag ingenting ha uträttat. Lifvets längd skall icke mätas efter de upplefda stunderna, utan efter arbetets, verksamhetens stunder“. Och så reste han, trotsande alla förbud och varningar, trängde in i djupet af aldrig tillförne besökta ödemarker, skidade öfver snöfält, där ännu ingen satt sin fot.

Det är detta, som är det stora, det ädla, det hjältemodiga hos honom, och det är häri hans betydelse för oss ligger. Hvem vet, huru många slappa strängar som af hans föredöme komma att spännas.

Men huru det än må vara, huru vi än försöka trösta oss själfva, så äro likväl våra hjärtan i denna stund fulla af sorg. Smärtan öfver hans förtidiga bortgång förstoras däraf, att hans öde tyckes vara en bild i miniatyr af hela det finska folkets öde, att hans lefnadssaga tyckes

motsvara den saga historien vet förtälja om det förtryckta Finland. I vår utveckling har det alltid funnits något afbrutet, något afstannadt, något hämmadt. Vi resa oss nog, vi göra oss nog redo för att vandra framåt och vi komma också ett stycke på väg, men så brytas vi, så spärras vägen för oss — med våld. Frosträtterna stå alltid hotande vid hvarje vårens förebud, inför hvarje löfte om sommar — på den andliga, lika väl som på den materiella odlingens fält. Äfven nu ha frost och köld härjat våra bästa förhoppningar. Om vi skulle vilja och kunna skriva något på finska, så få vi icke mer göra det. Det var en lycka för honom, som hvilar under denna kulle, att han icke behöfde skåda den tid, som nu randats för oss. Hans dröm var icke allenast en i finsk, nationell jordmån arbetande vetenskap, utan också en på finska språket framställd vetenskap. Han hade beslutit göra det, som äfven för den allra djärfvaste ännu syntes såsom ren galenskap, ren omöjlighet, han hade beslutit att på finska språket författa den vetenskapliga afhandling, som han förberedde. Nu skulle han icke ha kunnat realisera sin plan. Vårt folk har blifvit beröfvadt en af sina innerligaste förhoppningar — drömmen om det finska språkets utveckling till ett kulturspråk. Det har blifvit beröfvadt en af sina dyrbaraste rättigheter, ett livsvillkor för dess andliga utveckling har blifvit det fråntaget. Skall det i förbidan på bättre tider

kunna uppehålla lifvet med det andliga barkbröd, som nu är dess enda tillåtna spis? Otvifvelaktigt! Helt säkert! En ljusare tid skall nog en gång gry, men när? Vi kunna icke veta det. Friheten är död, död också annorstädes i världen och icke allenast hos oss. Där ute är den mördad, kväfd i blod, hos oss endast — inspärrad i fängelse.

Han rätade på sin gestalt, och hans stämma fick en klang, som var nästan hotfull, den växte i styrka, så att den ekade mot kyrkans väggar.

— Ett veta vi likväl, och det är, att enda sättet att vinna seger och förvärfva oss frihet är, att vi, om så behöfves, offra till och med vårt lif för vår sak — att vi kämpande till sista andedraget våga allt för nåendet af vårt mål. Om en finsk man med hela sitt hjärta och hela sin själ ägnar alla sina krafter till fromma för fosterlandet, för dess folk och dess språk och dess litteratur och kultur, så skall detta arbete sannerligen en gång bära frukt. Har man en gång lifvet igenom, ända in i döden, en fast tillförsikt och en säker, orubb- lig tro därpå, att frihetens timme till slut skall slå, så kommer den att slå.

Vår käre broder här har skänkt oss denna tro och genom föredömet af sitt lif lärt oss, huru vi skola förfara, för att segern en gång skall blifva vår. Sof i ro, du trötte kämp! Måtte ditt föredöme hålla oss fjärran från veklig frid, måtte din ande aldrig, icke ens för ett ögonblick, upphöra

att sjunga för oss om vårens löften, sjunga också då, när liksom nu eftervinterns drivvor höga resa sig rundt omkring oss!

Antero hade under talet med växande intresse iakttagit Thure.

Han stod där späd, men spänstig, en fullkomlig kontrast till alla dessa klumpiga och tölpiga gestalter rundt omkring honom. Hans stämma var icke stark, men melodisk och skälfvande af inre glöd och rörelse. Det låg på samma gång fasthet och lidelse däri.

Antero rycktes med. Minnen ifrån student-åren, fläktar från en tid, som för honom längesedan var svunnen, slogo emot honom. Så talade man ju också då, just på samma sätt, men tonen var likväl nu en annan, allvarligare, djupare, värdigare . . . Hans hjärta fylldes liksom af bedröfvelse däröfver, att han stod, att han måste stå allt detta så fjärran. Men måste han verkligen? Hvarför måste han?

Då han efter talets slut blickade omkring sig, tyckte han sig i alla de kring grafven samlades ansikten finna ett nytt uttryck, som för en stund sedan icke funnits där. Deras drag hade liksom ljusnat, deras tårar torkats, deras sänkta hufvuden hade lyfts. De sågo på talaren liksom spörjande och undrande, men på samma gång som hade de velat tro, som hade de bedt om att blifva mer tröstade, mer öfvertygade. Smågossarna stodo med stora, uppspärrade ögon.

När talet var slut, fattade prosten Thures hand, höll den länge sluten i sin och tycktes, ehuru endast läpparna rördes, säga: „Tack“.

Thure hade dragit sig några steg tillbaka och råkat komma att stå bredvid prostinnan. Hon stack sin arm under hans, liksom sökande stöd och skydd och tröst hos honom. Äfven hennes tårar hade torkat, och i hennes ögon tyckte man sig läsa en undrande fråga: „Är det så, är det verkligen så? Var Robert verkligen sådan?“

Naimi och Karin stodo hand i hand midt emot Antero på andra sidan grafven. Plötsligt träffade bådas blickar honom, det låg i deras uttryck liksom en uppmaning, en uppmuntran — för dem själfva eller honom?

Ännu en stund stodo alla tigande kring den gröna kullen. Otto och Ingrid sysslade ånyo vid grafven, ordnande granriset.

Då kvittrade i granen öfver deras hufvuden en fågel . . . en sommarfågel? . . . Nej, det var endast en talgoxe, en fågel, som inte ens under de kallaste vintrar söker sig bort till främmande land, som hellre ihjälfrusen faller till marken än lämnar sitt land . . . som kvittrar lika gladt i den rimfrostklädda björken som bland sommarens ljusa löf.

Man begynte skingras från kyrkogården. Antero, Lauri och Thure kommo att ända ifrån kyrkporten till prästgården gå i Lönnrots sällskap.

— Det var sanna ord magistern för en stund sedan yttrade, sade Lönnrot till Thure. Det skulle ha gjort själfva Snellman godt att höra dem. Mannen skrifver en smula missmodigt, men jag tänker, att han nog snart igen kommer att visa tänderna. Så länge hans ande besjälas er unga, så går det ingen nöd på Finland.

Han vände sig därpå särskildt till Antero och Lauri, som gingo något bakom.

— Jag har några hälsningar från Snellman till er. „Säg dessa unga män, som du troligen kommer att råka, att de inte få låta frosten isa sina själar. Må de upphöra att gå med sänkta hufvuden och må de minnas, att det är enhvars skyldighet att göra hvad han förmår i det allmännas tjänst. De bästa och ädlaste männen inom det finska prästerskapet ha fyllt den stora historiska mission, att de för sina åhörare inte allenast banat vägen till himlen, utan också förmått leda dem till en viss jordisk framgång. Jag kan inte tänka mig annat, än att en pietistisk präst, i synnerhet en sådan, som berörts också af andra väckelser och deltagit också i andra andliga sträfvanden än de religiösa, på grund af sin kärlek till sitt folk med nödvändighet måste börja intressera sig för och taga om hand äfven dess sociala och materiella utveckling. Det är det talade ordet, på hvilket man nu tillsvidare måste bygga vid folkets upplysning och uppfostran. Folket förstår öfver hufvud taget tal bättre än skrift. Ingen kan härvid-

lag uträtta mer än prästen. Säg det till dessa unga män, af hvilka jag en gång väntade mig så mycket och om hvilka jag inte heller ännu förlorat allt hopp.“ — Ja, ja, och härtill skulle jag för min egen del vilja tillägga, att nog borde man begagna sig också af det skrifna ordet.

— Men hvar skall man nu skrifva?

— Såsom förut i tidningar och böcker.

— Men om hvad kan man numera skrifva?

— Om det, som är tillåtet. Är det förbjudet att begifva sig ut på de vida fälten, dit ens längtan står, så får man nöja sig med de inhägnade hagarna. Ännen komma nog aldrig att fattas oss, när det gäller att öka folkets vett och visdom. Vi ha tillräckligt att skrifva om för hundra år framåt, ja, kanske för ännu längre tid. — Han smålog, och skälmen stack fram i ögonvrån, när han fortsatte: — Ni behandlar de religiösa frågorna, ni som förstår er så väl på sådant, jag stackare, som är olärd i sådana ting, får väl taga hushållning och ekonomi på min lott.

Också de måste le. Allt föreföll dem nu plötsligt så klart, naturligt och enkelt — dem liksom honom. Det var, som hade ett svårt problem blifvit löst, en knut raskt afhuggen. Det var, som hade alla de tankar och grubblerier rörande dessa frågor, som under de senaste tiderna och nu också under vandringen till kyrkogården uppfyllt Antero, nu fått sitt slutliga insegel.

— Det finska folkets utveckling har ständigt varit en vandring i vinterödsliga urskogar, fortsatte Lönnrot. Ofta uppstår en sådan snöstorm, att ingenting annat återstår än att vänta på bättre väder i hvilken usel koja vid vägen som helst. Mången gång kan den väntan räcka i dagar. Men när sedan yrvädret ändtligen slutar, så sätter man sig strax igen i rörelse, och där man inte kommer fram med häst och släde, där brukar man sina skidor. Här ha vi fått vänja oss vid att hvarje dag bryta oss nya stigar i obanade ödemarker.

— Antero! utropade Lauri plötsligt med den forna entusiasmens klang i sin stämma, — Antero, vi måste om igen grundligt rådslå och öfverlägga om dessa saker!

De hade kommit fram till prästgårdens gårdsplan. Där inväntades Antero af en man, som kommit ända hit för att hämta honom till en sjuk, då han icke funnit honom hemma i Korpivaara. Antero lofvade följa honom, han gick blott in på några minuter för att värma sig.

När Antero sade farväl, lade prosten med tårar i ögonen sin hand på hans skuldra och sade med vek och af rörelse och smärta darrande röst:

— Du skall inte, käre bror, döma mig för den där processens skull. Nu är också allt groll och agg mellan Helander och Lauri och mig försvunnet. — Han betvang sin rörelse och tryckte kraftigt och varmt hans hand: — Kom nu

ofta och hälsa på, när det passar för dig, det finns så många saker att tala om. — Hör du, — hans anlete ljusnade, men på samma gång föreföll han en smula generad och blickade förläget omkring sig för att förvissa sig om, att ingen hörde hans ord — någon annan än Lauri fanns inte heller i närheten — hör du, vänta, jag hade ännu en sak att bedja dig om — eftersom de nu tro på er i allt och på mig just i intet och då nu nästan hela socknen är pietistisk — men sak samma, det är i alla fall väl att de ändå tro någon — så tala någon gång — — säg någon gång ett vänligt ord om de där mina . . . mina stackars kärrodlingar.

Antero och Lauri skrattade, och då prosten såg det, bröt hans gamla skämtsamhet och skälmaktighet slutligen fram.

— Ja, ja, skratta ni bara, men skulle pietismen kunna väcka folket till insikt om kärrens värde, då, mina vänner, då — skulle kanske till och med jag kunna bli pietist.

Antero unnade så gärna gubben detta lilla oskyldiga skämt.

Just när han höll på att sätta sig i släden, kom Karin ut och stack ett paket i hans hand.

— Här är litet till Emma . . . Hon vände om för att gå, men kom likväl tillbaka.

— Jag skulle också vilja tacka er . . .

— För hvad?

— För allt . . .

Slut.

Pris 3 mk.

Suom. kannok. 1,

KANSALLISKIRJASTO-KANSALLISKOKOELMA

120 101 6341

7

